

Archeologische evaluatie en waardering van de abdijsite van Sint-Truiden (provincie Limburg)

Onderzoek uitgevoerd in opdracht van de Vlaamse Overheid, Ruimte en Erfgoed

Natasja De Winter (ARON bvba)

Sint-Truiden, 2010

Vlaamse overheid

RUIMTE
& ERFGOED

Colofon

Archeologische evaluatie en waardering van de abdijsite van Sint-Truiden (Sint-Truiden, provincie Limburg).

Auteur: Natasja De Winter (ARON bvba)

Opdrachtgever: Vlaamse overheid, Ruimte en Erfgoed

Stuurgroep: Werner Wouters (Ruimte en Erfgoed)
Peter van den Hove (Ruimte en Erfgoed)
Jos Gyselinck (Ruimte en Erfgoed)
Geert Vynckier (VIOE, Buitendienst Tongeren)
Bert Flossie (cultuurbeleidscoördinator stad Sint-Truiden)
Els Sneijers (schepen erfgoed en monument stad Sint-Truiden)

Wettelijk depotnummer: 900 107 93

Inhoudsopgave

Voorwoord	
Inleiding.....	1
1. Algemene situering.....	1
2. Methodiek en dataverwerking.....	4
3. Onderzoeksresultaten.....	5
3.1 Bouwhistorisch onderzoek van de abdij van Sint-Truiden.....	5
3.1.1 De stichting van de abdij tot de invallen van de Noormannen.....	6
3.1.2 De 10 ^{de} tot het midden van de 11 ^{de} eeuw.....	7
3.1.3 Het midden van de 11 ^{de} eeuw tot het einde van de 15 ^{de} eeuw.....	8
3.1.4 De 16 ^{de} eeuw tot het midden van de 18 ^{de} eeuw.....	14
3.1.5 De tweede helft van de 18 ^{de} eeuw.....	18
3.1.6 Het Klein Seminarie.....	19
3.2 De opgravingen in het onderzoeksgebied.....	21
3.2.1 Opgravingen in 1939-1943 door Albert van Hoeymissen en Gustave Boes.....	21
3.2.2 Opgravingen in 1949 door J. Breuer en kanunnik Lemaire.....	25
3.2.3 Opgravingen in 1982 door Rik Van De Konijnenburg.....	28
3.2.4 Opgravingen in 1992 en 1996 door Stephan Van Bellingen (IAP).....	31
3.2.5 Opgravingen in 2005 door ARON bvba.....	32
3.3 Reconstructie van het uitzicht van de abdij in de loop van haar bestaan.....	34
3.3.1 De stichting van de abdij tot de invallen van de Noormannen.....	34
3.3.2 De 10 ^{de} tot het midden van de 11 ^{de} eeuw.....	34
3.3.3 Het midden van de 11 ^{de} eeuw tot het midden van de 18 ^{de} eeuw.....	35
3.1.4 De 18 ^{de} eeuw.....	35
4. Toetsing van de site aan de criteria voor archeologische bescherming.....	38
4.1 Inhoud.....	38
4.1.1 Criteria zeldzaamheid en representativiteit.....	38
4.1.2 Criterium wetenschappelijk potentieel.....	40
4.1.3 Criterium context.....	41
4.2 Vorm.....	42
4.2.1. Criterium bewaringstoestand.....	42
4.3 Beleving.....	45
4.4 Conclusie.....	46
4.5 Voorstel tot afbakening van de te beschermen site	46
5. Maatregelen naar beheer en behoud van de site.....	47
6. Suggesties voor toekomstig archeologisch onderzoek.....	50
Besluit.....	51
Bibliografie	
Bijlagen	

Bijlagen

Analoge bijlagen bij rapport:

Bijlage 1: Recent kadasterplan van het onderzoeksgebied met aanduiding van de eigendomstoestand.

Bijlage 2: Afbakening van de bescherming als monument.

Bijlage 3: Afbakening van de bescherming als stadsgezicht.

Bijlage 4: Opmetings- en verbouwingsplan nr. 223 van Laurent Dewez.

Bijlage 5: Opmetings- en verbouwingsplan nr. 224 van Laurent Dewez.

Bijlage 6: Uittreksel uit het primitief kadaster van Sint-Truiden van 1825, Afdeling 1, Sectie H.

Bijlage 7: Kadasterplan van de abdijsite uit 1843.

Bijlage 8: Opmetingsplan van de abdijsite uit 1840 door architect L. Roelandt.

Bijlage 9: Plan van de opgravingen van 1939 – 1940.

Bijlage 10: Verzamelplan van de opgravingen van 1939 tot 1943.

Bijlage 11: Verzamelplan van de sporen die werden aangetroffen in 1939-1940 en 1982.

Bijlage 12: De opeenvolgende fases van het kerkgebouw volgens R. Van De Konijnenburg.

Bijlage 13: Allesporenplan van de opgraving in 2005 door ARON bvba.

Bijlage 14: Beschermingscriteria voor het waarderen van archeologische monumenten.

Bijlage 15: Hypothetische reconstructie van het uitzicht van de abdij in de 7de tot 9de eeuw.

Bijlage 16: Hypothetische reconstructie van het uitzicht van de abdij in de 10de tot midden 11de eeuw.

Bijlage 17: Hypothetische reconstructie van het uitzicht van de abdij in de 12de eeuw.

Bijlage 18: Hypothetische reconstructie van het uitzicht van de abdij in het midden van de 18de eeuw.

Bijlage 19: Reconstructie van de voormalige abdij zoals weergegeven op het primitief kadaster van 1825.

Analoge bijlage op A2-formaat:

Voorstel voor afbakening van de te beschermen archeologische zone

Analoge bijlagen op A0-formaat:

Opmetingsplan van het studiegebied met aanduiding van de diepste vloerniveaus, gecombineerd met het DHM.

Opmetingsplan van het studiegebied, gecombineerd met het DHM en de grondplannen van de verschillende opgravingen die op het terrein hebben plaatsgehad.

Voorwoord

Zonder de abdij was er van de stad Sint-Truiden geen sprake geweest. De stad is in de loop der eeuwen immers geleidelijk gegroeid rond de abdij, die in de zevende eeuw werd gesticht door Trudo, een Frankische edelman. Na diens dood werd de kleine abdij al snel een bloeiend religieus en cultureel centrum, dat steeds groter, invloedrijker en welvarender werd en waarrond een steeds uitgebreidere nederzetting groeide. Ondanks oorlogen, branden, verwoestingen heeft de abdij meer dan 1100 jaar getrotseerd, tot ze in de Franse Revolutie werd verkocht en vervolgens werd leeggeplunderd en gedeeltelijk gesloopt. Een aantal abdijgebouwen bleef echter gespaard en op het vroegere abdiydomein werd het Klein Seminarie ingericht.

De abdijsite is tot op vandaag als bij wonder bewaard gebleven, een klein eiland binnen de grote stad. De nog overgebleven abdijgebouwen zijn beschermd als monument en stadsgezicht. Op de site rust echter nog geen archeologische bescherming, wat er in het verleden al meermaals heeft voor gezorgd dat infrastructuurwerken blijvende schade aan het archeologisch bodemarchief hebben toegebracht, gezien men zich vaak niet bewust is van de schat aan informatie die hierin verborgen kan liggen. Doel van deze studie is dan ook aan te tonen dat de site voldoende potentieel heeft om in aanmerking te komen voor een archeologische bescherming. Enkel op deze manier kan verhinderd worden dat waardevolle informatie over de abdij, die Sint-Truiden heeft gemaakt tot de stad die ze nu is, verloren gaat.

Voor deze studie werd beroep gedaan op een groot aantal mensen uit erg uiteen lopende sectoren. Het is dan ook onbegonnen werk om deze hier allemaal op te sommen. Graag wil ik via deze weg dan ook iedereen bedanken die zijn steentje, klein of groot, heeft bijgedragen aan het tot stand komen van deze publicatie.

Natasja De Winter (ARON bvba)

Inleiding

Het doel van deze studieopdracht is het vanuit archeologisch oogpunt evalueren en waarderen van de abdijsite te Sint-Truiden. De opdracht bestaat uit twee delen: het terreinwerk, waarbij de volledige site en de diepste vloerniveaus digitaal dienden ingemeten te worden en het bureauonderzoek, dat resulteerde in onderstaande tekst.

In hoofdstuk 1 van deze tekst worden de stad Sint-Truiden en de abdijsite eerst algemeen gesitueerd. Vervolgens worden in hoofdstuk 2 kort de gebruikte methodieken en dataverwerking toegelicht. Gezien de aard van deze studieopdracht, die aanleiding kan geven tot een eventuele archeologische bescherming van de Sint-Trudoabdij, wordt in hoofdstuk 3 uitgebreid de bouwhistoriek van de abdij besproken vanaf haar ontstaan tot haar ondergang meer dan elf eeuwen later. Daarbij aansluitend zal kort worden ingegaan op de ingrepen waaronder het complex te lijden heeft gehad in de negentiende en twintigste eeuw en wordt een uitgebreid overzicht gegeven van de opgravingen die in het voormalige abdijcomplex hebben plaatsgehad en van de vaststellingen die daarbij werden gedaan. Al deze informatie wordt gebundeld en gevisualiseerd in reconstructietekeningen van de verschillende bouwfases van de abdij. In hoofdstuk 4 wordt de site uitgebreid getoetst aan de beschermingscriteria voor archeologische monumenten en zones, zoals opgesteld door Ruimte en Erfgoed. Ten slotte worden in hoofdstuk 5 en 6 respectievelijk maatregelen naar het behoud en beheer van de site geformuleerd en worden enkele suggesties naar toekomstig archeologisch onderzoek gedaan.

1 Algemene situering

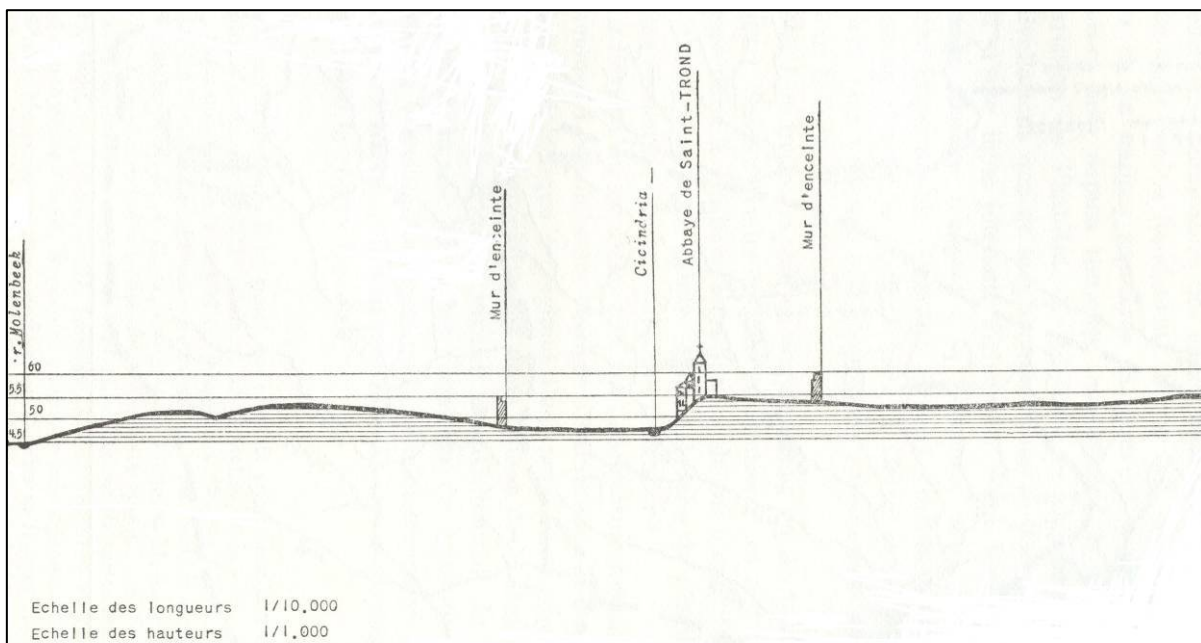
Afb. 1. Middenschalige orthofoto met de afbakening van het onderzoeksgebied. Schaal 1:2500. In blauw: de (ondergrondse) loop van de Cicindria. © 2006 Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen.

Sint-Truiden is gelegen in het zuidwesten van de provincie Limburg, in de Haspengouwse leemstreek. Het glooiende reliëf wordt er doorsneden door talrijke zijtakken van de Gete. Qua oppervlakte is Sint-Truiden, met zijn dertien deelgemeenten, de grootste gemeente in Limburg.

De stad Sint-Truiden is in de vroege middeleeuwen gegroeid rond de abdij die door Trudo, een edelman van Frankische afkomst, werd gesticht op het familiaal domein te *Sarchinium*. Dit uitgestrekte domein was aan drie zijden omgeven door een dicht woud; aan westelijke zijde was het begrensd

door de moerassige beemden van de Cicindriabeek, die nu nog steeds aan de westelijke zijde van de site stroomt. Volgens verschillende geschreven bronnen (*cf. infra*) liet Trudo een kerk en klooster bouwen op een kleine verhevenheid op de rechteroever van deze beek. De stichting dateert van het midden van de 7de eeuw, wat haar één van de oudste kloosterstichtingen van Vlaanderen maakt. Na de dood van Trudo groeide al gauw een kleine nederzetting rond de abdij. Bedevaarders kwamen van heinde en verre om het graf van Trudo te bezoeken en de mirakels te aanschouwen die deze heilige verrichtte. Door haar uitstraling trok de abdij al vlug geïnteresseerden aan die zich in de buurt vestigden of zich als lijfeigenen aan de abdij schonken. In de 11de eeuw was Sint-Truiden al uitgegroeid tot een versterkte stad, *Oppidum Sancti Trudonis* genaamd. De abdijskerk die in deze periode onder abt Adeldardus werd gebouwd, moet met haar meer dan honderd meter lengte een erg indrukwekkend bouwwerk zijn geweest. De abdij kende dan ook een ongeziene bloei. In de late middeleeuwen waren vooral de lakennijverheid en de verre handel erg belangrijk voor de stad; de abdij speelde een belangrijke rol in deze handelsactiviteiten. Na de middeleeuwen verliest Sint-Truiden echter aan belang. Na de Franse Revolutie wordt de abdij tenslotte verkocht en worden de gebouwen geplunderd en grotendeels afgebroken. In de negentiende eeuw, na de onafhankelijkheid van België, wordt op het vroegere abdijsite het Klein Seminarie ingericht en vinden de basisschool en het Aangenomen College er onderdak.

Vandaag de dag is het vroegere abdijsite nog duidelijk in het stadsbeeld waar te nemen (afb.1). Het gehele complex van ca. 6 hectare, is omgeven door een hoge muur. De site wordt afgebakend door de Stenaartberg in het noorden, de Abdijsstraat in het westen, de Diesterstraat en de Meinstraat in het zuidwesten en de Plankstraat in het oosten. Het grondgebied van de voormalige abdij is kadastraal als volgt te situeren: Sint-Truiden, 1ste afdeling, Sectie H, percelen: 428w, 428v, 428t, 428r, 428y, 428l, 428x, 433m, 413b, 427c, 427d, 414e, 414c, 415a, 416f, 416l, 418, 426b, 424, 423a, 422, 421a, 420b, 419b (bijlage 1). De site is eigendom van het bisdom Hasselt, met uitzondering van de percelen in het zuiden, langs de Plankstraat, die in privébezit zijn (413b, 427c, 427d, 414e, 414c, 415a, 416f, 416l, 418, 426b, 424, 423a, 422, 421a, 420b, 419b). Het oostelijke gedeelte van de hoevegebouwen is in erfpacht gegeven aan de basisschool (433m). Het westelijke gedeelte van de bedrijfsgebouwen (428v en w), de abtsvleugel (428t), de Academiezaal (428x), de abdijskerk (428l) en de kerk-site (428y - afb.3) zijn in erfpacht gegeven aan de stad Sint-Truiden. De speelplaats, de carré, internaatvleugel, turnzaal en voormalige infirmerie zijn in erfpacht gegeven aan het KCST¹ (428r).

Afb. 2. Doorsnede door de vallei van de Cicindria, van west naar oost, met inplanting van de abdij².

¹ Katholieke Centrumscholen Sint-Truiden.

² Uit Charles, J.L., 1965, 68.

Ten westen van het terrein stroomt ondergronds de Cicindriabeek. De beek ontspringt ten zuiden van de stad en loopt via de Beekstraat langs de zuidwestelijke hoek van het abdijterrein naar de Abdijstraat en ten westen van het Begijnhof, om de stad vervolgens te verlaten in het noordoosten. Daar vloeit ze in de Melsterbeek, die op haar beurt uitmondt in de Gete, die naar de Demer stroomt. De abdijgebouwen werden op de zuidoostelijke helling van de beek op verschillende niveaus ingeplant (afb. 2). De abdijkerk stond op het allerhoogste niveau, rond de 53 meter TAW.

In de Centrale Archeologische Inventaris staat het onderzoeksgebied vermeld onder inventarisnummer 51959³. Op het abdijterrein en vooral dan ter hoogte van de opeenvolgende abdijkerken, werden al verschillende archeologische onderzoeken uitgevoerd. Deze worden verder in deze tekst nog uitgebreid besproken.

De abdijtoren en “de overblijfselen van de voormalige abdij” zijn sinds 1935 beschermd als monument⁴. De Academiezaal, die wel op het terrein van het abdijcomplex is gelegen, maar pas werd opgericht in de negentiende eeuw, is sinds 1986 beschermd als monument (Bijlage 2). De Academiezaal met “de voormalige abdijsite als omgeving” is eveneens sinds 1986 beschermd als stadsgezicht⁵ (Bijlage 3).

Afb. 3. Zicht op de kerksite en de nog bewaarde abdijtoren met barok ingangsportaal. Links ervan de 19de eeuwse Academiezaal, Rechts: internaat KCST. Foto ARON bvba.

³ In de CAI staat ook onder nr 700792 abdijkerk Sint-Truiden vermeld. Dit inventarisnummer is echter niet correct gepositioneerd op de topografische kaart.

⁴ Databank beschermd erfgoed op www.onroerenderfgoed.be; dossiernummer DL000027

⁵ Dossiernummer DL000308

2 Methodiek en dataverwerking

Deze studieopdracht valt uiteen in twee delen: het bureauonderzoek, waarbij het opsporen en digitaliseren van opgravingsgegevens en iconografische bronnen centraal staat, en het terreinwerk, waarbij een gedetailleerde plattegrond van de abdijsite dient aangeleverd te worden waar de resultaten van het bureauonderzoek worden ingepast.

Bij aanvang van de opdracht werd met het bureauonderzoek van start gegaan. Om een goed en volledig beeld te krijgen van de bouwhistoriek, de geschiedenis en de archeologische potentie van het studiegebied leek het ons van essentieel belang om de kroniek van de abdij door te nemen. Deze informatie werd vervolgens aangevuld met gegevens uit andere, in het kader van dit onderzoek nuttige, geschreven bronnen.

Om zicht te krijgen op de bestaande iconografische bronnen van de voormalige abdij, werden eerder verschenen publicaties over de abdij en de stad Sint-Truiden geraadpleegd en werd een beroep gedaan op verscheidene personen en instanties die hier informatie konden over verschaffen: Thierry Ghijs (archivaris stad Sint-Truiden), Karel Verhelst (bibliothecaris PBL te Hasselt), Lieve Opsteyn (Erfgoedcel Sint-Truiden), Ontwerpbureau Bailleul te Gent, Jo Van Mechelen (vrijtijdsarcheoloog Sint-Truiden), Marleen Ubachs (PCCE), Rombout Nijssen (Rijksarchief Hasselt), Hendrik Defoort (collectiebeheerder moderne fondsen, Universiteitsbibliotheek Gent), Karel Velle (Rijksarchief Brussel – Fonds Dewez), de dienst Ruimtelijke Ordening en Stedenbouw van de stad Sint-Truiden en het kadaster van de provincie Limburg.

De afbeeldingen werden, indien ze nog niet digitaal beschikbaar waren, ingescand op hoge resolutie in TIFF- of JPG-formaat. Indien de bewaringstoestand van de afbeeldingen geen scan toeliet, werden ze gefotografeerd met een digitale spiegelreflexcamera Nikon D 90, eveneens op hoge resolutie.

Voor het verzamelen van informatie over de opgravingen die binnen het studiegebied hebben plaatsgevonden, werd beroep gedaan op de beschikbare publicaties en, in de mate van het mogelijke, op de bij de opgravingen betrokken personen en instanties. Vervolgens werden de opgravingsarchieven, voor zover mogelijk, gelokaliseerd en ter plaatse geraadpleegd. Enkel het archief van de opgravingen in 1949 kon niet worden teruggevonden, hoewel contact werd opgenomen met verschillende toentertijd bij het onderzoek betrokken instanties (*cf. infra*).

De opgravingsplannen en coupes van de verschillende opgravingen werden gedigitaliseerd in Autocad LT 2011.

Vervolgens werd overgegaan tot het digitaal inmeten van het terrein: het volledige studiegebied werd ingemeten met behulp van een *total station*⁶. Aangezien het kadasterplan niet nauwkeurig genoeg is om het te kunnen gebruiken als basisplan, werd eerst de omtrek van alle op het terrein aanwezige gebouwen en muren exact opgemeten⁷. Van alle dorpels werd ook de hoogte ingemeten. Deze plannen werden gecombineerd met enkele digitale opmetingen die in de voorbije jaren werden gedaan, naar aanleiding van de restauratie van de gebouwen van het KCST en van de abdijtoren⁸.

Met dit basisplan werd vervolgens verder gewerkt voor het inmeten van de diepste vloerniveaus. Bij de onderkelderde gedeelten werd ook de indeling van de kelders en de dikte van de muren ingemeten en op plan gezet. De gebouwen die zich momenteel op het vroegere abdijterrein bevinden, zijn immers voor het grootste deel onderkelderd. Enkel bij een gedeelte van de hoevegebouwen, de oostelijke hoek van de Carré, het internaat aan de rechterzijde van de erekoer en bij het poortgebouw is dit niet het geval. De kelders stammen vaak nog uit de tijd van de abdij, of zijn gebouwd na het bestaan van de abdij, maar bevatten nog muren en funderingen die tot het abdijcomplex hebben behoord en zijn dus uiterst waardevol vanuit bouwhistorisch en archeologisch oogpunt. De opmetingsplannen werden daarna gecombineerd met het DHM (raster met zijden van 5 m). Tenslotte werden de grondplannen van de verschillende opgravingen die op het terrein werden uitgevoerd, indien beschikbaar, in deze plattegrond geïntegreerd.

⁶ Landmetersbureau Pieters (Beringen), in samenwerking met Natasja De Winter (ARON bvba).

⁷ Alle hoogtes werden ingemeten tot op 1 cm nauwkeurig.

⁸ Respectievelijk ingemeten door architectenbureau Jules Donvil en Geomodus cvba (in opdracht van team Herman Van Meer).

3 Bureauonderzoek

3.1 Bouwhistoriek van de abdij van Sint-Trudo

De Sint-Trudoabdij, die tal van oorlogen, verwoestingen en branden heeft doorstaan, heeft de Franse Revolutie niet overleefd: een groot deel van de gebouwen van het vroegere abdijcomplex wordt na de verkoop ervan als steengroeve gebruikt en zo met de grond gelijk gemaakt. Slechts enkele gebouwen in het gebied dat momenteel ter studie ligt, bestonden al ten tijde van de abdij (*cf. infra*). Dit betekent echter niet dat er van deze gebouwen ondergronds geen restanten meer aanwezig zijn: deze hebben immers relatief weinig te lijden gehad onder ingrijpende veranderingen in de eeuwen nadat het doek definitief gevallen was over de abdij. Om ons een goed beeld te kunnen vormen van het archeologisch potentieel van deze site, van de omvang van het vroegere abdijcomplex, de gebouwen en constructies die er deel van uitmaakten en waar deze zich op het terrein bevonden, zijn we dus aangewezen op andere hulpmiddelen die ons hierover inlichtingen kunnen verschaffen.

De **iconografische bronnen** waarop de abdij van Sint-Truiden staat afgebeeld, zijn echter erg schaars. Bovendien betreft het vaak ook nog enkel algemene zichten op de stad, waar alleen enkele torens van de abdiijkerk tussen de andere torens van de stad te zien zijn. Voorbeelden hiervan zijn het zicht op de stad door J. Van der Borgh uit de *Atlas van de Norbertijnerabdij van Averbode* uit 1661⁹ en de kopergravure van Remacle Le Loup uit 1735, verschenen in *Les Délices du Pays de Liège* van de Sauméry. Omdat deze vergezichten voor deze studie van weinig belang zijn, gaan we hier dan ook niet dieper op in. Detailafbeeldingen en plattegronden van de abdij, of van delen ervan, dateren pas uit de laatste eeuw van haar bestaan en uit de periode na de Franse Revolutie (*cf. infra*). Bijgevolg zijn we voor de bouwgeschiedenis van de abdij hoofdzakelijk aangewezen op **geschreven bronnen**, en dan vooral op beschrijvingen uit de *Gesta Abbatum Trudoniensium*.

Over het leven van Trudo werden verschillende *Vitae* geschreven. De oudste en meest betrouwbare, de *Vita Sancti Trudonis*, werd door Donatus geschreven tussen 784 en 791. De andere *Vitae* die ons zijn overgeleverd, onder andere de *Miracula Sancti Trudonis* van Stepelinus en de *Vita Eucherii* van een anonieme auteur, waarin ook het leven van Trudo gedeeltelijk wordt beschreven, zijn minder betrouwbaar. Bovendien wordt in deze *vitae* weinig of geen aandacht besteed aan het uitzicht van de abdij tijdens de eerste eeuwen van haar bestaan.

Van onschatbare waarde voor de geschiedenis van de abdij is de abdiykroniek¹⁰, waarin een overzicht wordt gegeven van de belangrijkste gebeurtenissen die zich in en rond de abdij afspeelden. Daarin wordt vaak ook melding gemaakt van gebouwen en constructies die op het terrein aanwezig waren, of werden opgetrokken, afgebroken, gerestaureerd of uitgebreid.

Degene die zich als eerste met de taak van het optekenen van een kroniek belast, is abt Rodulphus, die rond het begin van de 12de eeuw start met het schrijven van de "*Gesta Abbatum Trudoniensium*". De abt beklagt zich echter over de laksheid van zijn voorgangers: over de eerste eeuwen van het bestaan van de abdij heeft hij naar eigen zeggen weinig (betrouwbare) informatie kunnen terugvinden. De gebeurtenissen die hij zelf van op de eerste rij meemaakte of die hem werden overgeleverd door oudere monniken zijn echter zeer gedetailleerd en, voor zover dat kan gecontroleerd worden, uiterst betrouwbaar beschreven.

Nog tijdens het abbatiaat van Rodulf wordt de kroniek voortgezet door een anonieme monnik, die aangeduid wordt als de *eerste continuator*.

De *tweede continuator* vult de kroniek aan met de periode van 1138 tot 1180.

De zogenaamde *derde continuator*, een anonieme auteur uit eind 14de eeuw, vat het plan op om de volledige geschiedenis van de abdij te hernemen van bij haar stichting. Voor de vroegste geschiedenis van de abdij moet hij beroep gedaan hebben op ons niet meer bekende bronnen, mondeling overgeleverde verhalen, of op bronnen die door Rodulf een paar eeuwen eerder niet geloofwaardig werden geacht. De betrouwbaarheid van dit relaas moet dan ook met enige omzichtigheid benaderd

⁹ Het archief van de Abdij van Averbode wordt bewaard in het Rijksarchief te Hasselt (RAH). De atlas werd gepubliceerd door E. Van Ermen.

¹⁰ Over de verschillende auteurs van deze kroniek: Charles, J.L., 1965, 9-15 en de inleidende teksten bij de vertalingen van Lavigne.

worden. Voor de latere periode, tot 1366, kon deze anonieme auteur zich wel baseren op manuscripten uit de abdijbibliotheek en op gebeurtenissen die hijzelf of zijn medebroeders nog hadden meegemaakt; deze gegevens zijn dan ook betrouwbaarder.

De periode van 1366 tot 1558 wordt beschreven door Gerard Moringus (1410-1532) en Pierre Cruels (1366 tot 1410 en 1532 tot 1558).

Abt Servais Foullon herneemt de geschiedenis van de abdij van de stichting tot zijn aanstelling als abt in 1679.

Een laatste, onuitgegeven kroniek tenslotte, behandelt de periode 1650 tot 1724.

De kroniek van de abdij vanaf Rodulphus tot Cruels werd gebundeld en gepubliceerd door C. De Borman, *Chronique de l'Abbaye de Saint-Trond*, Luik, 1877. De kroniek van Servais Foullon werd uitgegeven door G. Simenon, *Chronique de Servais Foullon, abbé de Saint-Trond*, Liège, 1910. De *Gesta Abbatum Trudoniensium* tot en met de kroniek van Servais Foullon werden in drie delen vertaald naar het Nederlands door E. Lavigne, in de reeks *Maaslandse Monografieën*¹¹.

De bruikbaarheid van de kronieken vanuit bouwhistorisch en archeologisch oogpunt verschilt sterk naargelang de behandelde periode of de auteur. Enkele auteurs geven een bewonderenswaardig uitgebreide beschrijving van de gebouwen en de indeling van het abdijcomplex, terwijl anderen vooral de nadruk leggen op politieke en godsdienstige gebeurtenissen waarin de abdij op dat moment is verwickeld. Vooral de periode van de elfde tot de zestiende eeuw is in bouwhistorisch opzicht vrij goed gedocumenteerd. Ter aanvulling van de lacunes en voor de periode na 1650, werd beroep gedaan op het *Monasticon Belge*, op de publicatie van A. Paquay over de verkoop van de abdij na de Franse Revolutie, de Inventaris Bouwkundig Erfgoed, de publicaties van G. Boes¹², het omvangrijke en erg degelijke werk van J.L. Charles over de stad Sint-Truiden¹³ en op de studie van J. Martens, die in opdracht van de stad Sint-Truiden gemaakt werd naar aanleiding van een herwaarderingsvoorstel voor het abdijcomplex¹⁴.

Hieronder wordt eerst de vanuit archeologisch oogpunt nuttige informatie uit deze geschreven bronnen opgesomd. Voor de periode vanaf de achttiende eeuw wordt deze aangevuld met de iconografische bronnen die vanaf dan beschikbaar zijn. Tenslotte wordt een uitgebreid overzicht gegeven van de archeologische onderzoeken die tot nu toe binnen het abdijcomplex werden uitgevoerd en de vaststellingen die daarbij werden gedaan.

3.1.1 De stichting van de abdij tot de invallen van de Noormannen¹⁵

De vroegste geschiedenis van de abdij kennen we enkel uit de *vitae* over het leven van Trudo, van wat er kort over vermeld wordt in de oudste boeken van de kroniek die werden opgetekend door abt Rodulf en door wat de anonieme auteur uit de 14de eeuw er over vertelt. Deze laatste beweert in de bibliotheek enkele boeken en oorkonden nageplozen te hebben die de oudste geschiedenis van de abdij belichten (1/181). Deze werden dan nochtans niet teruggevonden door abt Rodulf en zijn tijdsgenoten die de eerste dertien boeken van de kroniek schreven, of ze werden niet betrouwbaar genoeg geacht¹⁶.

- Trudo wordt rond 628 geboren op een Haspengouws landgoed te *Sarchinium*, als afstammeling van de Frankische koningen (1/187).¹⁷

¹¹ Lavigne, E., 1986, 1988 en 1993.

¹² Boes, G. Mgr, 1970 en 1989.

¹³ Charles, J.L., 1965.

¹⁴ Martens, J., e.a. 1986.

¹⁵ De nummers tussen haakjes verwijzen naar het deel en de pagina waar de passage zich in de vertaling van Lavigne bevindt. De passages in cursief schrift zijn letterlijke citaten uit het werk van Lavigne.

¹⁶ De voornaamste bronnen waar Rudolf zich voor deze periode heeft op kunnen baseren, waren de *Vitae van Trudo*, waarvan de oudste en meest betrouwbare, de *Vita Sancti Trudonis*, door Donatus geschreven werd tussen 784 en 791 en een schattingsverslag van de abdij uit 870.

¹⁷ Dit *Sarchinium* is het huidige Zerkingen, een gehucht net ten zuiden van de stad Sint-Truiden.

- Rond 656 besloot hij om op dit domein een klooster te bouwen op een kleine verhevenheid naar het noorden toe, waar de Cicindria-beek aan de linkerzijde door een breed dal vloeide. De kloosterkerk werd in 657 ingewijd. (1/193-194).
- *“Om bij de verdere beschrijving geen onduidelijkheid te laten bestaan aangaande de ligging en de inrichting van de vroegste kloosterkerk, moet men weten dat de H. Trudo de bouw niet begon op de plaats van het huidige koor (dat dus uit de veertiende eeuw) , waaronder de crypte gelegen is die de Luikse bisschop Otbert wijdde in het jaar 1101. Trudo liet de werken aanvangen op de plaats waar nu tussen het monnikenkor en zijn eigen altaar een boog oprijst. Daar liet hij het vroegste gedeelte van het munster optrekken – men zou kunnen zeggen het hoofd – en noemde het, zoals gebruikelijk in kerkelijke terminologie, cancellum (koor) en sanctuarium (hoogkoor). Hijzelf richtte daar het eerste altaar op en wijdde het ter ere van de HH. Quirinus en Remigius. Na verloop van enige tijd, nadat eerst een monnikenkor bijgebouwd was, werd de rest van de bouw aangevat; men zou kunnen spreken van het schip van de kerk, met daarbij aansluitende zijbeuken. Achter het koor werd, naar inlichtingen van vroegere schrijvers, onder de ruimte die nu het monnikenkor uitmaakt, een crypte gebouwd die losstond van het kerkgebouw, zoals men in sommige oude kloosters nog dergelijke kan aantreffen. Na verloop van tijd werd er tussen het altaar van de H. Trudo en het oude monnikenkor, binnen het koor van het heiligdom, een altaar opgericht ter ere van de heilige apostelen. Dit werd het hoofdaltaar genoemd. Het was ongeveer negen voet verwijderd van het altaar van de H. Trudo; daar bevindt zich trouwens het graf van onze heilige vader. Dat deze crypte en het hoofdaltaar vanaf oude tijden bestonden, kan men in de teksten lezen, hoewel men niet weet door wie en wanneer ze gebouwd werden. Over de ligging van het voornoemde, oude hoogkoor moet men weten dat het zich uitstreckte vanaf de boog die oprijst achter de kapel van Sint-Trudo, tot ongeveer een mensenlengte ver in de ruimte voor deze kapel” (1/196-197).*
- Trudo zou gestorven zijn in zijn 65ste levensjaar. (1/198)
- Eucherius, voormalig bisschop van Orléans, stierf in 742 en werd bijgezet naast het graf van Trudo. (1/203)
- Abt Rodulf meldt dat hij in de bibliotheek een beschrijving van de inboedel uit 870 heeft aangetroffen, met een uitvoerige opsomming van de vroegere rijkdommen van de abdij, opgesteld door afgevaardigden van de bisschop van Metz. Er wordt, naast een uitvoerige beschrijving van de schatten van de Sint-Trudokerk, verwezen naar het bakken van brood, het brouwen van bier en het houden van varkens. We kunnen daaruit afleiden dat er dus al een brouwerij, ovens en stallen op het abtisdomein aanwezig moeten geweest zijn. (1/15)
- Ten tijde van de invallen van de Noormannen werden de HH. Trudo en Eucherius bijgezet in een krocht of gewelf, dat kort voordien onder de kapel van de H. Trudo gemetseld was (1/212)
- De abdij werd aan het einde van de negende eeuw verwoest en geplunderd en daarna verlaten (1/212). Volgens de schrijver was Imizo abt ten tijde van de invallen en heeft hij het gebeente van zijn voorgangers laten opgraven en ze bijeengebracht op één plaats in het hoogkoor, namelijk in het kleine koor en heeft hij het graf afgedekt met vier marmeren platen. (1/214)
- Volgens de schrijver uit de veertiende eeuw zou de abdij al vóór de invallen van de Noormannen voortreffelijke gebouwen en een uitgebreide bibliotheek hebben bezeten (1/181).

3.1.2 De 10de tot het midden van de 11de eeuw¹⁸

- Rond 940 zou Otto, koning van Alemannia, tijdens een inspectiereis Sint-Truiden hebben aangedaan: *“Van verre zag hij de muren van ons klooster oprijzen, die door het vuur jammerlijk waren verwoest, en het groen van takken, die door de vensteropeningen omhoogschoten. Hij vroeg dan wat deze hoge, in puin vallende muren vertegenwoordigden. Hij werd ingelicht dat het om een vroeger welvarend verblijf voor monniken ging en dat het nu nog enkel door een paar monniken, zonder abt, bewoond werd”. Daarop stelde hij Reinier als abt aan en liet deze de noodzakelijke werkplaatsen herstellen (1/216).* Deze Reinier stierf in 944.
- Abt Adalbero liet de muren van de kloosterkerk verder optrekken en bekroonde ze met een stevig dak van leisteen. Toen de bouwwerken grotendeels voltooid waren, wijdde hij de kerk in 945

¹⁸ De nummers tussen haakjes verwijzen naar het deel en de pagina waar de passage zich in de vertaling van Lavigne bevindt. De passages in cursief schrift zijn letterlijke citaten uit het werk van Lavigne.

- (1/218). Adalbero stierf in 964 en werd begraven in de kloosterkerk naast de buitenmuur, links bij de kloostergang (1/220)
- Zijn opvolger was Thietfried. Hij stierf in 994 en werd begraven achter het graf van abt Guntram, naast de linkerzijmuur bij de kloostergang.

Abt Adelardus I (999-1034):

Geen informatie met betrekking tot bouwhistorie.

Abt Guntram (1034-1055):

- Vangt aan met het optrekken van de toren: “*men geraakte halverwege en kwam klaar met twee gewelven*”. (1/18)
- Wordt begraven in de kerk aan de noordzijde bij de buitenmuur, halfweg de verbindingsmuur met de kapittelzaal (1/19)
- De anonymus uit de 14de eeuw vermeldt ook nog dat er werd gezocht naar de graven van Trudo en Eucherius, nadat hun stoffelijk overschot werd verborgen voor de Noormannen. “*Hij liet de grondwerkers in het koor achter het altaar van de H. Trudo graven tot ze op een gewelf stootten.*”

3.1.3 Het midden van de 11de eeuw tot het einde van de 15de eeuw¹⁹.

Abt Adelardus II (1055-1082)

- Rodulf schrijft hierover: “*Hij wilde niet dat het munster, dat nog geen verval vertoonde, zou worden afgebroken, in tegenstelling tot de grootse plannen van sommigen. Wel wilde hij het gebouw in de lengte en breedte verruimen en opvangen door een stevige muur, met bezienswaardige zuilen*” (1/20). De bouwstenen, die voor de fundamenteën werden gebruikt, werden van ver aangevoerd. Zuilen werden van Worms per schip over de Rijn en van elders met wagens tot Keulen gebracht; van daar werden de zuilen verder gesleept. (1/21) “*Adelardus beleefde het nog dat de muren voltooid werden en het munster bijna volledig onder dak kwam, behalve dat deel dat begrepen is tussen de hoofdtoren en de grote boog ervoor.*” (1/21).
- De auteur uit de 14de eeuw beschrijft alles veel uitvoeriger: “*op het plein achter de oude crypte trok hij een cancellum (hoogkoor) op, ook sanctuarium genoemd, met twee zijbeuken. Hij voltooide het met een prachtig stenen gewelf. Daaronder richtte hij een nieuwe, ruime, volledig gewelfde crypte in. In de kerkruimte richtte hij zeven altaren in (1/233). Zoals beschreven werd in het dertiende hoofdstuk van het eerste boek uit het eerste deel, bevond zich de oude crypte achter het oude hoogkoor. Adelardus vulde ze nu op en bouwde daar een monnikenkoor. Vanuit dit koor legde hij met zeven treden een nieuwe verbinding naar het nieuwe hoogkoor. Daar sommige delen van het munster, waaraan zijn voorganger was begonnen, onvoltooid waren gebleven, maakte hij zich klaar om ze verder af te werken. Een van deze bouwwerken was de hoofdtoren, die de goede abt Guntram tot halverwege had opgebouwd met twee stenen gewelven. Adelardus voegde er nu een derde verdieping aan toe...de middelste toren bleef iets lager dan de twee zijtorens... (1/234). Ook aan het schip van het munster, dat nog helemaal geen gevaar liep om in te storten, bracht hij veranderingen aan. Hij liet de stevige pijlers afbreken en verving ze door bezienswaardige zuilen; de muur liet hij hoger optrekken; zo voltooide hij de herstelwerken. In Adelardus tijd werden aan de oude vorm veranderingen aangebracht, dat men in ons munster de gelijkenis kan weervinden die geleerden zien in kerken die volgens een welbepaald plan zijn gebouwd, afgeleid van de vorm van het menselijk lichaam. Want ons munster bezat en bezit nog een cancellum, ook hoogkoor genoemd, voor hoofd en hals, een monnikenkoor voor de borst, het kruis dat aan weerszijden van het koor gevormd wordt door twee dwarsbeuken of vleugels, doet denken aan armen en handen, het schip aan de buik, de*

¹⁹ De nummers tussen haakjes verwijzen naar het boek en naar de pagina waar de passage zich in de vertaling van Lavigne bevindt. De passages in cursief schrift zijn letterlijke citaten uit het werk van Lavigne.

kruisvorm onderaan, die ook met twee dwarsbeuken uitsteekt naar het zuiden en het noorden, aan heupen en scheenbenen...Er waren bovendien, al van vroeger, van voor de tijd van Adeldardus, twee mooie, met stevige muren opgetrokken zijbeuken, die links en rechts aansloten bij het schip van de kerk zelf. Op de plaats waar ze uitliepen in de dwarsbeuk van het kruis onderaan, vormden ze twee kapellen...Omdat hier de woorden cancellum of hoogkoor en absis ter sprake komen, moet men weten dat het cancellum, aan de oostkant gelegen, het hoofd is en het smallere gedeelte van de kerk. Met een andere naam, sanctuarium, bedoelt men dezelfde ruimte...dit hoogkoor strekt zich uit tot aan het monnikenkoor...Absissen zijn uitbreidingen of bijgebouwen, die als een wandelgang aan hoven en kerken toegevoegd worden” (1/234).

- Er wordt in het tweede boek van abt Rodulf melding gemaakt van een waterput waar pelgrims van dronken (1/24) en van een kapel, koor, kerk en kloosterhof (1/24).

Investituurstrijd (1083-1099):

- In deze periode heeft voortdurende betwisting van het abbatiaat plaats tussen de monniken en de bisschoppen Herman te Metz en Hendrik te Luik – abten Herman I en II, Lanzo- Luipo)
- Op 9 maart 1085 brand van Sint-Truiden: de ganse stad werd in de as gelegd, ook de munsterkerk brandde af en stortte in. “Met zuilen, zoals er in de streek nergens te vinden waren, met een dak dat niet te vervangen was...” (1/30). Er volgt een militaire belegering, waarbij de toren tot een bolwerk wordt omgebouwd. (1/34-35). Eén muur van de kerk moet tenminste nog hebben rechtgestaan, want deze wordt gebruikt als verschansing. Er wordt ook melding gemaakt van slachtpartijen op de altaren van de HH. Trudo en Eucherius. (1/37)
- Proost Gerardus werd na de belegering door de bisschop van Luik naar Sint-Truiden gestuurd om schuren te bouwen en de oogsten binnen te halen, rondom het uitgebrande munster enkele hutten in te richten en het graf van Trudo en Eucherius terug met een kapel te omgeven (1/40).
- Onder abt Lanzo werd volgens de schrijver uit de veertiende eeuw een poging gedaan om het stoffelijk overschot van Trudo en Eucherius die in het hoogkoor begraven waren, op te sporen. Daarbij werden echter zoveel sarcofagen aangetroffen dat de werken werden gestaakt (1/236) Tenslotte groef men verder naar de plaats waar de twee heiligen waren herbegraven: *in de muur, die een gewelfde plaats of crypte afsloot, vond met een gat een hand groot...*(1/237) De bisschop verbood echter met de werken verder te doen.
- Over de periode van de simonie-abten zegt Rodolphus: *“hoe werkplaatsen en klooster vanaf de fundamenten moesten hersteld worden, was hun geringste zorg.”*
- Onder abt Luipo werd begonnen met het herstel van munster en klooster, al stelde dit blijkbaar niet veel voor: *“De vierde zijde van het klooster, namelijk het woonverblijf aan de westzijde, voorzag hij na zijn voltooiing van een dak...aan de gebouwen zagen we later zulke grondige veranderingen aanbrengen, dat we niet weten of we hier niet beter van werkplaatsen zouden spreken.”* (1/50)
- In 1093 sterft Luipo, hij wordt in het munster begraven, net als proost Gerardus. (1/50)

Abt Diederik (1099-1107)

- *“Van het munster bleef er niets onder dak, behalve de toren. De binnenmuren waren ingestort, de buitenmuren vertoonden brede bressen: zij vormen een omheining rondom een vervallen kapel boven het graf van de HH. Trudo en Eucherius”* (1/57)
- Van het hoogkoor stond de muur blijkbaar nog overeind na de brand. Deze werd echter met de grond gelijk gemaakt. De crypte werd overwelfd en Diederik voltooide de werkzaamheden aan het koor. Hij richtte ook twee pijlers op waarop muren rustten die het koor afsloten. Nog onder Diederik werd het gedeelte van de kerk dat zich uitstrekte vanaf de boog boven het graf van de H. Trudo tot aan de oostkant opgeknapt, getegeld en onder dak gebracht. (1/58)
- De crypte werd verder afgewerkt en er werd een hoofdaltaar aan de H. Stefanus gewijd. In 1102 konden de monniken deze crypte weer gebruiken. Nog later werden ze overgebracht naar het koor en naar het gedeeltelijk opnieuw opgerichte en gedeeltelijk herbouwde deel van het munster (1/58)
- De broeders beschikten enkel over ellendige lokalen aan de noord- en oostzijde van het domein, deze waren enkel omringd door een haag. Een scheidingsmuur vormde een dubbel vertrek. Eén

lokaal was afgedekt, daar werd het kapittel in gehouden, het andere deel was slecht afgedekt. (1/58)

- Aan de westkant lagen de refter en het dormitorium (met scheidingswand). Daaronder lagen een leslokaal voor de knapen, een voorraadkamer, en de ziekenzaal. Men moest van het dormitorium door de refter om zo op de tast naar de muur van het kerkgebouw te gaan tijdens de metten (1/59). Er is ook sprake van een weide, waar bij goed weer maaltijden genuttigd worden.
- Guntram (monnik) werd begraven tussen de toren en de deur die uitkomt op het kerkhof van de broeders aan de zuidkant (1/64)
- Door politieke strubbelingen werden de bouwwerken voortijdig stopgezet (1/69)

In het achtste boek staat te lezen: *“Zoals in vorige boeken werd uiteengezet bleef de toestand ter plaatse nog altijd erbarmelijk. De broeders beschikten over geen klooster, geen munster; ze hadden enkel een kale, bouwvallige ruïne als kerk en een gebouw dat onvoltooid was gebleven in zijn opbouw en afwerking als klooster, waarvan de broeders de ene helft als refter, de andere helft als slaapzaal gebruikten”.* (1/91) En verder: *“In die tijd was het terrein, waar eens een klooster moest komen, nog langs twee zijden, ten oosten en ten noorden, slechts door een lage, verdorde en half afgestorven haag omgeven, en zonder enige bedekking. Aan de westkant bevond zich wel een stenen gebouw, maar aan de muur was geen afdak bevestigd dat de broeders tegen regen en modder kon beschermen.”* (1/99)

Abt Rodulf (1108-1138)

- Rodulf laat de oostzijde door een houten constructie afsluiten. Dit gebouw zorgde voor een kapittelzaal en een slaapzaal. Ervoor was een overdekte kloostergang. Van het midden van de kapittelzaal tot aan tweederde van het gebouw aan de westzijde, werd eveneens een overdekte gang aangelegd, zodat nu aan drie zijden een overdekking tot stand was gekomen. Enkel aan de noordzijde bleef een haag de omheining vormen (1/99-100).
- Er is sprake van een molen, een kleine taveerne en een brouwerij, die gelegen zijn bij de poort van de hoeve en tijdens het abbatiaat van Rodulf zijn opgetrokken (1/110).
- *“Voor onze boerderij, bij de bron, ligt een terrein, waar vroeger een brouwerij had gestaan.... In de zompige strook van onze boerderij, noordwaarts van het armenhuis, liggen drie kleine hoeven”*
- Van aan de pijlers en de boog aan het voeteneinde van het graf van Trudo (waar Diederik het werk beëindigde) tot aan de hoofdtoren, kwam alles tot stand wat zich binnen de buitenmuren bevindt, uitgezonderd de pijlers met boog in het midden van het schip...(1/120)
- Werkplaatsen worden één voor één in steen opgetrokken.(1/121)
- *“Onze middelste toren aan de westkant is geflankeerd door twee torens die met hem een gemeenschappelijke muur hebben en een geheel vormen ...”* (1/123)
- *“De toren aan de zuidzijde van de dwarsbeuk was, samen met de muur van de munsterkerk, geruime tijd voor mijn abbatiaat opgetrokken”.* (1/124)
- *“Als tegenhanger van deze toren bevindt zich een andere aan de noordzijde; ook deze kwam voor mijn tijd tot stand, in hoogte en opbouw is hij gelijk aan de vorige; hij maakt deel uit van de dwarsbeuk die aan de kloosterkant ligt naast de slaapzaal”*
- Rodulf beperkte zijn bouwplannen tot één van de vier zijden van het klooster: namelijk de noordzijde. Hij liet een houten gebouw optimmeren, zoals er al een was aan de oostzijde. Voordien waren beide zijden nauwelijks afgesloten door een haag. De bestemming van de oostzijde werd dan slaapzaal, die van de noordelijke ziekenzaal. Onder hetzelfde dak was er ook een wasplaats ondergebracht en het aalmoezenhuis, en daarvoor een portiek met achterpoort. De uit- en ingang van het klooster was mooi en ruim. Boven lagen de graanzolder, eronder twee kamers. Daarop volgde een ziekenzaal met haard, een kleine kapel, een portiek, een broodhuis en toiletten. Daarvoor lag een tuin met houten afsluiting en doornhaag (1/132)
- Van de plaats die vroeger als een kerker was voor de zieken maakte hij een bier- en wijnkelder. Van de voorraadkelder maakte hij een mooie en ruime kamer voor zichzelf en zijn gasten; van daaruit kon men gemakkelijk de kerk bereiken, want tussen de dwarsbeuk en de kerk was een afsluiting aangebracht en in de beuk was ter ere van de heilige Lambertus een oratorium ingericht. Deze kapel staat ook in verbinding met een andere kamer, die de abt bouwde voor gasten. Voor deze kamers bevinden zich een plein, een portiek en een luthof. (1/133)

- Rodulf wanhoopte voor het herstel van de kloosterkerk, maar er werden zes pijlers door stadgenoten opgericht, de overige twee bleven onvoltooid. Hij bracht in korte tijd, vanaf het koor tot de toren, de beide muren van het schip bijna tot voltooiing.
- In 1114: brand, maar de kloosterkerk zou grotendeels gespaard zijn gebleven.
- In een kring vanaf de toren over het noorden tot aan de oostpoort van de hoeve werden hopen aarde afkomstig van de gracht gedumpt, *“omdat het erf van onze hoeve daar een lelijke diepe inzinking vertoonde”*
- *De poort die naar het noorden leidde, verplaatste hij tot bij de molen aan de westkant. Alzo ontstond er tussen de oost- en de westpoort een geschikt terrein, waar mooi naast elkaar, de gebouwen werden gezet die bij een hoeve nodig zijn: twee graanschuren, een herenhuis met rondom ruime paardenstallen, twee armenhuizen... Rondom lag een mooie tuin... verder een bakkerij, een brouwerij, een keuken....midden op het plein bevindt zich een put (1/135).*
- In 1115 werd begonnen met de herstellingen aan de kloosterkerk: Alle muren kon hij tot op gewenste hoogte brengen. Hij liet ook de kleine kapel boven de graven van Trudo en Eucherius afbreken, die na 30 jaar sporen van verkrotting vertoonde. Hij omgaf nu de graven met een muur met vierkante panelen met steekwerk. Deze constructie was omgeven door een klein fraai koor. Langs twee kleine deuren kon men door dit koor bij het altaar komen en bij het graf. (1/135).
- Inventaris van de relikwieën en alle altaren op dat moment (1/136)
- Fundamenten voor een slaapzaal aan de oostzijde worden gelegd.
- Rodulf raakt verlamd en laat zich een kleine cel bouwen aan de noordkant langs de westelijke dwarsbeuk; met een uitgang naar de kapel vlak bij de crypte en het koor (1/157)
- 1133: Rodulf verplaatst de ingang van de kerk naar rechts. Ook zorgde hij voor een kapittelzaal; hij bouwde drie muren, aansluitend bij de kerkmuur, zuilen droegen het gewelf. De muur die de zuilen van de kloostergang moet dragen, richtte hij op van het ene uiteinde aan de kapittelzaal tot het andere. Hij bouwde hem vanuit een diepe fundering op tot de hoogte waar de zuilen moesten komen; rondom richtte hij pijlers op en duidde hij aan waar de zuilen op regelmatige afstand tussenin moesten geplaatst worden. (1/158-159)
- Rodulf sterft op 6 maart 1138: hij wordt begraven in de linker dwarsbeuk bij de ingang van de crypte en het koor, aan de noordkant. Zijn cel die ingericht was in een van de vier torens, die de beide dwarsbeuken van het koor flankeren, werd afgebroken.

Abt Folkard (1138-1145)

- Onder Folkard worden enkele bouwvallige gebouwen van het klooster afgebroken en terug opgebouwd. Andere kloostergebouwen worden vergroot en voltooid (2/14-15)
- De slaapzaal die onder Rodulf was begonnen, werd afgewerkt. *“Want boven het gedeelte dat tegen de toren was aangebouwd, en waar zich gelijkvloers de kapittelzaal bevond, had Rodulf enkel een houten gebint opgetimmerd”.* (2/15)
- De oude ziekenzaal werd afgebroken, de grond werd uitgegraven en er werden de fundamenten van een kelder gelegd. Daarboven werd een nieuw gebouw, de refter, opgericht (2/15).
- Folkard werd begraven in het midden van de kloosterkerk, vlak voor de kapel van de HH. Trudo en Eucherius (2/24).

Abt Gerardus (1145-1155)

Sterft in 1174 en wordt begraven in de kerk, bij de ingang van het koor rechts van de zuidelijke zijbeuk. (2/28)

Abt Wiric van Stapel (1155-1180)

- 1156: brand in de stad en de abdij: De kloosterkerk brandde uit, d.w.z. beide absissen, twee torens (o.a. de meest zuidelijke van de vier oosttorens waarop een gouden bol stond) en vier dwarsbeuken. Twee molens brandden uit met hun bijgebouwen. Voorts verteerde het vuur de brouwerij, de bakkerij, het gastenhuis voor de armen met zijn prieel en kleine hutten die in de hof waren opgetrokken.

- Het koor, de westtoren waar een andere toren tegenaan gebouwd was, en de twee zijbeuken bleven echter gespaard. Ook de kloostergang, de refter, de abtenkamer en de slaapzaal bleven gespaard. Ook de graanschuur ontsnapte aan de brand. (2/32).
- De kruisbeuk die grensde aan het koor en de toren aan de noordzijde werden hersteld met grote stevige steenblokken. Binnen de zestien jaar werd een beter en fraaier gebouw tot stand gebracht vanaf het koor tot aan de westtorens, met inbegrip van zijbeuken en dwarsbeuken (2/35)
- De houten kapel, opgericht na de brand, boven de graven van Trudo en Eucherius, wordt afgebroken. Om de fundamenten voor een nieuw gebouw te leggen, laat de abt de grond dieper uitgraven. Daarbij stootte men op een sarcofaag bij de deuropening, waarboven een muur was opgetrokken die uit de tegenovergestelde richting bij de kapel aansloot. (H. Libertus?). Naar rechts gravend, - dit was de aangewezen richting met het oog op de nieuwbouw - vonden ze in de hoek van een kleine muur twee geraamten (Robert van Haspengouw en vrouw?). Deze werden samen herbegraven in een kist. Bij de toegang tot de kapel lag een sarcofaag van een onbekende. Ook zijn gebeente werd herbegraven. (2/47)
- *“Achter het altaar van de kapel zelf bevond zich een vrij dik gewelf uit stevige blokken gemetseld, waaronder volgens algemene opvattingen Trudo en Eucherius geborgen waren. Deze mening, alsook de bewering van vroegere monniken, werd weerlegd door het verloop van de opgravingen, althans voor zover zij beweerden en het zo ook beschreven hadden, dat de lijken bewaard werden in een crypte, afgedekt door een dubbel gewelf. Een gewelf werd er wel gevonden en daaronder ook de lijken van de heiligen, maar van een crypte was geen spoor. Toen aan de achterkant van het gewelf een kleine opening was gemaakt, vonden we een sarcofaag, waarin zich, in afzonderlijke lijkkisten, de lichamen van de twee heiligen bevonden”.* (2/48) De lichamen werden opnieuw begraven in twee lijkkisten die met ijzer waren versterkt (2/50). Een nieuwe kapel wordt gebouwd, in afwisselende lagen zwarte en witte steen. Binnen en buiten komen zwarte en wijnkleurige zuilen, met voetstukken en gesculpteerde kapitelen. Het voorste deel van de kapel was hoger dan de rest. (2/51) Buiten werden elf beelden geplaatst. De heiligen werden begraven onder een gewelf achter het altaar van de kapel (2/52)
- Herstellen van de slaapzaal van de broeders, de kamer van de abt en een vertrek daartussen, de refter (2/53-54) *Hij bestemde het tot refter, zoals al voorzien was toen de fundamenten werden gelegd. Omdat de keuken te ver van dit huis lag, richtte hij het zo in dat de keuken kwam waar voordien de toegangspoort van het klooster stond en dat de kloosterpoort nu kwam waar de keuken had gestaan”.* (2/55)
- Op de plaats waar vroeger de refter had gestaan en waar de gasten verpleging hadden genoten, bouwde Wiric een zeer fraaie woning. Hoger op de helling legde hij ook de grondslag voor een nog mooiere woning, een verblijf voor zichzelf. Er werden vensters in aangebracht van waaruit hij een overzicht had over bijna de gehele vlakke binnenstad. Voor de ingang stond nog een lokaal voor de dienaren. (2/55)
- Ook het verwarmde abtenverblijf werd gerestaureerd, op dezelfde hoogte gebracht als de refter en de slaapzaal, en onder een groot dak met de twee andere gebouwen gebracht. (2/56)
- De kloostergang wordt verfraaid (2/64).
- Abt Wiric sterft in december 1180, hij wordt begraven naast abt Folkard, voor de kapel van Trudo en Eucherius.

Abt Nicolaas (1180-1193)

Geen informatie met betrekking tot bouwhistorie.

Abt Christiaan (1193-1222)

Werd begraven in het monnikenkoor voor de trappen, met grafschrift.

Abten Johannes I (1222-1228), Libertus (1229-1232), Johannes II (1232-1239)

Geen informatie met betrekking tot bouwhistorie.

Abt Thomas (1239-1248)

"In 1240 werd het hospitaal, dat gelegen was op ons kerkhof, overgebracht naar de Stapelstraat, op voorwaarde dat voornoemd hospitaal, dat gelegen was op ons atrium, met al wat het in de Plankstraat aan pacht en inkomsten bleek te bezitten voor altijd toekwam aan onze abdij".(2/95)

Abt Willem van Rijkel (1248-1272)

- *"In het jaar 1254 bemerkte onze abt dat onze werkhuizen, namelijk bakkerij, brouwerij en andere noodzakelijke werkplaatsen, die op onze kloosterhof naar het moeras gekeerd lagen, te dicht bij elkaar stonden. Ook was hij het lawaai en de drukte van de stadsbewoners in die buurt beu. Deze bewoonden daar 14 woningen, die ze erfelijk bezaten en die daar lagen verspreid van bij de achterpoort van onze hoeve, aan de oostzijde, tot aan onze molen, en verder vanaf de molen tot aan de kloosterpoort...onmiddellijk liet hij alle afbreken, verruimde ons erf en omsloot het met een muur."*(2/100) In inhoudstafel: *"Over de aankoop van 14 woningen en over de uitbreiding van onze kloosterhoeve in de richting van het Vetersbroek en de Steenstraat"*.
- 1263: de midden- en de hoofdtoren van de kloosterkerk stortten in, boven de kapel van Sint-Nicolaas (2/108)
- werd begraven voor de kapel van Sint-Trudo op de plaats van het oude hoogkoor.

Abt Hendrik van Waelbeke (1272-1277)

Geen informatie met betrekking tot bouwhistorie.

Abt Willem van Affligem (1277-1297)

- 1288: de grote graanschuur, gelegen naast de boomgaard van de abdij wordt in brand gestoken (2/117)
- Willem wordt begraven in het midden van het schip van de kerk.

Abt Adam van Ordingen (1297-1330)

- Gedeeltelijke heropbouw van de hoofdtoren, vanaf de fundamenten
- Wordt bijgezet in het graf van zijn voorganger Willem II (2/162)

Abt Amelius van Schoonvorst (1330-1350)

- Voltooien van de hoofdtoren in baksteen (2/167) met houten spits.
- Wordt begraven in het midden van het monnikenkoor, achter het graf van abt Christiaan (2/189)

Abt Robertus van Craenwick (1350-1366)

- Op het kerkhof van de O.L.V.-kerk wordt een moord gepleegd. Aangezien de gewijde grond daardoor bezoedeld werd, krijgt men van de broeders de toestemming om de doden twee jaren lang in hun hof "Vrijthof" genaamd, te begraven. (2/196)
- 1359: één van de drie torens van de abdiijkerk, die aan de zuidzijde, stort in. Uit angst dat de hoofdtoren zou instorten, werd de muur van de hoofdtoren aan de kerkzijde verstevigd. (2/200)
- 1363: *"In het eerder genoemde jaar nam de bouw van een stenen muur rondom het hof van onze abdij een aanvang en werd dat gedeelte voltooid dat vanaf de poort tot aan de molen loopt"* (2/207)
- Wordt vóór de ingang van de crypte begraven (2/213)

Abt Zacheus van Vrankenhoven (1366-1391) en Willem van Ordingen (1391-1401)

Geen informatie met betrekking tot bouwhistorie.

Abt Robertus van Rijkel (1401-1420)

Werd begraven in het schip van de kerk onder een steen die werd afgedekt met een bronzen plaat met grafschrift. (2/226)

Abt Johannes van Beesd (1420-1443)

Werd begraven in het monnikenchor aan het hoofdeinde van abt Amelius (2/227)

Abt Hendrik van Koninksem (1443-1470)

- Abt Hendrik werd begraven in het monnikenchor van de abdijkerk aan de rechterkant, onder een steen die aan de rand met koper was beslagen. (2/229)
- Tijdens zijn leven werd een deel van de kloostergang hersteld (2/230)

Abt Arnold van Beringen (1470-1483)

- Dwars op het duifhuis bouwde deze abt het stenen gebouw, dat boven tot voorraadschuur, onder tot paardenstal diende (2/231)
- Begraven voor de exedra van de monniken, aan de linkerkant, zonder grafsteen. (2/231). De steen werd er pas later opgelegd, in 1533. Op dat moment graaft men het lichaam op en wordt er gesproken van een sarcofaag en een urne met balsem.

3.1.4 De 16de tot midden het midden van de 18de eeuw.

In de 16de eeuw werd het uitzicht van de abdij grondig gewijzigd. Deze verbouwingen houden mogelijk verband met het feit dat in deze periode de proosdij werd afgeschaft en de lekenbroeders vervangen werden door knechten, zodat de vrijgekomen ruimte op het abdijsreun kon herschikt worden. De abdij moet vervolgens tot in het midden van de 18de eeuw ongeveer hetzelfde uitzicht hebben behouden.

Abt Antonius van Bergen (1483-1516)

Tijdens zijn abbatiaat werd een stenen vloer gelegd in de kerk vanaf de toren tot aan de kapel van Sint-Trudo. Tegen de toren werden ook twee kleinere torentjes opgericht om het instorten ervan te beletten. Met deze werken was echter al begonnen onder Hendrik van Koninksem. (2/238)

Abt Willem van Brussel (1516-1532)

- Hij herstelde veel van de kloostergebouwen die zich in rampzalige toestand bevonden. *"In 1520 bouwde hij onder het oorspronkelijke dak – dat gebouw was vroeger de proosdij, is nu de ziekenzaal- een volledig nieuw abtenverblijf en bracht overal herstellingen aan...De oude, kleine huizen en kamers die rondom, maar vooral aan de achterzijde stonden, brak hij af tot op de grond en verving ze door zeer fraaie gebouwen; op de plaats waar tot dan toe sombere schuilhoeken en bergplaatsen waren, bouwde hij een nieuwe keuken met bijbehorende eetzaal ervoor. In de woning richtte hij ook een winterkamer in. Na verloop van tijd brak hij alle kamers op de verdieping uit en richtte er nieuwe in, die veel ruimer waren en beter geschikt voor de ontvangst*

van gasten. Een nieuw gebouw met een erg fraaie kapel, met altaar, trok hij op achter het zomervertrek. Een studeer- of archiefkamer richtte hij in boven de voorraadkamer van de abtenwoning. In 1523 liet hij in de tuin van wat voorheen de proosdij heette, ruime gangen aanleggen, die het gebouw, dat men abtenverblijf of proosdij noemde, omgaven..."(2/245) "Hij richtte ook een merkwaardig gebouw op in de abdij, thans gelegen vlakbij de noordelijke poort, met gewelfde kamers" (2/246) "In het jaar 1522 richtte hij als afsluiting van de abdij een lange, stevige muur op, te beginnen bij onze molen en gaande tot aan de achterkant van het klooster op Steenaartberg." (2/246) "In het jaar 1523 richtte hij een lange, zeer stevige muur met stenen poort op aan onze hof, Vrijthof geheten, rechts van onze kerk" (2/246). "In 1524 verplaatste hij de grote graanschuur die gelegen was tussen de kloostertuin en het neerhof; daar bouwde hij een lange en solide muur vanaf de hoek van de proosdij tot aan de kloosterpoort aan de achterkant." (2/246) "In 1525 richtte hij naast de toegangspoort van het klooster bij de beek een prachtig broodhuis op, dat vier graanzolders boven elkaar had...in dat huis richtte hij ook een bakkerij in." (2/247) "In 1532 liet hij een nieuwe kloostergang aanleggen, de oude vervangend over één derde van zijn lengte, vanaf de plaats waar zich eertijds de kapel van de H. Lambertus bevond tot voor de refter." (2/247)

- Wordt eerst begraven in Leuven, later in een kapel aan de zuidkant van de abdijkerk (2/251)

Abt George Sarens (1532-1558)

- "Onmiddellijk na zijn installatie maakte hij plannen om de abtswoning te bouwen aangezien de oude grondig in verval was. Op vernuftige wijze werden er slaapvertrekken aangebouwd om gasten logies te verstrekken, om niet te spreken van de prachtige zalen, een vermaard horarium en andere gebouwen die er nu te zien zijn (2/268) Omstreeks 1553 bouwde hij voorts vanaf de fundamenten een brouwerij en andere bijgebouwen, waarvan de zolders dienden tot bewaarplaats en tot duiventil". (2/268)
- Toen in het jaar 1538 tijdens de maand juni de refter uitbrandde tegelijk met de bibliotheek, richtte hij op dezelfde plaats, maar volgens een ingenieuzer plan, een nieuw gebouw op, dat hij wijdde aan geest en maag" (refter beneden en bibliotheek boven) (2/268)
- Aan de kloostergang wordt een vierde zijde toegevoegd, waarvoor gedeeltelijk de muur van de kerk werd gebruikt. (2/269)
- Wordt begraven in de grafkapel die hij voor zijn voorganger had opgericht. (2/271)

Abt Christoffel Blocquerye (1558-1586)

- Restauratie van de kloostergebouwen en sloop van overbodig geworden gebouwen. Zo brak hij een ziekenzaal af, een oude constructie middenin de boomgaard, een eetzaal die er vlak bij lag waar men vlees mocht eten, buiten het eigenlijke kloosterpand en een aantal nabijgelegen cellen die vroeger voor hoogbejaarde monniken bestemd waren. Kleine huisjes bij de slaapzaal werden getransformeerd tot refter en tot slaapvertrek voor de gasten. De ziekenzaal werd ondergebracht in de vroegere woning van de proost (3/8)
- 1562: bouw van een bakstenen graanschuur. De muur die de Cicindria indijkte en van ouderdom afbrokkelde, werd vanaf de fundamenten herbouwd. (3/9)
- Wordt begraven in kapel met zijn twee voorgangers (3/28).

Abt Leonard Betten (1586-1607)

Wordt begraven in de kapel van het Heilig Kruis. (3/55)

Abt Remi Watzon (1607-1612)

- Er werd een muurtje opgetrokken tussen het hogere gelegen deel van het klooster en het lager gelegen deel. (3/61)
- Wordt begraven aan de linkerkant van Betten. Zijn graf werd afgedekt met een steen (3/62)

Abt Hubert Germeys (1612-1638)

Werd begraven rechts van abt Betten.

Abt Hubertus van Suetendael (1638-1663)

Werd begraven aan het hoofd van abt Hubert (3/139)

Abt Michael van der Smissen (1663-1679)

- *“Tijdens dat jaar ving de bouw aan van ons huis recht tegenover de abtenwoning...”* (3/157)
- De bakkerij en een aantal werkhuizen brandden af (3/312)
- Werd begraven in de crypte tegenover het altaar van de H. Magdalena. (3/313)

Abten Servais Foullon (1679-1679), Benoit Mannaerts (1679-1690),

Geen informatie met betrekking tot bouwhistorie.

Maur Vanderheyden (1690-1730),

De oudst bekende afbeelding waar de volledige abdij in detail op staat weergegeven moet van rond 1700 dateren, uit het abbatiaat van Maur Vanderheyden. Het origineel wordt bewaard op het stadsarchief van Sint-Truiden (afb. 4). Op de afbeelding staat het volledige abdijcomplex afgebeeld, tussen de wapenschilden van de opeenvolgende abten. In de loop van de 18de eeuw zijn nog enkele kopieën van deze tekening gemaakt, waaronder een aquarel en een pentekening, die in tal van publicaties werden afgebeeld (afb. 5).

De afbeelding laat een voor een abdij vanaf de 9de eeuw typerende opbouw zien²⁰. Het eigenlijke klooster is aan één zijde tegen de kerk aangebouwd, waarbij de drie kloostervleugels en de kerk rond een grote open ruimte liggen: het kloosterpand. Gescheiden van het klooster en de kerk bevinden zich de dienstgebouwen: molen, bakkerij, brouwerij, stallen, graanzolders, gastenkamers...Het geheel is van de buitenwereld afsloten door een muur die het volledige grondgebied van de abdij omgeeft, met vier of vijf toegangspoorten, waarvan de hoofdtoegang is uitgewerkt in de vorm van een poortgebouw langs de Diesterstraat (vroeger *Steenstraat*). Het terrein tussen de noordelijke abdijsmuur en de dienstgebouwen was blijkbaar in gebruik als moestuin. In het zuiden lag een boomgaard. Op de afbeelding lijkt het alsof het poortgebouw in de Diesterstraat veel verder naar voor uitsteekt ten opzichte van de abdijsmuren, dan nu het geval is. Het perspectief van de tekening laat echter een vervormde weergave van de werkelijkheid zien. De Diesterstraat is namelijk één van de oudste straten van de stad en loopt al eeuwenlang op dezelfde plaats, langsheen de voorzijde van de abdij²¹. De rooilijn van de abdijsgebouwen langs de Diesterstraat kan wel iets verder naar het zuiden gelegen hebben dan vandaag het geval is, maar erg veel kan dit dus niet zijn geweest. De lusttuin en de gebouwen die op de tekening vóór de abdijsmuren staan afgebeeld en bij het poortgebouw aansluiten, zijn nu wel niet meer in het straatbeeld aanwezig. Daardoor is er een lege ruimte ontstaan vóór de abdijsmuren, het huidige Trudoplein.

Amand Vander Eycken (1730-1751)

Geen informatie met betrekking tot bouwhistorie.

²⁰ Lemaire, R. 1954, 73-74.

²¹ De *Steenstraat* werd zo genoemd omdat ze de eerste stenen bestrating had in de stad; in de twaalfde eeuw wordt ze al vermeld als de straat die van de oostpoort naar de Sint-Gangulfuskerk loopt. Charles, C.H., 1965, 165.

Afb. 4. Perkamet met afbeelding van de abdij rond 1700. Origineel. Foto ARON bvba.

Afb. 5. Detail uit kopie van de afbeelding van abdij met wapenschilden. Scan ontwerp bureau Bailloul.

3.1.5 De tweede helft van de 18de eeuw

Abt Jozef Van Herck (1752-1780)

Jozef van Herck laat tijdens zijn abbatiaat grootschalige verbouwingen uitvoeren, naar aanleiding van de 1100ste verjaardag van het bestaan van de abdij²². Bedoeling van Van Herck was vooral om komaf te maken met het allegaartje van gebouwen dat in de loop van de eeuwen op het terrein was neergezet. Ter vervanging laat hij een strak en symmetrisch abdijcomplex bouwen dat de absolutistische macht van de abt moet benadrukken. Voor deze ingrijpende verbouwingen wordt beroep gedaan op de architecten Dewez en Renoz, die gedurende bijna 20 jaar in het abdijcomplex aan het werk zijn. Bij de aanvang van deze werken wordt aan Laurent-Benoit Dewez de opdracht gegeven om een opmetingsplan te maken van de kerk en het klooster. Dit plan moet zijn vervaardigd vóór 1770 en wordt momenteel bewaard in het Rijksarchief te Brussel (Fonds Dewez, nr. 223 – bijlage 4). In zwart zijn de bestaande gebouwen aangegeven, in het rood de geplande vernieuwingen. Plannen nr. 224 (gelijkvloers – bijlage 5) en 225 (verdieping) zijn de vermoedelijk iets jongere verbouwingsplannen voor het klooster en de kerk. Het is niet geweten in hoe ver de op de plannen getekende verbouwingen ook effectief zijn uitgevoerd.

Aan de abdijkerk worden, volgens deze plannen, geen ingrijpende wijzigingen uitgevoerd. Van de vroegere kloostergebouwen blijft echter zo goed als niets bewaard. Het klooster wordt volledig herschikt rond twee binnenkoeren, in een strak symmetrisch patroon. Aan de straatkant in het westen wordt een monumentale poortvleugel gebouwd. Het poortgebouw in deze vleugel geeft uit op de erekoer. Aan noordelijke zijde van de erekoer wordt de abtstvleugel opgetrokken op de 16de eeuwse funderingen van het vroegere klooster²³. Aan de oostelijke zijde van de erekoer bevindt zich het gastenverblijf. Aan de overzijde van de abtstvleugel, en dus tegen de kerk aan gebouwd, bevindt zich de vleugel van de algemeen ontvanger. Ten oosten van de erekoer ligt een tweede, vierkante koer, het kloosterhof, waarrond de vertrekken voor de monniken zijn geschikt. Deze koer is aan vier zijden omringd met een kloostergang. Aan de zuidzijde loopt deze tegen de kerk, met daaronder de "dodengang", waar de monniken vanaf nu begraven werden. De noordvleugel ligt in het verlengde van het abtswartier: hij bevat twee grote kapittelzalen, en vier grote ziekenzalen, met daarboven monnikencellen. In het verlengde van de ziekenzalen ligt een gang die toegang verleende tot de nog bestaande infirmerie, een nagenoeg vierkant gebouw dat meer in noordelijke richting gelegen was.

Ook de bedrijfsgebouwen worden grondig verbouwd en gerestaureerd in deze periode. Enkel de molen en de brouwerij blijven bewaard, maar er wordt een nieuwe gevel tegenaan gebouwd. De nieuwe dienstvleugel wordt meer naar het noorden verplaatst, tot op de grens van het abdijdomein. Van west naar oost zijn er dan een molen met molenaarswoning, een brouwerij, een bakkerij, een wagenstalling, paardenstallen, een schuur, schaapstallen en een smidse. Naast de smidse ligt een groot poortgebouw met duiventoren. Deze bedrijfsgebouwen zijn tot op vandaag nog in grote trekken bewaard gebleven.

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris (afb. 6), staat het abdijcomplex weergegeven zoals het er na deze verbouwingen moet hebben uitgezien. We kunnen duidelijk de dienstgebouwen, de kerk en het klooster onderscheiden. Het gehele complex is met een muur omgeven. In stippellijn is de ondergrondse loop van de Cicindria weergegeven. Ten zuiden van het complex bevinden zich gebouwen langs de Plankstraat. De infirmerie is echter niet op deze kaart aangeduid, hoewel ze er toch moet zijn geweest.

Helaas heeft de abdij in haar nieuwe vorm niet lang meer bestaan: in juli 1794 vallen de Fransen Sint-Truiden binnen en vluchten de monniken naar Duitsland. De bezittingen van de abdij worden in beslag genomen en komen onder beheer van de Nationale Domeinen. De abdij wordt omgevormd tot militair hospitaal; de infirmerie is een tijdlang in gebruik als gendarmerie. De kerk doet op dat moment dienst als opslagplaats voor hooi en stro.

²² Martens, J. e.a., 1986, *deelstudies*, 62-68.

²³ Deze kelders zijn tot op vandaag nog steeds bewaard onder de abtstvleugel.

Afb. 6. Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris. Kaartblad 150 (Q16-3). Scan van de gereduceerde versie (ARON bvba).

In oktober 1798 wordt het abdijcomplex met een oppervlakte van circa twee bunder, begrensd door “de straat genoemd achter de molen (N), de Stenaartberg (O), de Plankstraat, de pastorie en verschillende particulieren en tenslotte door de Kaasmarkt, het huis van de burger van Vest en de Diesterstraat” openbaar verkocht²⁴. Een groot gedeelte van de gebouwen wordt afgebroken. Wat nog overblijft wordt op 26 maart 1802 opnieuw verkocht, waardoor de monniken opnieuw korte tijd in het bezit van de abdij komen. In de portiersvleugel en het abtenverblijf zijn deuren, vensters, schoorstenen en dakbedekking verdwenen. De vleugel van de algemeen ontvanger is bijna volledig vernield. Het gastenverblijf is voor de helft gesloopt, de andere helft ontmanteld. Van de kerk rest alleen nog een puinhoop van stenen en balken. Enkel de toren met barok ingangsportaal, het poortgebouw aan de Diesterstraat, de abtswleugel, de infirmerie en de dienstgebouwen blijven voor het grootste deel gespaard.

3.1.6 Het Klein Seminarie²⁵

In 1824 wordt de abdij door de laatste twee overgebleven monniken aan de kerkfabriek van de O.L.V.-kerk overgelaten. De schenking omvatte alle abdijgebouwen en de bijhorende gronden, met uitzondering van het Vrijthof. Op het primitief kadaster van 1825 (bijlage 6) staat de abdij grosso modo getekend zoals ze door Dewez ontworpen werd op plan nr. 224, met uitzondering van enkele details, bijvoorbeeld aan het poortgebouw en de bedrijfsgebouwen. Op dit primitief kadaster zijn het noordelijke gedeeltelijke van de abdijskerk en een gedeelte van het kloosterpand gearceerd met potlood. Het is niet duidelijk wat men hiermee wil aangeven. Gaat het om fundamenten van gebouwen die met de grond gelijk gemaakt waren? In dit geval werd het kloosterpand niet helemaal voltooid volgens de plannen van Dewez.

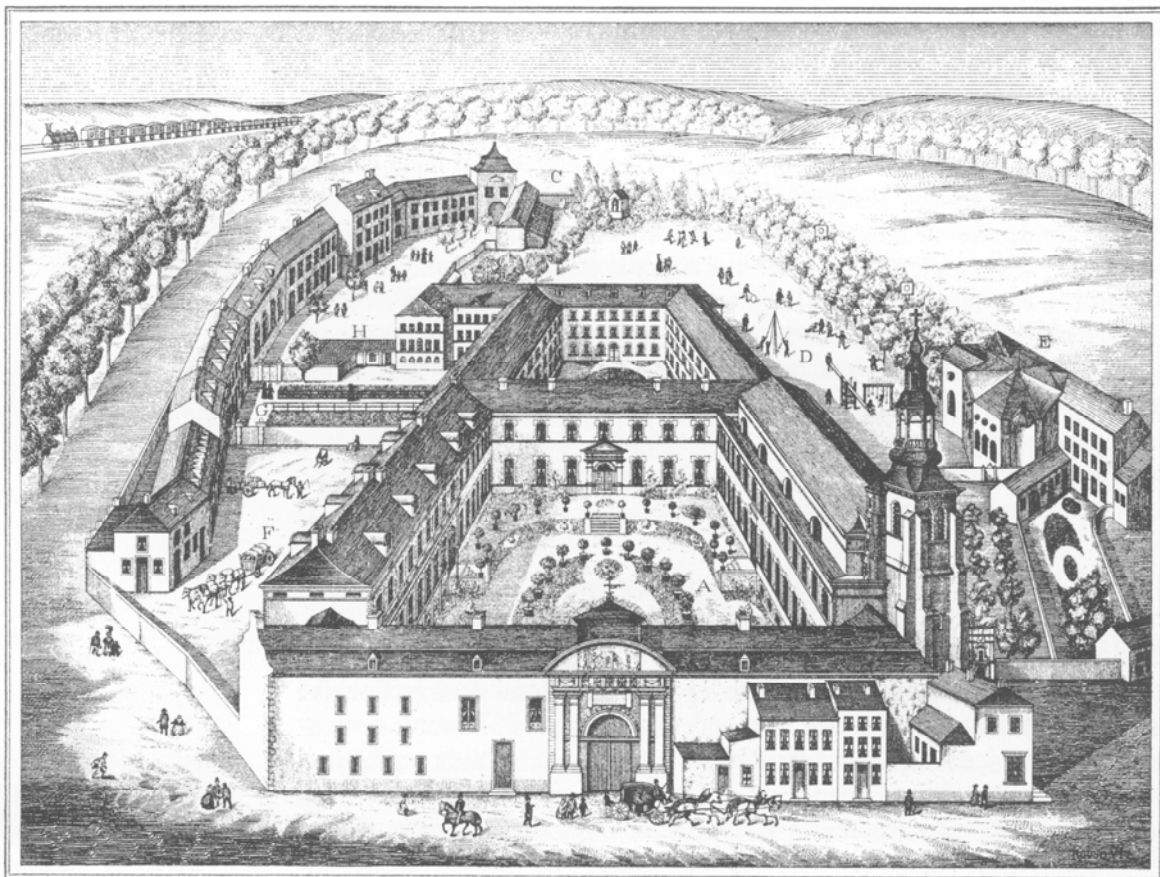
Op 15 juli 1839 doet de kerkfabriek afstand van deze bezittingen aan het Bisschoppelijk Seminarie van Luik om er een Klein Seminarie op te richten, dat werd ingehuldigd op 2 maart 1843. Voor de verbouwingen werd een opmetingsplan van het complex vervaardigd door de Gentse architect Louis Roelandt (bijlage 8). Het algemeen voorkomen van de erekoer uit de 18de eeuw wordt hersteld; van de vroegere vleugels rond de koer waren alleen het westelijk gedeelte van de noordvleugel (met o.a. de Keizerszaal) en het poortgebouw gespaard gebleven. Deze gebouwen worden hersteld en aangevuld

²⁴ Paquay, A., 1909, 295-310.

²⁵ Martens, J., e.a., 69-70.

met een nieuwe oost- en zuidvleugel die qua stijl aanleunen bij de nog bewaarde gebouwen. Oostelijk van de erekoer komt ook een nieuwe koer omsloten door gebouwen, zodat het algemene uitzicht van het kloostercomplex uit de achttiende eeuw wordt gereconstrueerd. Op de plaats van de vroegere abdijkerk van Adelardus II wordt een veel kleinere Seminariekerk gebouwd. De dienstgebouwen uit de achttiende eeuw worden hersteld; de basisschool vindt er onderdak. Deze gebouwen zijn weergegeven op het kadasterplan van 1843 (bijlage 7), dat er op enkele details na, precies hetzelfde uitziet als dat van 1825. De Academiezaal is op dit plan nog niet aangeduid, deze werd pas in 1847 voltooid. De weergave in de van de voormalige abdij in de Atlas van de Buurtwegen uit 1841 is dan weer erg onbetrouwbaar, gezien de gebouwen op het algemeen plan als één aaneengesloten blok staan getekend, wat onmogelijk een correcte weergave van de realiteit kan zijn.

Op de ets van T.Roose uit 1860 (afb. 7) is ten noordwesten van de infirmerie ook de onderbouw te herkennen van een vierkant gebouw dat in 1899 verder opgetrokken wordt en in 1980 terug wordt afgebroken. Tegen de voorgevel van de abdij zijn nog huizen gebouwd, die echter afbranden in 1899.

Afb. 7. Zicht op het Klein Seminarie door T. Roose (1860). Scan ontwerp bureau Bailleul.

Nog in 1899 wordt een langwerpig gebouw neergezet tussen de bedrijfsgebouwen aan de Cicindria en de noordvleugel van het abdijgebouw, dat later als badzaal fungeert²⁶. In 1939 wordt ten oosten van de voormalige infirmerie een studiezaal gebouwd (nu turnzaal). In 1959 wordt een ontspanningsruimte gebouwd langs de Stenaartberg (nu klaslokalen).

In 1975 slaat het noodlot toe: de Seminariekerk en de seminariegebouwen die tegen de kerk zijn aangebouwd, gaan in vlammen op, net als de spits van de abdijs toren. Het internaat wordt terug opgebouwd, maar een nieuwe kerk komt er niet meer. Ook de torenspits wordt nooit meer hersteld.

²⁶ Dit gebouw stond ongeveer op de plaats van het huidige waterbekken.

3.2 De opgravingen in het onderzoeksgebied.

Op de abdijsite werden in het verleden al meermaals opgravingen uitgevoerd, waarbij men zich voornamelijk heeft gefocust op het vrijleggen van de restanten van de voormalige abdijkerk, die tot ieders verbeelding sprak. Hieronder volgt een samenvatting van de verschillende opgravingscampagnes die hebben plaatsgehad en de vaststellingen die er werden gedaan. Er wordt ook telkens vermeld waar de opgravingsarchieven en vondsten van deze onderzoeken worden bewaard.

3.2.1 Opgravingen in 1939-1943 door Albert van Hoeymissen en Gustave Boes.

Deze opgravingen worden uitgevoerd naar aanleiding van de scriptie van broeder van Hoeymissen, student aan Sint-Lucas te Gent, over de Romaanse kerkelijke bouwkunst in Vlaanderen. Omdat de kerk van de vroegere abdij te Sint-Truiden een belangrijke plaats bekleedt in dit onderzoek, wordt door deze broeder voorgesteld om een onderzoek te doen naar de archeologische overblijfselen van de abdijkerk, die zich op de locatie van de toen nog bestaande Seminariekerk zou bevinden. Deze laatste was echter maar half zo groot als de abdijkerk gebouwd onder Adelardus II; onder de speelplaats en een gedeelte van de klassen moest dus nog een aanzienlijk deel van deze kerk terug te vinden zijn.

De toenmalige directeur van het Seminarie, Gustave Boes, is onmiddellijk voor dit idee gewonnen. Omdat men op dat moment in het Seminarie te Sint-Truiden toch van plan is om de speelplaats te plaveien, lijkt dit een ideaal moment om een archeologisch onderzoek op touw te zetten en de restanten van de oude abdijkerk bloot te leggen.

In april 1939 wordt van start gegaan met de opgraving. Hierbij worden de crypte en grote delen van de abdijkerk blootgelegd, voor zover deze zich niet onder de seminariekerk bevonden. Bij het begin van de tweede wereldoorlog, in mei 1940, komt het onderzoek stil te liggen. Tijdens de oorlog wordt het in rustigere perioden echter nog een paar keer kort hervat. Daarbij wordt ook opgegraven op de erekoer, vóór de abdijsoren en in een gedeelte van de carré. Gustave Boes sterft in 1949.

Afb. 8. Krantenartikel uit De Standaard (1940?) waarin melding wordt gemaakt van de opgravingen.

Bron: Collectie Limburgensia van de Provinciale Bibliotheek Hasselt.

Foto: ARON bvba

Ondanks het feit dat deze opgraving in een al ver verleden werd uitgevoerd, werd ze toch uitstekend gedocumenteerd. Het volledige archief van de opgraving wordt bewaard in de Provinciale Bibliotheek

te Hasselt, in de collectie Limburgensia²⁷. Van de in 1939-1940 aangetroffen sporen en vondsten wordt een erg uitgebreid verslag gegeven in de scriptie van broeder van Hoeymissen “*De voormalige abdijkerk van Sint-Truiden*”. Alle aangetroffen muurrestanten werden ingemeten en op plan gezet door architect broeder van Hoeymissen. De opgravingen werden ook vastgelegd op foto, door fotograaf Achille Thijs uit Sint-Truiden. Deze foto's werden ook gebruikt in de publicaties van Boes. De opgravingen die tijdens WO II werden uitgevoerd, zijn minder uitgebreid gedocumenteerd. Er bestaan wel enkele foto's en een plan van de op de erekoer opgegraven muurresten.

Opgravingsarchief:

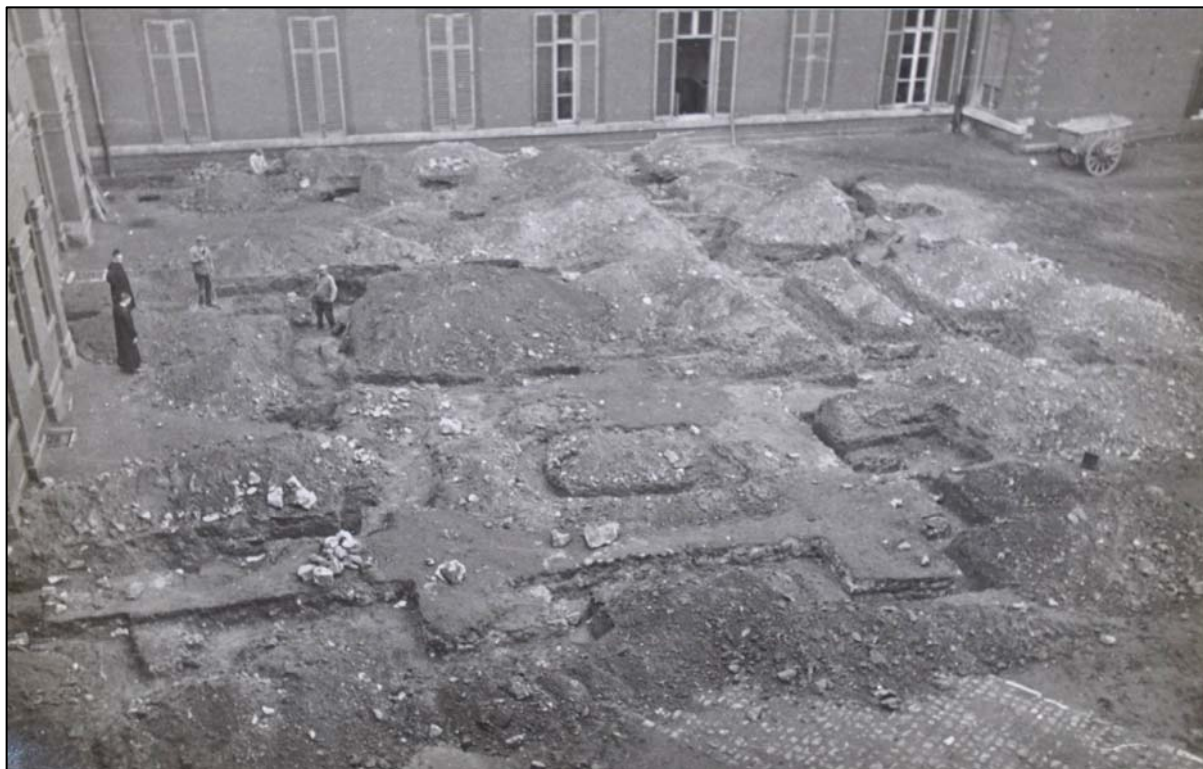
- Een exemplaar van de ingediende scriptie: A. Van Hoeymissen, *De voormalige abdijkerk van Sint-Truiden*, Gent, 1941. 117 p.
- Twee kladversies van de scriptie (getypt en handgeschreven)
- Een uitgebreid dossier met aantekeningen (transcripties van artikels en van de abdikroniek) en foto's.
- Een dunner dossier met aantekeningen (transcripties van artikels) en met een kort opgravingsverslag, dat verwerkt werd in de scriptie.
- Foto's van fotograaf Achille Thijs, in de meeste gevallen dubbels van de foto's die werden opgenomen in het fotoboek.
- Plannen, op kalk en op papier, opgemaakt door broeder van Hoeymissen. Eén plan geeft een overzicht van de gehele opgraving (opgesteld te Gent, 15 oktober 1941 – bijlage 9). Een tweede plan geeft een gedetailleerde weergave van de crypte, met aanduiding van alle maten (schaal 1/100, opgesteld te Gent, 2 mei 1939). Een derde plan ten slotte geeft een overzicht van de fundamenten die werden geregistreerd onder de erekoer (schaal 1/100, opgesteld te Gent, 12 mei 1943 – bijlage 10).
- Een fotoalbum met 50 foto's van de opgravingen, van iconografische bronnen en van de abdijtoren, met verklarende onderschriften. Dit fotoalbum hoort als illustratiemateriaal bij de scriptie en werd in het kader van deze studie digitaal gefotografeerd²⁸.

1. *Algemeen zicht op de abdij rond 1700 (perkament-archief Seminarie Sint-Truiden)*
2. *Algemeen zicht op St-Truiden*
3. *Abdijkerk (detail uit stadszicht)*
4. *Grondplan der abdij door architect Laurent Benoit Dewez (1731-1812)*
5. *Tweede grondplan der abdij door Laurent Dewez (Staatsarchief, Nat. Bibl. Brussel)*
6. *Plan door Laurent B. Dewez: bedaking der kerk en eerste verdieping der abdijgebouwen (Staatsarchief, Nat. Bibl. Brussel)*
7. *Noordelijke zijkrocht – kopmuur*
8. *Noordelijke zijkrocht – deur naar begraafkelder*
9. *Noordelijke zijkrocht – zijmuur*
10. *Dwarsgroeven door midden – en zuidelijke zijkrocht*
11. *Polygonale sluiting der middenkrocht (inwendig)*
12. *Polygonale sluiting met dubbelen muurpijler*
13. *Middenbeuksmuur met muurpijlers in krocht*
14. *Naad tusschen kopmuur van zuidelijke zijkrocht en middenkrocht*
15. *Algemeen zicht op de opgravingen (pijlers, transepttoren) Afb. 9*
16. *Oostelijke transepttoren aan zuiderarm*
17. *Algemeen zicht op de opgravingen*
18. *Vormlooze steenblokken in oosttransept*
19. *Vormlooze steenblokken in oosttransept*
20. *Trapezoïdaal graf onder transepttoren*
21. *Opgraving der tusschenpijlers*
22. *Tusschenpijlers*
23. *Naad tusschen kerkmuur en westelijke transepttoren aan zuiderarm*

²⁷ www.limburg.be/pbl/ - contactpersoon Karel Verhelst – voorheen Provinciaal Documentatiecentrum Abdij Sint-Truiden

²⁸ De foto's van de opgraving zijn in digitale versie bij dit rapport gevoegd.

24. *Muur van transepttoren*
25. *Absidioolkapel aan westtransept*
26. *Absis der absidioolkapel*
27. *Zicht op westtransept en absidioolkapel*
28. *Absidioolkapel en fundeeringsmuur (kettingmuur) Afb. 10*
29. *Vloer in absidioolkapel*
30. *Versierde plaveien*
31. *Zuidelijke wand van westtransept*
32. *Onderbreking in zuidelijke wand van westtransept*
33. *Moerpijler aan westtransept en middenbeuk*
34. *Ronding der westabsis*
35. *Zicht op de westbouw*
36. *Koor der huidige seminariekerk*
37. *Gevel van portiek (gebouwd door abt Hubertus van Sutendael in 1655*
38. *Fries (vermoedelijk van praalgraf van Sint-Trudo; XIIe eeuw-abt Wlric)*
39. *Gehistorieerd kapiteel (vermoedelijk uit oosttransept; XIIe eeuw – abt Wlric)*
40. *Detail: overbuigende vogel als hoekversiering*
41. *Fragment van een fries*
42. *Zerksteen in gebakken aarde*
43. *Boog van inrijpoort van seminarie: mirakel van St-Trudo*
44. *Fundeering der voormalige erekoer*
45. *Muurpijler der erekoer*
46. *Trappijler der erekoer*
47. *Aanzet van keldergewelf onder gastenkwartier*
48. *Baksteenenvloer in dezen kelder*
49. *Bezoek van Z. Exc. Hubert Verwilghen Gouverneur van Limburg*
50. *Bezoek van Z.D.H. Mgr L.J. Kerkhofs, bisschop van Luik (vergezeld van Mgr. G. Siménon, Mgr. J. Thilleux, vic. Gen. en Prof. Kan. Raym. Lemaire)*

Afb. 9. Algemeen zicht op de opgravingen in 1940. Achteraan het Seminarie, links de seminariekerk. Bron: Collectie Limburgensia van de Provinciale Bibliotheek Hasselt. Digitale opname van analoge foto (ARON bvba).

De bij de opgraving aangetroffen architectuurfragmenten worden bewaard in het *lapidarium* en in de crypte van de voormalige abdij. In het depot op de eerste verdieping van de abtswingel wordt de collectie “Curiosa Boes” bewaard. Een aantal stukken uit deze collectie kunnen onmogelijk uit de opgraving in de abdij afkomstig zijn²⁹. Enkele geglazuurde tegels (al dan niet met figuren) en (fragmenten) aardewerk zijn vermoedelijk wel tijdens de opgravingscampagne aangetroffen.

Afb. 10. Absidiolokapel en Seminariekerk. Bron: Collectie Limburgensia van de Provinciale Bibliotheek Hasselt. Digitale opname van analoge foto (ARON bvba).

Publicaties:

BOES, G. Mgr. 1941: *De archeologische opgravingen in de voormalige abdij (thans seminarie) te Sint-Truiden*, Verzamelde opstellen, jg. 16, *sine loco*, p. 33-54.

BOES, G. Mgr. 1970: *L'Abbaye de Saint-Trond, des origines jusqu'à 1155*, Tongres.

BOES, G. Mgr. 1989: *De Abdij van Sint-Truiden van de stichting tot 1155*, Sint-Truiden. (vertaling uit het Frans door F. Duchateau)

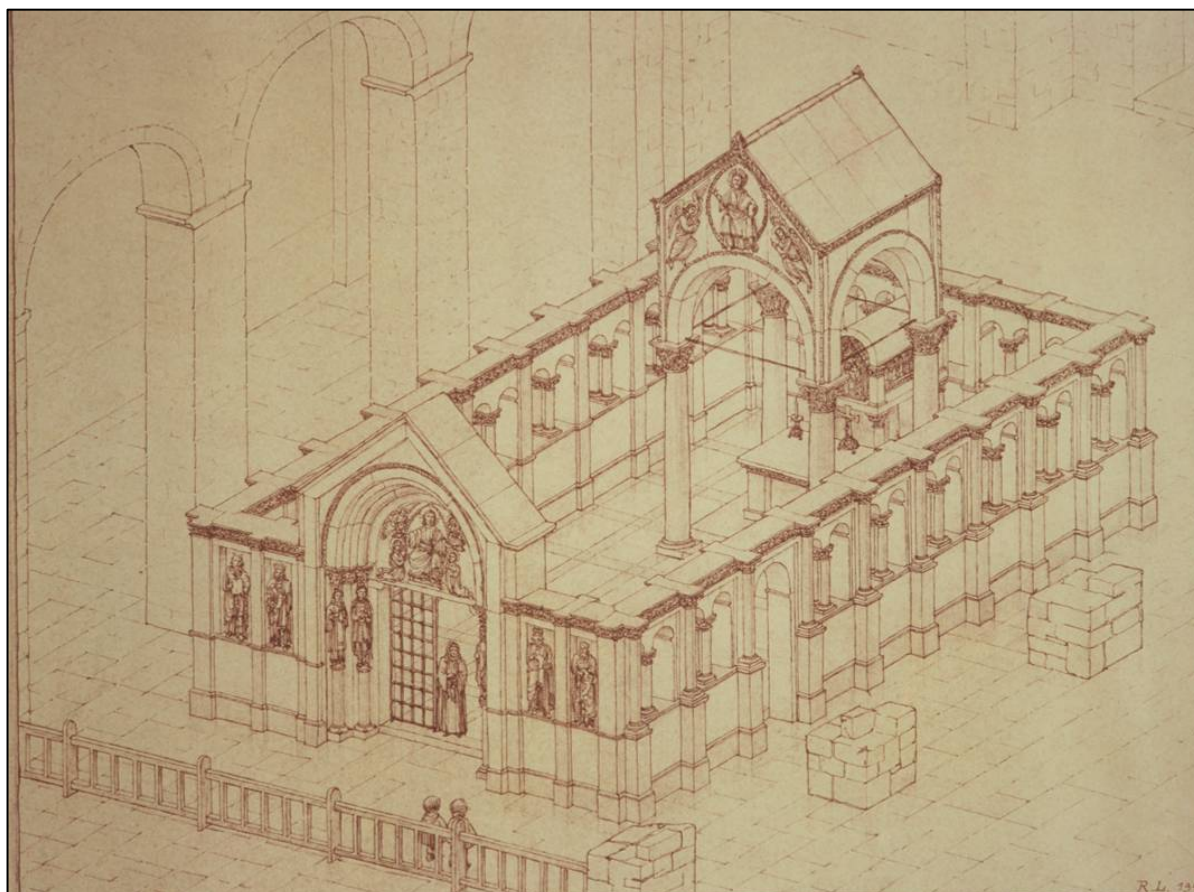
VAN HOEYMISSEN, A. 1941: *De voormalige abijkerk van Sint-Truiden*, Gent. (onuitgegeven scriptie).

²⁹ Tussen deze vondsten bevindt zich onder andere een handgevormde pot voorzien van een label: “Urne tumulaire, trouvée dans les bruyères de Bocholt. Van waar de Romeinse scherven in deze collectie (sigillata en gebronsd aardewerk) afkomstig zijn, is niet duidelijk.

3.2.2 Opgravingen in 1949 door J. Breuer en kanunnik Lemaire

Na de tweede wereldoorlog worden opnieuw opgravingen uitgevoerd in de voormalige abdijkerk. Dit maal wil men op zoek gaan naar de kapel voor de Heilige Trudo, die in de twaalfde eeuw onder Abt Wiric werd gebouwd en uitvoerig staat beschreven in de *Gesta*. Deze kapel ter ere van de HH. Trudo en Eucherius, zou zijn opgetrokken uit witte en zwarte steen, met zwarte en wijnkleurige zuilen, gesculpteerde kapitelen en fraai gepolijste voetstukken. De buitenzijde van de kapel werd verfraaid met elf grote beelden in een witte steensoort.

De opgravingen van de kapel starten eind maart 1949 en staan onder leiding van kanunnik Lemaire uit Leuven en de heer Breuer uit Luik. Over deze opgraving is verder bijzonder weinig geweten. Ze wordt kort vermeld in *Archeologie* van 1950: "Te Sint-Truiden hebben J. Breuer en Kan. Lemaire, in het Klein Seminarie de oude St. Trudokapel (12de eeuw) ontgraven" en in een krantenartikel uit de *Standaard* van 7 april 1949. In 1948 had Lemaire ook al een reconstructietekening gemaakt van de kapel van Wiric, op basis van de beschrijvingen in de kroniek (afb. 11)

Afb. 11. Reconstructietekening van de kapel van Wiric door R. Lemaire. Scan ontwerp bureau Bailleul.

Opgravingsarchief:

Op het archief van het VIOE te Zellik³⁰ wordt een dossiermap bewaard met de briefwisseling van kanunnik Lemaire uit 1949 over opgravingen in "de onderaardse gang van de oude abdijkerk". In deze map bevindt zich een brief waarin kort "de ontdekking van een reeks merkwaardige fragmenten uit de middeleeuwen" wordt beschreven. Lemaire heeft het over "kapitelen en gesculpteerde frisen,

³⁰ Contactpersonen: Liesbeth Van Camp (depotbeheerder VIOE), Inge Roosens (archiefverantwoordelijke VIOE)

kolonnen en bogen in zwart marmer en kolonnen in onyx”. In deze brief wordt ook vermeld dat met die fragmenten in het Seminarie een klein museum zal worden aangelegd. In het krantenartikel staat bovendien vermeld dat deze architectuurfragmenten worden bewaard in een grote zaal van het Klein Seminarie, waar men de kapel probeert te reconstrueren.

In hetzelfde dossier werd ook een factuur aangetroffen van Dhr. Sterken, architect te Sint-Truiden, gericht aan de opgravingsdienst van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis (KMKG). Op de factuur staat de vermelding “*Plannen van de opgravingen (1949) in de abdij van Sint-Truiden. Opgravingen waarbij fragmenten werden teruggevonden van de beroemde grafkapel van de HH. Eucherius en Trudo, die door Wiric werd opgericht in 1168.*” Van deze plannen ontbreekt echter elk spoor. In het PBL te Hasselt werden wel plannen van architect Sterken teruggevonden uit 1949, van de abdij van Sint-Truiden (kerk, erekoer en carré), waarop enkele muren onder de klassen van de carré staan ingemeten (ook al aangeduid op de plannen van Van Hoeymissen), maar van de kapel van Wiric lijkt geen sprake te zijn.

Aangezien in deze factuur sprake was van de opgravingsdienst van het KMKG, werden de musea in het kader van dit project ook gecontacteerd³¹. Men wist ons te melden dat het archief momenteel wordt gereorganiseerd, maar dat tot op heden nog geen informatie werd aangetroffen die betrekking kon hebben op de opgraving van Breuer en Lemaire in de abdij van Sint-Truiden.

Afb. 12. Gedeelte van het lapidarium in de kelders onder de abtswingel van de vroegere abdij. Hier worden onder andere de architectuurfragmenten bewaard die afkomstig zijn uit de verschillende opgravingen op het abdijterrein. Foto ARON bvba.

In het *lapidarium* en in de crypte van de vroegere abdijskerk worden alleszins fragmenten van de zuilen en bogen van de kapel bewaard, die bij deze opgraving werden ontdekt (afb. 12 en 13). Hoeveel en welke fragmenten precies werden ingezameld tijdens dit onderzoek, is echter niet duidelijk. De in het

³¹ Contactpersoon: Valérie Montens (Archief KMKG)

lapidarium bewaarde architectuurfragmenten zijn niet voorzien van vondstnummers of verwijzingen naar de opgravingen waarbij ze werden ingezameld. Op basis van de beschrijvingen van de kapel in de kroniek, kunnen een aantal zwarte en wijinkleurige zuiltjes en enkele fragmenten van bogen uit het *lapidarium* afkomstig zijn uit deze opgraving.

Afb. 13. Enkele fragmenten van zuiltjes uit de Trudokapel gebouwd onder abt Wiric (*lapidarium*). Foto ARON bvba.

Publicaties:

X. 1950: *Middeleeuwse opgravingen in België*, in: *Archeologie*, 188.

L.D.L: *Het Heiligdom van Sint-Trudo ontdekt. Archeologische opgravingen in het Klein-Seminarie te Sint-Truiden*, in: *De Standaard*, 7 april 1949.

3.2.3 Opgravingen in 1982 door Rik van de Konijnenburg.

Na de brand van 1975, waarbij de Seminariekerk, de torenspits en een deel van het internaat in vlammen opgingen, ijveren archeologen ervoor dat archeologisch onderzoek van de nog niet eerder vrijgelegde delen van de abdijkerk kan plaatsvinden. Helaas wordt het internaat al terug opgebouwd voordat een onderzoek kan worden uitgevoerd. Een gedeelte van de vroegere abdijkerk is door deze nieuwbouw dan ook onherroepelijk verloren gegaan. Nadat echter tijdens de bouwwerkzaamheden het graf van Abt Wiric en een merovingisch graf worden aangetroffen, waarvan men vermoedt dat het aan de stichter van de abdij heeft toebehoord, wordt er dan toch initiatief ondernomen om wat overblijft van de bedreigde kerksite te onderwerpen aan een grondig archeologisch onderzoek. Willy Vanvinckenroye van het PGRM Tongeren doet in maart van 1980 de eerste noodvaststellingen. Marc Lodewijckx, toen licentiaat in de archeologie, wordt belast met het opstellen van een uitgebreid rapport over de abdij, dat het geplande bodemonderzoek moet verantwoorden en waarin de bouwgeschiedenis van de abdijkerk wordt gedocumenteerd. Eind 1981 wordt een overeenkomst gesloten tussen de provincie en het Bisschoppelijk Seminarie te Hasselt, de eigenaar van het terrein, die archeologisch onderzoek mogelijk maakt. De opgraving wordt in 1982 uitgevoerd door de Archeologische Buitendienst van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum, onder leiding van Rik van de Konijnenburg.

Het onderzoeksgebied valt grotendeels samen met de locatie van de in 1975 afgebrande kerk. Aan de westzijde kan om veiligheidsredenen slechts tot op 15 meter van de instabiele torenruïne gegraven worden. Ten oosten van de onderzoekszone ligt de speelplaats, met daaronder de crypte. Aan de oostelijke zijde, tussen de speelplaats en de werf, is in de jaren '30 van de vorige eeuw een aanzienlijk stuk van het aanwezig bodemarchief verstoord door de aanleg van verwarmingskokers en een kelder.

Bij de opgraving worden 15 sleuven uitgezet, variërend in grootte en west-oost of noord-zuid georiënteerd, met de bedoeling om zoveel mogelijk fundamenten haaks aan te snijden.

Afb. 14. Kalkstenen sarcofagen aangetroffen tijdens de opgravingscampagne in 1982 in sleuf I. Aangeduid met nr 2 in profiel: graf van abt Wiric Van Stapel. Scan van dia: ontwerpbureau Bailleul.

Tijdens het onderzoek worden de fundamenten van de opeenvolgende kerkgebouwen blootgelegd. Daarbij worden ook muren van de allereerste kerk uit de zevende eeuw ontdekt, die bestaat uit een rechthoekige beuk met polygonale koorsluiting en twee latere laterale uitbreidingen. Ook van de eerste krocht wordt een muurfragment opgegraven. Er wordt erg veel Romeins herbruikt materiaal tussen de bouwresten aangetroffen.

Er wordt ook een groot aantal graven aangesneden, waarbij de overledenen in de zuivere leembodem, in houten kisten, in grafkelders of in kalkstenen sarcofagen waren begraven (afb.14 en 16). Eén graf kon aan de hand van een tegel met inscriptie worden geïdentificeerd als het graf van abt Wiric Van Stapel (afb.15) Een andere belangrijke vondst uit deze opgravingscampagne zijn de zogenaamde klankpotten, die onder de vloer van het oostelijk gedeelte van het schip werden aangetroffen. Deze potten in Maaslands aardewerk zijn ouder dan de Andennekeramiek die tot dan toe enkel in de publicatie van Borremans was beschreven. De potten uit Sint-Truiden worden op het eind van de tiende, begin elfde eeuw gedateerd.

De opgraving werd in detail beschreven in de *Publicaties van het Gallo-Romeins Museum*. Deze publicatie is rijkelijk geïllustreerd met foto's van het onderzoek, iconografische bronnen, reconstructietekeningen (bijlage 12) en grondplannen (bijlage 11) en profieltekeningen van de opgegraven sporen.

Opgravingsarchief:

Volgende documenten worden bewaard op het bureau van de Provinciaal Archeoloog in het PGRM Tongeren:

- De originele plannen van de opgraving (grondplannen en profieltekeningen, zowel veldtekeningen, kladvorsies als overtrekken in kalk)
- 10 dossiermappen (ST-TR-82 Sint-Truiden Abdijkerk) waarin alle administratie met betrekking tot de opgraving zeer gedetailleerd werd bijgehouden.
- De originele versie van de voorbereidende studie door M. Lodewijckx.
- Dia's van de opgraving (vier laders)
- Handgeschreven fiches en digitale databank van de vondsten uit de opgraving die in het museum worden bewaard.

Volgende vondsten uit de opgraving worden in het depot van het PGRM bewaard:

Drie kartonnen dozen met voorwerpen (hoofdzakelijk aardewerk en fragmenten bouw materiaal uit de opgraving). De vondsten uit de opgraving van 1982 zijn verpakt in genummerde zakjes, het inventarisnummer is niet op de voorwerpen zelf aangebracht. De nummering die in het museum werd aangebracht op de zakjes bestaat uit (SAI) en C + getal (aardewerk), T + getal (tegels), R + getal (Romeinse dakpan), P + getal (pijp), P.P. + getal (pleisterwerk), B + getal (één fragment van een beeld, werd niet teruggevonden) en M + getal (één kopermunt van rond 1700, werd niet teruggevonden). De architectuurfragmenten zijn niet genummerd.

Volgende vondsten uit de opgraving worden in de voormalige abdij te Sint-Truiden bewaard:

- Acht klankpotten, in bruikleen gegeven aan de stad Sint-Truiden (depot archief 1ste verdieping en kelder)
- De graftegel van het graf van abt Wiric (depot archief 1ste verdieping)
- Twee lederen schoenzolen van de sandalen uit het graf van abt Wiric (depot archief 1ste verdieping)
- Het bovenstuk van de kromstaf van abt Adelardus (depot archief 1ste verdieping)
- Fragmenten van de kalkstenen sarcofagen die tijdens de opgraving werden ontdekt (*lapidarium* en in de kelderruimte ernaast).
- Aardewerk, tegels, houtresten (kelderruimte naast *lapidarium*)

- De skeletten die werden opgegraven, werden een tijdlang in het Seminarie bewaard, maar werden in 2004 herbegraven in de 18de eeuwse dodengang langs de crypte (Kryptea-project).

Boven: afb.15: Graftegeltegel van het graf van abt Wiric. (1156- 1180).

Links: afb. 16: Fragmenten van kalkstenen sarcofagen uit de opgraving van 1982, bewaard in het lapidarium.

Foto's ARON bvba.

Publicaties:

VAN DE KONIJNENBURG, R. 1984: *Het archeologisch bodemonderzoek van de abdijkerksite te Sint-Truiden (opgravingen 1982)*, Publicatie van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum 30, Tongeren.

GIERTZ, W. 1996: *Middle Meuse valley ceramics of Huy-type: a preliminary analysis*, *Medieval Ceramics* 20, 52-53 (over de klankpotten in Maaslands aardewerk die bij de opgraving werden aangetroffen)

3.2.4 Opgravingen in 1992 en 1996 door Stephan Van Bellingen (IAP)

In 1939-1940 werd er door Boes en Van Hoeymissen al opgegraven in de crypte van de voormalige abdijkerk. In 1992 vat de stad Sint-Truiden het plan op om de crypte voor het publiek toegankelijk te maken. Daardoor krijgt het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (IAP) de gelegenheid om de crypte nogmaals te onderzoeken. Deze opgraving staat onder leiding van Stephan Van Bellingen. Tijdens het onderzoek wordt de driebeukige hallencrypte met polygonale absis blootgelegd. Ten westen en ten zuidwesten van de crypte worden twee grafkelders aangetroffen uit zandsteenblokken, die aan de binnenzijde bepleisterd zijn met een roodbeschilderde kalkmortellaag.

In 1996 komen nog een aantal begravingen aan het licht tijdens de aanleg van nutsvoorzieningen voor de Academiezaal, ten zuidwesten van de crypte. Zeven van de aangetroffen graven kunnen vluchtig worden onderzocht. Ook deze graven zijn opgetrokken in zandsteenblokken die aan de binnenzijde bepleisterd zijn en voorzien van een rode kleurstof.

Opgravingsarchief:

Volgens de heer van Bellingen werden de vondsten en administratie van beide opgravingen destijds overgedragen aan het depot van het VIOE (het vroegere IAP) te Zellik³².

Volgende documenten werden aangetroffen in het depot van het VIOE te Zellik:

- Een hoogtematenlijst van de opgraving uit 1992 (12 A 4)
- Eén skeletformulier van het onvolledig bewaard gebleven skelet dat tijdens de opgraving in 1992 werd aangetroffen in een grafkelder bedekt met een roodgeschilderde pleisterlaag.
- Een korte beschrijving van de muren (M 1 – M 34) en de sporen (S 001 t.e.m.087) die tijdens het onderzoek in 1992 werden geregistreerd (6 A 4 - telkens één regel per spoor)
- 96 spoorformulieren (met beperkte informatie) van de opgraving in de crypte.
- Een korte beschrijving (A 4) van de 7 graven die werden aangetroffen in 1996

Volgende vondsten uit de opgravingen worden bewaard in het depot van het VIOE te Zellik:

- Eén kartonnen doos waarin de collecties “Sint-Truiden Crypte” samen met “Sint-Truiden klerkenkapel”, “Sint-Truiden Stadhuis” en “Aalst” bewaard worden, één plastic doosje met glas uit de crypte en één bronzen voorwerp uit de crypte. De benen pin, het Karolingische en Romeins aardewerk waarvan sprake in de publicatie van 1992, werden niet teruggevonden. De voorwerpen uit de opgraving “Sint-Truiden Crypte” zijn genummerd met het inventarisnummer 92/ST-C/volgnr. Er werden verschillende dubbele nummers vastgesteld.
- Uit de noodopgraving in 1996 werden enkel een aantal skeletten ingezameld: het betreft drie vrij volledige skeletten (graf 1, 3 en 6) en één zakje met botmateriaal.

Opmerking:

De foto's en plannen van deze opgravingen werden niet meer teruggevonden in het archief van het VIOE. Er werd ook geen vondstenlijst aangetroffen.

Publicaties:

VAN BELLINGEN, S. 1993: *De crypte van de voormalige abdijkerk te Sint-Truiden (Limb.)*, Archeologie in Vlaanderen 2, 279-296.

VAN BELLINGEN, S. 1997: *Middeleeuwse begravingen rond de abdijkerk van Sint-Truiden (Limb.)*, Archaeologia Mediaevalis 20, 24.

³² Contactpersonen: Stephan Van Bellingen, Liesbeth Van Camp (depotbeheerder VIOE), Inge Roosens (archiefverantwoordelijke VIOE)

3.2.5 Opgravingen in 2005 door ARON bvba.

Het archeologisch onderzoek dat in 2005 door ARON bvba wordt uitgevoerd in het bedrijfsgebied van de Sint-Trudo abdij, vindt plaats in het kader van renovatiewerken die daar in opdracht van KCST-Technicum worden uitgevoerd. Wanneer tijdens de aanleg van een nieuwe riolering en nutsleidingen muren worden aangesneden, wordt een archeologisch onderzoek door Monumenten en Landschappen nodig geacht.

Het onderzoek vindt in twee fasen plaats. In een eerste fase worden de al zichtbare archeologische sporen en structuren geregistreerd. Op drie plaatsen, die bouwkundig interessant zijn, wordt manueel een sonderingsput aangelegd. Tijdens de tweede fase wordt het verder uitdiepen van de rioleringsleuf door de aannemer opgevolgd. Hierdoor kan het verder verloop van een aantal sporen worden ingetekend en kunnen bijkomende verbanden gelegd worden.

Tijdens het onderzoek worden muren en funderingen uit verschillende bouwfases blootgelegd. Vermoedelijk hebben ze toebehoord aan bedrijfsgebouwen (afb. 17 en 18). Op de afbeelding van de abdij van rond 1700 en op de plannen van Dewez zijn op deze plaats inderdaad een reeks gebouwen te zien. Rond 1770 worden deze gebouwen afgebroken en verder westelijk gebouwd, langsheen de huidige Abdijstraat.

De drie sleuven die worden aangelegd, bieden een blik op de rijkdom en de complexiteit van deze site; de vrijgelegde oppervlakte is echter te beperkt in omvang om de juiste relaties tussen de sporen uit verschillende sleuven en tussen de verschillende bouwfases te kunnen bepalen. Een tweede beperking vloeide voort uit de aard van het onderzoek. Omdat het om een noodonderzoek gaat, blijft de opdracht beperkt tot het zo goed en volledig mogelijk vaststellen en registreren van de bij de werken bloot gekomen muren en sporen, en dit in een tijds kader van een tiental werkdagen. In strikte zin bestaat het onderzoek dus eerder uit een begeleiding van de werken dan uit een opgraving.

Afb. 17. Zicht op de vrijgelegde muren en sporen.
Foto ARON bvba.

Afb. 18. Gedeeltelijk bewaarde oven met fragmenten van Romeinse tegulae. Foto ARON bvba.

Opgravingsarchief:

Het opgravingsarchief van de opgraving in 2005 werd in eerste instantie overgedragen aan het VIOE, buitendienst Tongeren, maar wordt nu bewaard bij de Erfgoedcel te Sint-Truiden, gevestigd in de abtswingel van de voormalige abdij³³. Het betreft de sporenljsten, vondstenlijsten, hoogtematenlijsten, fotoljsten, een kopie van het rapport en de plannen (bijlage 13) en digitale foto's van de opgraving. Een digitale kopie van het archief wordt bewaard bij Ruimte en Erfgoed en ARON bvba.

De twee figuratieve kraagstenen (afb. 19) die tijdens de opgraving werden aangetroffen, worden momenteel tentoongesteld in de crypte. Het ingezamelde aardewerk, bouwmetaal, glas en bot wordt bewaard in de kelders van de abtswingel.

Afb. 19. Figuratieve kraagsteen met afbeelding van Johannes De Doper; Foto ARON bvba.

Publicaties:

WESEMAEL, E., DRIESEN, P. en N. DE WINTER 2005: *Archeologische begeleiding van de werken in het bedrijfsgedeelte van de St. Trudo abdij te St. Truiden. Rioleringswerken naar aanleiding van de renovatiewerken in de Katholieke Centrumscholen Sint Truiden (KCST) (ARON rapport 8)*, Tongeren.

VAN MECHELEN, J. en E. WESEMAEL 2006: *Twee figuratieve kraagstenen uit de Sint-Trudo-abdij*, in: *Historische bijdragen over Sint-Truiden en omgeving opgedragen aan Kamiel Stevaux, Sint-Truiden*, 349-358.

³³ Contactpersonen: Geert Vynckier en Alain Vanderhoeven (VIOE, Buitendienst Tongeren), Lieve Opsteyn (Erfgoedcel Sint-Truiden).

3.3 Reconstructie van het uitzicht van de abdij in de loop van haar bestaan.

Op basis van de gegevens uit het bureauonderzoek dit in het kader van deze studieopdracht werd uitgevoerd, de opgravingen die op de site plaatsvonden en de reconstructietekeningen uit de publicatie van J. Martens uit 1986, werd getracht om het uitzicht van de abdij gedurende de verschillende grote bouwfases te reconstrueren. De reconstructietekeningen zijn in bijlage bij dit rapport gevoegd.

Uiteraard zullen deze tekeningen fouten en lacunes vertonen. Voor de ligging en de omvang van de kerken kunnen we ons baseren op de opgravingsgegevens. Voor de rest van het studiegebied zijn we echter hoofdzakelijk aangewezen op de informatie uit de *Gesta*. Pas voor de periode vanaf 1700 kan deze informatie aangevuld worden met iconografische bronnen. De exacte ligging, uitzicht, functie en grootte van de in de kroniek beschreven gebouwen is dan vaak ook niet gekend.

3.3.1 De stichting van de abdij tot de invallen van de Noormannen³⁴

De opgravingen in 1982 hebben uitgewezen dat de oudste kerk bestond uit een schip (8,20 x 21m), een monnikenkoor en twee absiden. Deze kerk wordt echter al snel uitgebreid, vermoedelijk omdat ze te klein was geworden om de stroom pelgrims aan te kunnen die het graf van Trudo kwamen bezoeken. Het kerkschip wordt naar het westen toe verlengd en er worden twee zijbeuken gebouwd. Volgens de kroniek wordt er ook een crypte gebouwd aan de oostzijde van de kerk, die echter niet toegankelijk was vanuit de kerk; op die manier werden de koordiensten niet gestoord door pelgrims. Los van de kerk staande cryptes komen wel meer voor in het Maasland, zij het dan wel wat later dan hier het geval zou zijn³⁵. Bij de opgravingen in 1982 werd alleszins een muur aangesneden die hiermee in verband kan worden gebracht (S 8)³⁶.

In de kerk werden tijdens de opgravingen ook graven aangetroffen die op basis van de stratigrafie en de en gebruikte materialen uit deze periode moeten dateren. Naast de HH. Trudo en Eucherius, werden volgens de kroniek bijvoorbeeld ook Robert, graaf van Vlaanderen en diens vrouw in de kerk begraven. Ook de abten uit deze periode zullen in de kerk zijn begraven. De monniken zelf zullen hun laatste rustplaats buiten de kerk hebben gekregen, volgens de christelijke traditie zo dicht mogelijk bij het koor.

Over het uitzicht van het klooster in de beginperiode is niets geweten. Volgens de anonieme auteur uit de 14de eeuw was het klooster al erg welvarend in die tijd. We kunnen vermoeden dat het klooster, zoals in latere periodes ook het geval was, aan de noordzijde van de kerk was gelegen, dicht in de buurt van de kerk, zodat de monniken niet te ver hoefden te lopen om de gebedsdiensten bij te wonen.

Ongetwijfeld waren ook hoeve- en bedrijfsgebouwen op het domein aanwezig. De monniken dienden immers ook in hun levensonderhoud te voorzien. De kroniek spreekt van stallen, schuren en een brouwerij. Waar deze zich exact op het terrein bevonden, is niet geweten. Het lijkt echter logisch te veronderstellen dat deze bij de Cicindria in de buurt gelegen waren, dus aan westelijke zijde van het studiegebied.

De abdij wordt eind negende eeuw verwoest door de invallen van de Noormannen.

³⁴ Reconstructieplan bijlage 14

³⁵ Lemaire, R., 1954, 91.

³⁶ Van De Konijnenburg, R., 1982, 35-36.

3.3.2 De 10de tot het midden van de 11de eeuw³⁷

Wanneer de rust is weergekeerd, wordt gestart met de heropbouw van de abdij. Onder abt Adalbero wordt een nieuwe kerk gebouwd, die volgens de kroniek en uit wat tijdens de opgravingen kon worden vastgesteld, een driebeukige basilicale kerk met oosttransept is. De oostelijke crypte wordt nog benut, wat er op wijst dat de kerk zich niet verder oostelijk uitstrekte dan in de vorige periode. Het koor was vermoedelijk geflankeerd door twee zijkapellen. De kerk is in deze fase te vergelijken met de kerken van Celles en Hastière-par-Delà. Deze grondplannen passen volledig in de vroeg-Ottoonse architectuur, met onder andere *Nebenchöre* als typisch element, die vooral in het Maas-Rijngebied tot ontwikkeling kwam³⁸. Bij de reconstructietekeningen die van de kerk werden gemaakt na de opgravingen van 1982 (bijlage), laat men de kerk in westelijke richting al tot tegen de latere abdijtoren komen. Bij de opgravingen werd daar echter geen enkel bewijs voor gevonden. Bij de bouw van de nieuwe abdijkerk midden elfde eeuw wordt er bovendien een soort van verbindingstravee van ca. vijf meter zonder zijbeuken geschakeld tussen de toren en het kerkschip, wat het vermoeden lijkt te bevestigen dat de tiende-eeuwse kerk zich nog niet tot hier uitstrekte.

Aan westzijde moet de kerk zijn afgesloten door een *atrium* (*porticus?*). In teksten uit de twaalfde eeuw heeft met het immers over een "*vetus parvisus*". Dit *parvisus* is het gebied vóór de kerk. Hoe het er heeft uitgezien is niet geweten, maar de aanwezigheid ervan is duidelijk af te lezen aan de insprong die de Diesterstraat nu nog maakt ter hoogte van de abdijtoren.

Voor de graven geldt hetzelfde principe als in de vorige periode: abten en voor de abdij belangrijke personen worden in de kerk zelf begraven, monniken erbuiten. De kroniek vermeldt onder andere de graven van abten Adalbero, Thietfried en Guntram die aan de noordzijde in de kerk, in de buurt van de kloostergang worden begraven. Voor deze periode is het dus zeker dat het klooster aan de noordelijke zijde van de kerk was gelegen. Verder hebben we over dit klooster geen informatie. Vermoedelijk waren de gebouwen ook iets groter dan in de vorige periode, net zoals bij de abdijkerk het geval is.

Ook over de hoeve- en bedrijfsgebouwen tasten we in het duister. Logisch gezien zijn deze in de buurt van de Cicindria gelegen. Gezien de uitbreiding van de kerk kunnen we veronderstellen dat ook deze gebouwen uitgebreid werden.

3.3.3. Het midden van de elfde eeuw tot het midden van de achttiende eeuw³⁹

Rond het midden van de elfde eeuw wordt de abdijtoren gebouwd, op het westatrium. Eind elfde eeuw, onder Adalardus II wordt er een immense driebeukige abdijkerk tegenaan gebouwd. De kerk strekt zich verder uit naar het oosten dan ervoor het geval was. In het uiterste oosten komt het hoogkoor, met daaronder de driebeukige hallencrypte met inwendig polygonale en uitwendig halfronde absis. De vroegere crypte wordt gedempt. Het hoogkoor ligt volgens de beschrijvingen in de kroniek zeven treden hoger dan de rest van de kerk. Vóór het hoogkoor was het oosttransept gelegen, geflankeerd door vier torens aan de hoeken. In het westen was een even lange tegenhanger gebouwd, een westtransept met twee absidiolen. In plaats van pijlers worden nu zuilen gebruikt in het kerkschip. Eén travee, zonder zijbeuken, verbindt het westtransept met de toren.

De kerk wordt al snel na de bouw ervan verwoest door een brand en er zullen nog tal van branden en verwoestingen volgen, maar ze zal steeds volgens hetzelfde patroon terug opgebouwd worden. Enkel de transepttoren en de absidiolen blijven niet tot in de achttiende eeuw bestaan.

De stijl van de Romaanse abdijkerk sluit grotendeels aan bij die van de Rijnlandse school⁴⁰: de inwendig polygonale oostabsis, het dubbele transept, de afwezigheid van een vieringtoren, het lang

³⁷ *Reconstructieplan bijlage 15*

³⁸ *Van De Konijnenburg, R., 1982, 37.*

³⁹ *Reconstructieplannen bijlage 16 en 17.*

⁴⁰ *Of oostelijke school, ten oosten van de Schelde en Zenne, met de Rijn als hoofdas. Binnen deze school vormt het Maasland, aan westelijke zijde van de Rijn, nog een gebied met eigen varianten. De westelijke school is te situeren ten westen van de Schelde. Naar het oosten toe versmelt ze geleidelijk met de oostelijke school. Lemaire, R., 1954, 85-87. Typisch voor de westelijke stijl is de oostelijke vieringtoren boven het koor en het ontbreken van een westbouw. Deze stijl maakt ook gebruik van beukgalerijen. Lemaire, 1954, 207-214.*

uitgerokken koor, de absidiolen, de narthex, de westbouw met flankeertorens, en de westabsis horen thuis bij de Rijnlandse stijl. Echt kenmerkend voor het Maasland zijn bijvoorbeeld dan weer de driebeukige hallencrypte, de transepten die lager en minder breed zijn dan het schip en het bescheiden houden van het koor. De vier torens aan het oosttransept (in plaats van de in de Rijnlandse school gebruikelijke twee) en de absidiolen aan het westtransept (in de Rijnlandse school aan het oosttransept) geven het geheel een eigen karakter⁴¹.

De overledenen geestelijken worden traditioneel begraven in de kerk of erbuiten. Abt Rodulphus vermeldt bovendien in de kroniek dat het kerkhof van de broeders aan de zuidzijde van de kerk was gelegen. Gezien het grote aantal monniken dat hier in de loop van de tijd moet zijn begraven geweest, kunnen we ervan uitgaan dat het kerkhof zich vrij ver naar het zuiden en het oosten moet uitgestrekt hebben. In de veertiende eeuw werden zelfs twee jaar lang inwoners van de stad op het kerkhof van de monniken begraven, omdat het kerkhof bij de Onze-Lieve-Vrouwekerk was ontwijd doordat er een moord had plaatsgevonden. Op de afbeelding uit 1700 is het kerkhof omgeven door een muur. Vermoedelijk is dit de muur die in 1523 onder abt Willem Van Brussel opgericht werd: *“In het jaar 1523 richtte hij een lange, zeer stevige muur met stenen poort op aan onze hof, Vrijthof geheten, rechts van onze kerk”*. Buiten deze muur zijn op de originele afbeelding in het noorden nog vaag de Plankstraat en de huizen rechts erlangs te zien, die op de kopie echter niet werden overgenomen. In het zuiden staan gebouwen aan weerszijden van de Plankstraat, die op de kopie eveneens niet correct werden overgenomen. Gezien er een kerkhofmuur vóór de gebouwen aan linkerzijde van de Plankstraat werd gebouwd, maken deze dus geen deel uit van de abdij. De muur lijkt op de tekening bovendien niet de loop van de Plankstraat te volgen, van de abdijkerk weg, maar lijkt in tegendeel terug naar de kerk toe te lopen. Ook op plan nr. 224 van Dewez, waar de volledige afbakening van de abdij staat op aangeduid, wordt duidelijk dat de percelen langs de Plankstraat niet tot het domein van de abdij behoren. Mogelijk hebben deze er zelfs nooit deel van uitgemaakt. Wanneer we het plan nr. 224 van Dewez over het digitaal opmetingsplan leggen, moet deze muur ongeveer beginnen ter hoogte van de huidigeingangspoort in de Plankstraat, en vervolgens langs de oostelijke begrenzing van het perceel 427 lopen.

Over het kloosterpand zelf hebben we nu meer informatie uit de kroniek: het wordt gevormd door drie vleugels die aan noordelijke zijde tegen de abdijkerk gelegen zijn, een typische opbouw die bij de meeste kloosters in onze gewesten wordt aangetroffen. Eind elfde eeuw branden ook deze gebouwen af. De heropbouw verloopt moeizaam, maar geleidelijk aan worden de houten noodconstructies vervangen door drie vleugels met stenen gebouwen met een kloostergang ervoor. Uiteraard volgden in de loop der eeuwen tal van herstellingen en werden gebouwen afgebroken en heropgebouwd, maar het grondplan blijft toch grotendeels bewaard. In de 16de eeuw werd het klooster vergroot en werd het uitzicht van de kloostergebouwen grondig gewijzigd. De abdij moet vervolgens tot in het midden van de 18de eeuw ongeveer hetzelfde uitzicht hebben behouden, zoals het is weergegeven op de afbeelding van de abdij van rond 1700. Wanneer we dit combineren met plannen nr. 223 en 224 van Dewez, en met de opgravingsplannen van 1943, komen we tot een reconstructie zoals bijgevoegd in bijlage.

De hoeve- en bedrijfsgebouwen zijn in het westelijk gedeelte van het onderzoeksgebied gelegen. Begin 12de eeuw wordt er in de kroniek al melding gemaakt van een molen, hoevegebouwen en een taveerne bij de poort, opgericht tijdens het abbatiaat van Rodulf. In de zompige strook ten noorden van het armenhuis staan drie hoeves. In dezelfde periode wordt het terrein daar opgehoogd omdat het terrein daar “een lelijke diepe inzinking” vertoonde en het te zompig was. Nog onder Rodulf worden op deze locatie twee graanschuren, een herenhuis met rondom ruime paardenstallen, en twee armenhuizen gebouwd. De gebouwen zouden mooi langs elkaar hebben gestaan. Verder waren er een brouwerij, een bakkerij en een keuken. Rondom lag een mooie tuin met kleine hutten erin. We kunnen ervan uitgaan dat deze informatie betrouwbaar is, gezien Rodulf en de anonieme auteur die de kroniek verderzette, deze gebouwen zelf gekend hebben.

Midden 13de eeuw worden deze gebouwen afgebroken: *Over de aankoop van 14 woningen en over de uitbreiding van onze kloosterhoeve in de richting van het Vetersbroek en de Steenstraat (Diesterstraat): In het jaar 1254 bemerkte onze abt dat onze werkhuisen, namelijk bakkerij, brouwerij en andere noodzakelijke werkplaatsen, die op onze kloosterhof naar het moeras gekeerd lagen, te*

⁴¹ Lemaire, R., 1954, 90-108 en Van Hoeymissen, A, 1941, 56-83.

dicht bij elkaar stonden. Ook was hij het lawaai en de drukte van de stadsbewoners in die buurt beu. Deze bewoonden daar 14 woningen, die ze erfelijk bezaten en die daar lagen verspreid van bij de achterpoort van onze hoeve, aan de oostzijde, tot aan onze molen, en verder vanaf de molen tot aan de kloosterpoort...onmiddellijk liet hij alle afbreken, verruimde ons erf en omsloot het met een muur.”(2/100). Vermoedelijk reikte deze muur dan al tot waar ze nu nog steeds loopt, langsheen de Abdijstraat.

In de vijftiende eeuw is sprake van een duifhuis en van een gebouw dat daar loodrecht werd opgebouwd en diende als paardenstal en voorraadschuur. Mogelijk zijn dit gebouwen langs de Stenaartberg, of de voorlopers ervan.

In de zestiende eeuw wordt een graanschuur verplaatst en wordt een muur opgetrokken rond het hoevegedeelte. Bij de ingang wordt een broodhuis opgericht.

Op de afbeelding van de abdij rond 1700 liggen de dienstgebouwen netjes op een lijn achter elkaar, zoals blijktbaar ook al ten tijde van abt Rodulf het geval was. Vooraan bevindt zich de molen, helemaal achter het duifhuis. Op plan nr. 224 van Dewez zijn op deze plaats in potlood gebouwen aangegeven. Tijdens de opgravingen van 2005 werden op deze locatie funderingen van deze gebouwen blootgelegd.

3.3.4 Eind achttiende eeuw⁴²

In de tweede helft van de achttiende eeuw werd de abdij grondig verbouwd. Volgens de plannen van architect Dewez wordt er aan de abdijkerk echter niet geraakt.

Van de vroegere kloostergebouwen blijft echter zo goed als niets bewaard. Ze moeten plaats ruimen voor een strak en symmetrisch complex dat aan noordzijde van de kerk wordt aangelegd rondom twee binnenkoeren (voor een gedetailleerde beschrijving zie hoger 3.1.5).

Ook het bedrijfsgedeelte ondergaat ingrijpende wijzigingen. Enkel de molen en de brouwerij blijven min of meer bewaard in hun oorspronkelijke toestand. De rest van de bedrijfsgebouwen wordt afgebroken en meer naar het westen, langsheen de huidige Abdijstraat, wordt een nieuw hoeve- en bedrijfscomplex gebouwd.

Helaas heeft de abdij niet lang meer bestaan in haar vernieuwde vorm. Na de Franse Revolutie wordt ze verkocht en ontmanteld. Enkel de abdijtoren, de hoevegebouwen, het poortgebouw in de Diesterstraat, de abtstvleugel en de infirmerie overleven de plunderingen. Wanneer het Klein Seminarie er midden negentiende eeuw zijn intrek neemt, wordt de abdij wel grotendeels terug opgebouwd volgens hetzelfde ontwerp als dat bij Dewez. Enkel de seminariekerk is heel wat kleiner.

⁴² *Reconstructieplan Bijlage 18.*

4. Beschermingscriteria

In de hierna volgende tekst wordt de abdijsite van Sint-Truiden getoetst aan de criteria voor het waarderen van archeologische monumenten en zones, zoals opgesteld door Ruimte en Erfgoed (bijlage 19). De drie waarden waarop deze waardering is gebaseerd zijn inhoud, vorm en beleving, waarbij beleving ondergeschikt is aan de inhoudelijke en vormelijke waarde. Deze drie waarden zijn onderverdeeld in verschillende criteria, waarbij een antwoord dient geformuleerd te worden op een aantal vragen die betrekking hebben op de site in kwestie.

4.1 Inhoud⁴³

4.1.1 Criteria: zeldzaamheid en representativiteit⁴⁴.

In welke mate is de archeologische site uniek voor Vlaanderen, voor een bepaalde periode en/of binnen een bepaalde geografische regio en in hoeverre is de site kenmerkend voor een bepaalde geografische regio en/of periode?

De vroegste kloosterstichtingen in de Lage Landen dateren pas uit het begin van de 7de eeuw⁴⁵. Vóór die periode waren deze gebieden nog erg dun bevolkt en was het christendom er op het platteland amper doorgedrongen⁴⁶. In de periode 629-639 komt daar echter verandering in: Amandus, een uit Aquitanië afkomstige missionaris, sticht een groot aantal abdijen in de Lage Landen, met de steun van de Frankische koning Dagobert. In het huidige Noord-Frankrijk richt hij aan de Scarpe, een zijriviertje van de Schelde, het klooster Elnone op, het latere Saint-Amand-les-Eaux. Iets verder stroomopwaarts sticht hij de abdij van Marchiennes (F). In diezelfde periode ziet ook de Gentse Sint-Pietersabij op de Blandijnberg (*Blandinium*) het levenslicht. Niet ver daarvandaan, aan de samenvloeiing van de Leie en de Schelde, laat Amandus een aan Sint-Pieter gewijde kerk oprichten, waar later de relieken van Amandus' volgeling Bavo vereerd zullen worden en waar zich ook spoedig een kloostergemeenschap vormt: de Sint-Baafsabdij (*Ganda*). In de Ardense wouden worden rond het midden van de zevende eeuw de kloosters van Malmédy en Stavelot gesticht door Remaclus, uit dezelfde streek afkomstig als Amandus. Het klooster van Lobbes, aan de Samber, wordt rond 660 gesticht door de Frankische geestelijke Landelinus. In het huidige Noord-Frankrijk worden in dezelfde periode ook nog de abdijen van Sint-Vaast te Atrecht (Arras) en Sint-Bertijns te Sithiu (Sint-Omaars) opgericht.

Essentieel bij deze vroegste kloosterstichtingen is de steun van de Frankische vorsten. Niet alleen geestelijken zijn echter verantwoordelijk voor deze stichtingen; leden van de Frankische aristocratie hebben ook een persoonlijk aandeel in enkele van deze stichtingen⁴⁷. De abdij van Sint-Truiden, gesticht door Trudo, een Frankische edelman, is daar een schoolvoorbeeld van. Ook voor adellijke vrouwen is een belangrijke rol weggelegd bij de eerste kloosterstichtingen in onze gewesten. Itta, weduwe van Pepijn I, richt rond het midden van de 7de eeuw een klooster op in Nijvel. Haar dochter,

⁴³ Met de inhoudelijke waarde worden monumenten gewaardeerd op basis van vier verschillende criteria: zeldzaamheid, representativiteit, wetenschappelijk potentieel en archeologische en/of landschappelijke context. Bij het waarderen van de inhoudelijke waarde is het belangrijk om voor ogen te houden dat het monument niet aan al deze criteria hoeft te voldoen om voor de inhoudelijke waarde een positieve eindbalans te behalen. In principe kan één criterium al doorslaggevend zijn.

⁴⁴ Zeldzaamheid wordt geëvalueerd aan de hand van vergelijkbare monumenten uit dezelfde periode en uit dezelfde geografische regio, waarvan de aanwezigheid is vastgesteld in de meest recente archeologische inventaris. Met representatief wordt bedoeld de site die uit een geheel van gelijkwaardige en gelijkaardige sites net deze is die een voorbeeldfunctie vervult van de groep. Het is noodzakelijk om na te gaan of er naast de gekende sites in de archeologische inventaris, ook andere - meer representatieve sites - redelijkerwijs mogen verwacht worden.

⁴⁵ Een opsomming van deze stichtingen is te vinden bij Lawrence, C.H., 2004, 297-299 en Boes, G., 1970, 7-8.

⁴⁶ Vanaf de vierde eeuw bestonden er in onze gewesten wel degelijk christelijke gemeenschappen, maar dan enkel in en rond enkele steden met gallo-Romeinse oorsprong zoals Tongeren en Maastricht.

⁴⁷ Lawrence, C.H., 2004, 300.

Begga, sticht aan het eind van dezelfde eeuw het klooster in Andenne aan de Maas. Itta en haar zoon richten ook een mannenklooster op te Fosses. De Pippiniden hadden dus een niet te onderschatten aandeel in deze vroegste kloosterstichtingen. De zussen Waltrudis en Aldegonde, afkomstig uit een andere adellijke familie, richten dan weer kloosters op in Mons en Maubeuge. De meeste van deze door vrouwen gestichte kloosters zijn dubbelkloosters, waar de vrouwengemeenschap het grootst is en de abdis ook de mannengemeenschap leidt.

Ten noorden van de grote rivieren worden de heidense Friezen pas vanaf het eind van de zevende eeuw gekerstend; anders dan in het zuiden is dit het werk van Angelsaksische zendelingen⁴⁸. Het aantal kloosterstichtingen is bovendien ook veel beperkter: De bekendste van deze missionarissen is de Northumbriër Willibrord. Zijn "hoofdkwartier" is de abdij van Echternach (L) bij Trier. In Susteren (NL) sticht hij een klooster dat door nonnen bevolkt wordt. Ook bij het tot stand komen van het vrouwenklooster van Aldeneik (B) in de jaren 720-730 is deze Willibrord betrokken. Het klooster Odiliënberg (NL), ten noorden van Susteren op de Sint-Pietersberg aan de Roer gelegen, wordt rond het midden van de achtste eeuw gesticht. Het is voorlopig ook meteen de laatste abdij die wordt opgericht⁴⁹.

Met de secularisatiepolitiek van de Karolingische vorsten tussen 750 en 900 worden vele abdijen schatplichtig gemaakt aan de Karolingers om hun veldtochten te bekostigen en worden ze bijgevolg gedeeltelijk of zelfs totaal geruïneerd⁵⁰. Bovendien breekt er met de invallen van de Noormannen in de tweede helft van de 9de eeuw voor het kloosterwezen een nog moeilijkere periode aan. De abdijen worden geplunderd en verwoest en in het beste geval kunnen de kloosterlingen met de kerkschatten en manuscripten naar veiliger oorden vluchten. In de 10de eeuw wordt het echter weer rustiger; pas dan zullen in de Lage Landen weer monastieke instellingen van enige betekenis worden opgericht⁵¹, onder impuls van enkele leidinggevende religieuze centra zoals Cluny.

De abdij van Sint-Truiden, door Trudo gesticht in het midden van de 7de eeuw, behoort dus tot één van de oudste kloosterstichtingen van de Lage Landen. Voor wat Vlaanderen betreft, stammen enkel de Gentse abdijen uit dezelfde periode. Zoals hoger al werd aangehaald, is de abdij van Sint-Truiden in de volle middeleeuwen bovendien uitgegroeid tot één van de rijkste en belangrijkste van ons land⁵², met een gerenommeerd scriptorium en een monumentale abdijkerk, de grootste in de wijde omgeving⁵³. Qua bouwstijl leunt de abdij van Sint-Truiden echter aan bij het Rijnland, terwijl de Sint-Baafs- en Sint-Pietersabdij, ten westen van de Schelde, tot de westelijke Romaanse school behoren en Noordfranse invloeden ondergingen.

Het algemeen verval van de benedictijnerkloosters begon vanaf de 13de eeuw; zelfs de Sint-Trudoabdij kwam daar niet onderuit. De jongere orden zoals de franciscanen en dominicanen en het intellectuele leven aan de universiteiten waren veel populairder dan deze oude benedictijnerorde. De abdij wordt echter pas opgeheven en geplunderd na de Franse Revolutie, waardoor ze een geschiedenis van meer dan 1100 jaar heeft gekend. Tot op vandaag zijn er zelfs nog een aantal gebouwen bewaard die oorspronkelijk deel uitmaakten van de abdij.

De combinatie van al deze factoren maakt dat de abdijsite te Sint-Truiden uniek is voor Vlaanderen.

⁴⁸ *Idem*, 297 en 300-301.

⁴⁹ *Deze opsomming van de vroegste stichtingen is niet limitatief. Mogelijk was het aantal stichtingen nog groter, maar werden deze kloosters bijvoorbeeld al snel verwoest en nooit meer heropgebouwd, waardoor ze uit het collectieve geheugen verdwenen.*

⁵⁰ Koninckx, A., 1950, p. 93.

⁵¹ *Mogelijk werd ook het vrouwenklooster van Munsterbilzen al in de zevende eeuw gesticht door Landradra, een adellijke dame afkomstig uit de Haspengouw. Betrouwbare informatie over deze stichting hebben we echter niet, deze dateert pas uit de elfde eeuw. Mogelijk is het klooster pas in de 10de eeuw gesticht en werd het verhaal over een 7de eeuwse stichting verzonnen in de trend van de toenmalige stichtingen, om het klooster meer elan te geven. Recente opgravingen hebben boomstambegravingen blootgelegd uit de Karolingische periode, al gaat het mogelijk om begravingen rond de parochiekerk. (De Winter, 2005).*

⁵² *Naast de Sint-Baafs- en Sint-Pietersabdij te Gent en de Sint-Martinusabdij van Doornik.*

⁵³ *Kerken van dit kaliber, met dubbel transept, waren op dat moment in het Maasland enkel te vinden in Luik (Sint-Lambertus), Nijvel (Sint-Getrudis), Verdun (kathedraal) en Maastricht (Sint-Servaas). De kerken van Stavelot, Lobbes en Tongeren waren ook nog erg indrukwekkend, maar toch kleiner dan de vorige. Genicot, L.-F., 1972, 13-42 en 307-309.*

4.1.2 Criterium: wetenschappelijk potentieel⁵⁴

Is er recent onderzoek naar vergelijkbare monumenten uit dezelfde periode, al dan niet binnen dezelfde geografische regio?

Kerken en kloosters vormen, gezien ze meestal in steen werden opgetrokken, het best zichtbare en best bewaard gebleven middeleeuws erfgoed in Vlaanderen. Vooral de kerken zijn dan ook populaire onderwerpen van archeologische studie geweest in de voorbije decennia. Ook in een vrij groot aantal abdijen werd de voorbije jaren archeologisch onderzoek uitgevoerd; vaak gaat het echter enkel om kleinere delen van een abdi- of kloostercomplex die aangesneden worden tijdens noodonderzoeken, waarbij één of meerdere proefputten of sleuven werden aangelegd of om onderzoeken waarbij op één bepaald aspect wordt gefocust⁵⁵.

Intensief onderzoek van kloosters vond echter op veel beperktere schaal plaats en is eerder uitzondering dan regel: in de Sint-Salvatorabdij te Ename⁵⁶ en in de cisterciënzerabdij van Ten Duinen in Koksijde⁵⁷ wordt al jarenlang archeologisch onderzoek verricht. Beide sites zijn momenteel ook ontsloten voor het publiek. In de Baudeloo-abdij van Klein Sinaai werd van 1971 tot 1986 opgegraven door de vrijetijdsarcheologen van de VOBOV. In Antwerpen werd de Sint-Michielsabdij gedeeltelijk onderzocht en in Brugge het Dominicanerklooster. Ook in kleinere steden werden een aantal monastieke sites aan een grondige archeologische analyse onderworpen. Op de Hopmarkt te Aalst werd het Karmelietenklooster onderzocht. In Mechelen vond een grootschalig onderzoek plaats op het voormalig domein van het Minderbroederklooster⁵⁸.

In de provincie Limburg werd recent echter enkel archeologisch onderzoek op grotere schaal verricht in de Cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode⁵⁹, in het Agnetenklooster te Maaseik, het Bonnenfantenklooster van Hasselt en in het Stift van Munsterbilzen⁶⁰.

De kloosters waar intensiever onderzoek werd verricht, werden echter pas veel later opgericht dan dit te Sint-Truiden; ze zijn minstens vier eeuwen jonger dan de abdij van Sint-Trudo. De Sint-Salvatorabdij werd in 1063 gesticht, de abdij van Ten Duinen in 1107 en die van Herkenrode pas aan het eind van de twaalfde eeuw; de andere vermelde kloosters zelfs nog later.

Van de met zekerheid gekende vroegste kloosterstichtingen, contemporain aan de stichting van de abdij te Sint-Truiden (*cfr. supra*) werd, naast het archeologisch onderzoek dat te Sint-Truiden plaatsvond, enkel op beperkte schaal archeologisch onderzoek verricht in de Sint-Baafs- en de Sint-Pietersabdij te Gent, door de stadsarcheologische dienst⁶¹. Beide abdijen bevinden zich echter in het Scheldegebied en hebben dus ook andere invloeden ondergaan dan de abdij te Sint-Truiden. Recent is ook archeologisch onderzoek uitgevoerd in de kerk van Aldeneik⁶².

Naar de vroegste kloosters in Vlaanderen, en zeker de eerste eeuwen van hun bestaan, is er dus nog maar weinig systematisch onderzoek gebeurd. De abdij van Sint-Truiden heeft zeker potentieel in dit opzicht, gezien de opgraving in 1982 al heeft aangetoond dat er zeker nog overblijfselen uit deze vroegste periode aanwezig zijn. In het verleden lag de focus van het onderzoek in de Sint-Trudoabdij hoofdzakelijk op de abdijskerk(en). De bureaustudie bij dit onderzoek heeft echter afdoende aangetoond dat het abdijscomplex uit veel meer bestond dan enkel deze opeenvolgende abdijskerken;

⁵⁴ Het wetenschappelijk potentieel wordt bepaald door de mate waarin het monument kan bijdragen tot een nieuwe kennisontwikkeling over het verleden.

⁵⁵ Een opsomming van de kloosters en de ingrepen die er plaatsvonden is te vinden in de *Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen onder 7.3.1 Kloosters en abdijen*

⁵⁶ Callebaut, D. 1985, 1987 en 1994 en <http://www.ename974.org>

⁵⁷ De Wilde, M. 1991 en 2005; Termote, T. 1984, 1988 en <http://www.tenduinen.be>

⁵⁸ Troubleyn, L., Ribbens, R. en B. Robberechts, 2005: *Het archeologisch onderzoek op de sites Minderbroedersklooster en Begijnenstraat, Mechelen* en <http://www.archeoweb.mechelen.be>

⁵⁹ Van Impe, L. en K. Strutt, 2006; Smeets, 2005 en 2006 en <http://www.herkenrode.be>

⁶⁰ Opgravingen door ARON bvba in 2000, 2006 en 2008. ARON-rapporten 4, 12 en 45.

⁶¹ Laleman, M. 1997: *Het stenen verleden. Een beknopt overzicht van bouwactiviteiten, bouwkundige ontwikkeling en monastieke architectuur* In: Declercq, G. (ed.), *Ganda & Blandinium. De Gentse abdijen van Sint-Pieters en Sint-Baafs*, 115-146.

⁶² <http://www.onderzoeksbalans.be>: 7.3.1 Kloosters en abdijen.

over het ganse terrein lagen immers gebouwen en constructies met erg uiteenlopende functies verspreid. Over de vroeg- en volmiddeleeuwse klooster- en bedrijfsgebouwen in Vlaanderen is nog erg weinig geweten. Ook het vroeg- en volmiddeleeuws kerkhof dat zeker nog ten dele bewaard moet zijn, biedt mooie perspectieven voor gestructureerd archeologisch en antropologisch onderzoek.

4.1.3 Criterium: context⁶³

Heeft het archeologische monument een meerwaarde op grond van de archeologische en/of landschappelijke context waarin het zich bevindt?

De abdij ligt aan de basis van het ontstaan van de stad Sint-Truiden, die in de loop van de eeuwen gegroeid is rond de abdij. Archeologisch gezien is de dynamiek tussen abdij en stad die uit historische bronnen bekend is, en voor de vroege stadsontwikkeling gezorgd heeft echter een nog zo goed als onbekende. De abdij had ook een aandeel in de stichting van heel wat andere religieuze instellingen in de stad. De Sint-Gangulfuskerk (Diesterstraat) is de oudste kerk van de stad en werd opgericht op bevel van de abt van de Sint-Trudoabdij. Ook de parochiekerk, de Onze-Lieve-Vrouwekerk, werd in de twaalfde eeuw op dezelfde manier opgericht. Andere belangrijke religieuze sites in de stad zijn het Sint-Agnesbegijnhof, dat rond het midden van de 13de eeuw werd gesticht, op gronden die geschonken waren door de abdij. Rond dezelfde periode werd ook het minderbroederklooster opgericht, eveneens op gronden die door abt Willem Van Rijkel waren geschonken.

De markt vormde de scheiding tussen het geestelijke en het wereldlijke domein. Op de scheiding tussen beide domeinen werden de hallen en later het stadhuis opgericht.

Zo zijn er tal van voorbeelden die aantonen dat de abdij en de stad onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. Dit dualisme tussen abdij en stad maakt dat beiden niet los van elkaar kunnen worden gezien.

De grote hoeveelheden Romeins herbruikt materiaal⁶⁴ die bij vorige onderzoeken op de abdijsite werden aangetroffen, zowel in het bedrijfsgedeelte als in de kerken, laten bovendien vermoeden dat in de buurt of op het abdijsite een Romeinse villa moet hebben gestaan, wat wel vaker het geval was. Dergelijke zware materialen ging men immers niet van kilometers ver aanslepen. Mogelijk heeft de site dus ook in dit opzicht nog potentieel.

⁶³ Onder context wordt hier verstaan: de relatie van het monument met andere archeologische sites en/of met landschappelijke elementen in de ruimere omgeving. Met archeologische context wordt hier dus een relatie boven het 'site niveau' bedoeld en niet de relatie spoor – artefact. Landschappelijke context verwijst naar de mate waarin het oorspronkelijke landschap nog aanwezig of herkenbaar is.

⁶⁴ Tegulae en imbrices, tubuli, hypocausttegels, parementstenen, silexbrokken met restanten van roze kalkmortel etc.

4.2 Vorm⁶⁵

4.2.1 Criterium: bewaringstoestand⁶⁶.

In welke mate is de archeologische site nog niet verstoord en in welke mate is het archeologische vondstenmateriaal nog in zijn oorspronkelijke positie aanwezig?

De Sint-Trudoabdij heeft de tijd meer dan een millennium lang getrotseerd. In deze tijdspanne hebben op deze locatie mensen gewoond, gewerkt, hebben ze er tal van houten en stenen constructies gebouwd, weer afgebroken, uitgebreid of gerestaureerd en zijn ze er begraven, tot de abdij in de Franse Revolutie werd verwoest. Deze verwoesting situeert zich echter vooral bovengronds, zoals al bewezen werd bij de opgravingen van de abdijkerken. De fundamenten en sporen van deze gebouwen zijn immers nog bewaard en vanuit archeologisch oogpunt van onschatbare waarde. Bij het noodonderzoek in 2005 in het bedrijfsgebied van de abdij werd bovendien duidelijk dat niet enkel op het bodemarchief rond en in de kerk kan en mag gefocust worden. Tijdens deze opgraving werden immers de fundamenten blootgelegd van de bedrijfsgebouwen. Hoewel deze opgraving beperkt was in tijd en ruimte, kon uit de sporen en fundamenten die werden geregistreerd, duidelijk afgeleid worden dat er verschillende bouwfases waren en dat de gebouwen zich verder uitstrekten dan de op dat moment aangelegde werkputten. Bovendien werden enkele onverwachte vondsten gedaan, zoals twee prachtige kraagstenen, afkomstig uit de vroegere abdijkerk en de restanten van een oven met *tegulae*. Ook bij de kleinschalige opgravingen op de ereker tijdens WO II werden fundamenten van de voormalige abdij blootgelegd. Dit alles biedt voldoende argumenten om aan te tonen dat de momenteel onbebouwde delen van het voormalige abdijterrein van onschatbare waarde zijn en een enorm potentieel bieden naar verder archeologisch onderzoek toe.

Afb. 20. Funderingen onder de zuidwestelijke hoek van de Carré. Foto: ARON bvba

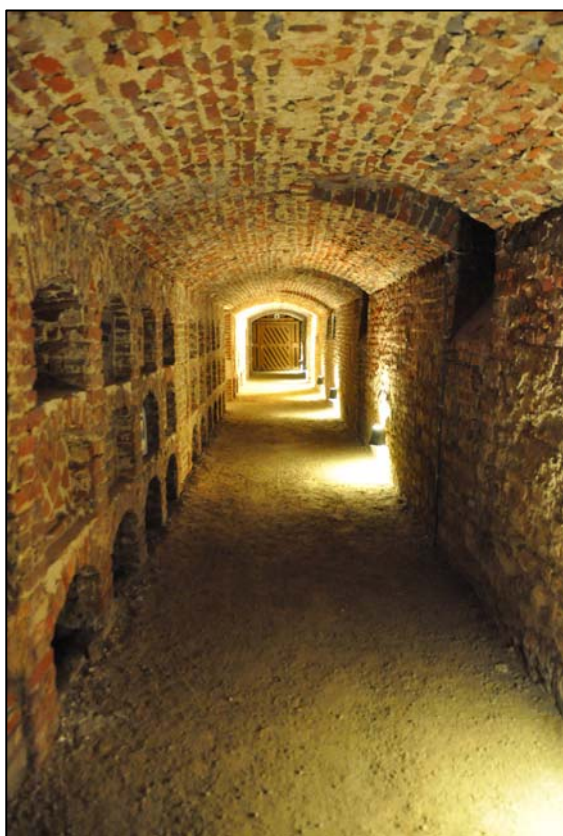
⁶⁵ De vormelijke waarde wordt vastgesteld op basis van de bewaringstoestand. Met het waarden op basis van de vormelijke waarde wordt invulling gegeven aan het streven naar het behoud van kwaliteit.

⁶⁶ Het criterium bewaringstoestand heeft betrekking op de intactheid van de archeologische sporen en hun onderlinge relatie, de relatie tussen de artefacten en de nog aanwezige sporen én de relatie tussen de artefacten onderling.

Uiteraard zijn er ook een aantal locaties waar het bodemarchief onherroepelijk verloren is gegaan; bij de bouw van het Klein Seminarie en de Academiezaal zijn delen van de vroegere abdij weggegraven of op zijn minst gedeeltelijk verstoord. De bouw van een studiezaal (nu turnzaal) langs de infirmerie in 1939 en die van de ontspanningszaal langs de Stenaartberg in 1959 heeft ook een gedeelte van het bodemarchief vernietigd, net als de aanleg van allerhande nutsvoorzieningen en het bouwen van een foyer aan de Academiezaal. In de vorige eeuw ontplofte de molen door een ophoping van methaangas in de Cicindria, waardoor nu enkel nog een ruïne aan dit gebouw herinnert. Het in 1980 inderhaast opnieuw opgetrokken internaatgebouw heeft vermoedelijk het meest impact gehad op het bodemarchief: hierbij zijn graven en restanten van de voormalige abdijkerken onherroepelijk verloren gegaan.

Toch moeten deze verstoringen ook gedeeltelijk genuanceerd worden: de gebouwen van het KCST (vroeger Seminarie) en de abtswingel zijn bijvoorbeeld grotendeels gebouwd op de kelders van de voormalige abdij en deze zijn nog toegankelijk. In deze kelders schuilt dus nog een schat aan informatie met betrekking tot de bouwgeschiedenis van de abdij (afb. 20-22). Bouwhistorisch onderzoek van de restanten van de vroegere abdij in deze kelders kan zeker nog nieuwe elementen bijbrengen.

De bouw van de internaatwingel heeft bovendien niet het volledige bodemarchief op die plaats verstoord. Onder het westelijk gedeelte van deze vleugel is enkel een kruipkelder met lemen vloer aanwezig. Als we de hoogte van dit vloerniveau vergelijken met het niveau waarop nog restanten zijn bewaard in de onmiddellijke omgeving, wordt duidelijk dat onder de internaatwingel wel degelijk nog overblijfselen van het klooster en begravingen aanwezig moeten zijn, alleen is het momenteel uiteraard niet mogelijk om deze te onderzoeken.

Afb. 21. De 18de eeuwse dodengang, onder de zuidelijke vleugel van de Carré. Foto: ARON bvba

Afb. 22. Oude fundamenten in recente kelder onder de oostelijke vleugel van de Carré. Foto: ARON bvba

In welke mate is het archeologische vondstenmateriaal nog bewaard gebleven⁶⁷?

De *archaeologica* die binnen een abdijcomplex kunnen worden aangetroffen zijn erg gevarieerd van aard. Naast bouw materiaal (allerhande soorten steen, tegels en dakpannen, pleister), aardewerk, glas en metaal kunnen ook hout, leer en bot worden verwacht.

Steen, terracotta en aardewerk geven weinig problemen wat bewaring betreft: ze kunnen honderden jaren lang in de bodem bewaard blijven zonder noemenswaardige veranderingen, zelfs al gaat het om erg natte of zure bodems. Tijdens de opgravingen van 2005 werden in het bedrijfsgebied zelfs twee kraagstenen gevonden uit de oude abdijkerk, waarop nog sporen van beschildering zichtbaar waren.

Glas, metaal en leer zijn veel kwetsbaarder en degraderen sneller in ongunstige omstandigheden. Deze vondstcategorieën werden bij de opgravingen die op het terrein hebben plaatsgehad in beperkte mate aangetroffen. Hoewel ze soms al 1000 jaar oud waren, was de conditie van deze voorwerpen toch nog vrij goed en konden ze zelfs nog worden gerestaureerd (afb. 23 en 24).

De bewaringstoestand van bot kan sterk variëren naargelang de omstandigheden en de bodem waarin het werd bewaard. In zure zandbodems degradeert bot sneller. In met water verzadigde, zuurstofarme milieus blijft het dan weer beter bewaard. Bij alle opgravingen op het voormalige terrein werd bot aangetroffen. Bij het onderzoek in 2005 betrof het dierlijk bot, bij al de andere opgravingen, in en rond de vroegere abdijkerk(en) werden inhumatiegraven aangetroffen. Het botmateriaal was meestal nog vrij goed bewaard, tenzij het om graven ging die in de loop van de eeuwen al eens terug waren geopend of verstoord waren door recentere ingrepen.

Afb. 23. Links: kromstaf uit de opgravingen van 1982.

Afb. 24. Boven: sandalen uit het graf van abt Wiric (12de eeuw) uit dezelfde opgraving.

Foto's ARON bvba

Bevindt de site zich in een voldoende stabiele omgeving?⁶⁸

De site bevindt zich, ondanks haar ligging in het centrum van een stad die steeds in beweging is, in een tamelijk stabiele omgeving; dit is grotendeels te danken aan de beschermingen als monument en in mindere mate aan de bescherming als stadsgezicht die al op de site van toepassing zijn (*cfr. supra*). Toch houdt dit niet in dat het archeologisch erfgoed niet bedreigd is. Het bevindt zich immers in de

⁶⁷ Met archeologisch vondstenmateriaal wordt bedoeld de meest diverse *archaeologica* (zowel in organisch als in anorganisch materiaal) en hun bewaringstoestand.

⁶⁸ Deze vraag doelt zowel op de huidige situatie van de site als op een toekomstgerichte inschatting.

bodem en is dus veel slechter herkenbaar en minder vanzelfsprekend. Dat men zich niet bewust is van de aanwezigheid van dit archeologisch erfgoed, maakt ook dat het veel kwetsbaarder is. In de voorbije eeuw werden dan ook al regelmatig infrastructuurwerken uitgevoerd die het bodemarchief op sommige locaties grondig hebben verstoord. Voorbeelden hiervan zijn de bouw van een studiezaal langs de infirmerie in 1939 (nu turnzaal) en die van de ontspanningszaal langs de Stenaartberg in 1959 (nu klaslokalen), het inderhaast optrekken van een nieuwe internaatsvleugel in 1980, waarbij een gedeelte van de abdijkerk onherroepelijk verloren ging, het aanleggen van nutsleidingen voor de Academiezaal in 1996 waarbij alleen nog snel enkele graven konden worden geregistreerd en tenslotte, recent in 2005, de aanleg van een waterbekken bij de hoevegebouwen, waar tijdens een noodinterventie nog enkele beperkte vaststellingen konden worden gedaan. Dit soort ongecontroleerde ingrepen dient in de toekomst ten stelligste vermeden te worden, of indien deze toch noodzakelijk zijn, voorafgegaan te worden door een intensief archeologisch onderzoek. Indien dit niet gebeurt, zal de site uiteindelijk traag maar zeker verwoest worden

4.3 Beleving ⁶⁹

Afb. 25. Zicht op de stad Sint-Truiden van op de abdijtoren. Foto ARON bvba.

⁶⁹ Met de belevingswaarde wordt vanuit een meer maatschappelijk oogpunt invulling gegeven aan het behoud van wat zichtbaar is. De belevingswaarde van een monument wordt omschreven op basis van de criteria waarneembaarheid en herinnering. Deze waarde kan op zich geen doorslaggevend argument zijn voor de bescherming en is ondergeschikt aan de inhoudelijke en de vormelijke waarde. Het invullen van de belevingswaarde kan echter wel een meerwaarde betekenen voor het te beschermen monument.

Waarneembaarheid: Is het monument visueel herkenbaar in het landschap en wat is de relatie met de omgeving? Het is niet noodzakelijk dat het monument spontaan herkenbaar is, maar er moeten voldoende aspecten aanwezig zijn om het (desnoods met enige duiding) te kunnen aanwijzen. Er moet een herkenbare vorm en/of structuur in het landschap aanwezig zijn.

Herinnering: Roept het monument voor een gemeenschap een herinnering op aan het verleden?

De voormalige abdij ligt als een eiland in het centrum van de stad Sint-Truiden. De nog volledig bewaarde ommuring rond het geheel benadrukt goed het besloten karakter en de eigen identiteit die de kloostergemeenschap steeds heeft gehad binnen de stad. De abdijsite is al van ver zichtbaar tussen de andere torens van de stad. De spits van de toren is bij de brand in 1975 in vlammen opgegaan. Enerzijds valt het misschien te betreuren dat deze spits nooit werd heropgebouwd, anderzijds vormt de stompe abdijsite ook net door zijn afwijkende vorm een herkenningspunt in de stad. Sinds hij gerestaureerd werd en toegankelijk is gemaakt voor het publiek, kunnen bezoekers de torenruïne beklimmen en eenmaal boven genieten van een prachtig panoramisch uitzicht (afb. 25). Van op de oudste bovengronds bewaarde restant van de abdij kijkt men uit over de abdij zelf en op stad, die in de loop van de eeuwen rond deze abdij is gegroeid. Op die manier opent het gesloten abdijsite zich voor de bezoekers en de inwoners van de stad.

Voor deze inwoners wordt de abdij ervaren als hét symbool van het roemrijk verleden van Sint-Truiden. Immers, zonder Trudo en zonder abdij was er van Sint-Truiden geen sprake geweest. Sint-Truiden is een abdijsite en de abdij zal altijd een wezenlijk bestanddeel van de stad blijven, ook al werd ze bovengronds gedeeltelijk vernietigd enkele honderden jaren geleden.

4.4 Conclusie

Uit het voorgaande blijkt dat meer dan voldoende argumenten kunnen worden aangehaald om een archeologische bescherming van de abdijsite van Sint-Truiden te rechtvaardigen.

De site is op basis van haar ouderdom, geschiedenis, architecturale stijl en haar ligging in het centrum van een stad, uniek voor Vlaanderen te noemen.

Uit eerdere opgravingen en uit het bureauonderzoek dat in het kader van deze opdracht werd uitgevoerd, blijkt bovendien dat de site erg mooie perspectieven biedt naar kennisbehoud.

In het verleden werd het in het studiegebied aanwezige archeologisch bodemarchief wel al herhaaldelijk verstoord door allerlei infrastructuurwerken, maar gelukkig is de site daarbij wel grotendeels gespaard gebleven.

Het is dus bijgevolg van cruciaal belang dat de site voor verdere verwoestende ingrepen behoed wordt. De bescherming als monument en stadsgezicht zijn niet voldoende om dit te vermijden. Deze hebben immers geen betrekking op het bodemarchief. Enkel een archeologische bescherming kan dit verwezenlijken.

4.5 Voorstel tot afbakening van de te beschermen site

Voor een archeologische bescherming komen ons inziens de volgende percelen in aanmerking: stad Sint-Truiden, 1ste afdeling, sectie H 428w, 428v, 428t, 428r, 428y, 428l, 428x, 433m en 427d.

De percelen in privé-eigendom langsheen de Plankstraat zijn al sinds de zeventiende eeuw of nog vroeger, geen eigendom meer van de abdij, als ze dat al ooit geweest zijn. Op het plan van Dewez uit de 18de eeuw maakt de muur rond de abdij aan oostelijke zijde een insprong naar binnen, ongeveer ter hoogte van waar nu de Academiezaal staat. Bovendien stonden er zeker al van in de zeventiende eeuw huizen op deze plaats. Als er al sprake zou zijn van archeologische overblijfselen van de abdij, zijn die zo goed als zeker al weggegraven bij latere bouwactiviteiten.

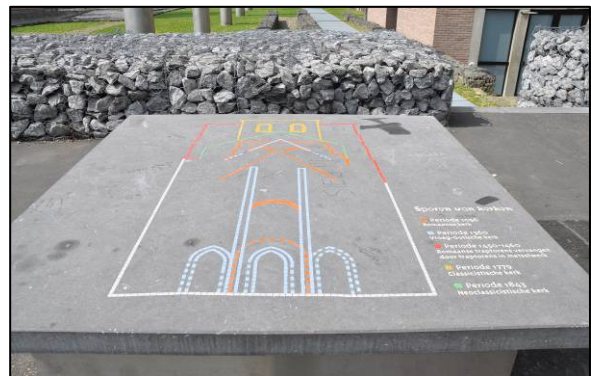
Hierbij moet wel opgemerkt worden dat vroeger nog een westatrium vóór de abdijsite was gelegen, wat de vreemde knik in de Diesterstraat verklaart. Bovendien liep het "Vrijthof" van de abdij tot de hoogte van het huidige stadhuis, dat de scheiding tussen het geestelijke en wereldlijke domein vormde. Daar bevonden zich onder andere gebouwen die te maken hadden met de handel die op de markt werd gedreven, zoals het wisselkantoor en de rosmolen. Ook hier kunnen dus nog restanten aanwezig zijn van gebouwen en constructies die deel uitmaakten van de abdij. Beide gebieden maken echter geen deel uit van deze studieopdracht. Toch stellen we voor om ook de locatie waar zich het westatrium moet hebben bevonden mee te nemen in de bescherming, gezien dit gebied ook deel uitmaakte van de vroegere abdijsite en het er ons inziens dus niet mag van losgekoppeld worden.

5 Maatregelen naar beheer en behoud van de site.

Eerst en vooral is het van belang dat de abdijgebouwen die de Franse Revolutie wél hebben overleefd, behouden blijven. Voor een gedeelte werd hier al aan tegemoet gekomen: de abdijskerk, de crypte en het kerkveld werden gerestaureerd en toegankelijk gemaakt voor het publiek. Ook de gevels van de hoevegebouwen die in erfpacht zijn gegeven aan de basisschool werden gerestaureerd. Het poortgebouw en de abtswingel verkeren nog in vrij goede staat; het interieur van deze gebouwen staat er echter erg troosteloos bij. Volgens het cultuurbeleidsplan 2007-2013 zou hier voor wat de abtswingel betreft echter spoedig verandering in komen.

Veel slechter is het gesteld met de restanten van de molen en met de hoevegebouwen. Na de twee ontploffingen door ophoping van methaangas in de Cicindria, is de locatie van de molen - die op de abdijskerk na het oudste gebouw op de site moet zijn geweest - niet meer toegankelijk. De benedenverdieping van de dichtstbij gelegen hoevegebouwen moest worden gestut. De westelijke helft van de 18de eeuwse hoeve- en bedrijfsgebouwen werd een paar jaar jaren geleden bovendien getroffen door een lek waarbij enkele weken lang water door de gebouwen stroomde. Dit heeft voor blijvende schade gezorgd aan de muren, het pleisterwerk en de houten gebinten, vloeren en plafonds. Het hoeve- en streekproductenmuseum dat in deze gebouwen was gevestigd, moest zijn deuren sluiten. Nochtans was dit museum een troef naar bezoekers en voor de herwaardering van de abdij. Het herstellen en terug in gebruik nemen van deze gebouwen dient dan ook als prioritair beschouwd te worden, om verder verval te vermijden.

Zoals in hoofdstuk vier al werd aangehaald, bevinden zich nog heel wat restanten van de vroegere abdij in de kelders onder de abtswingel en het KCST. Een bouwhistorisch onderzoek naar de bouwnaden, gebruikte materialen en hun herkomst en de ouderdom van de verschillende muren/funderingen in deze kelders kan vermoedelijk heel wat extra informatie over de bouwhistoriek van het kloosterpand verschaffen.

Afb. 26-29. Voorbeelden van hoe momenteel aan de bezoeker informatie wordt verschaft. Linksboven: reconstructie van de zuilen van de Romaanse abdijkerk. Rechtsboven: maquette van de Romaanse abdijkerk. Linksonder: infopaneel bij de molen. Rechtsonder: reconstructie van de muren van de crypte in infopaneel bovenop dak van crypte.

Binnen het studiegebied zou meer en coherenter informatie moeten worden verschaft over de geschiedenis van de abdij en de opgravingen die er hebben plaatsgevonden. Momenteel is er een beperkte tentoonstelling in de crypte waarin de abdijschiedenis erg kort wordt belicht en waar enkele uit de opgravingen afkomstige architectuurfragmenten worden tentoongesteld. Verspreid over het terrein bevinden zich ook verschillende infopanelen. Buiten de site, vóór de abdijschoren staat een reconstructie van de abdijskerk uit de twintigste eeuw. Op het kerkveld zijn de omtrekken van de grootste abdijskerk aangegeven. Van op de abdijschoren heeft men zicht op het domein van de voormalige abdij. Er is echter erg weinig samenhang in het geheel.

Al deze inspanningen om geïnteresseerden informatie te bieden, hebben op deze manier niet het gewenste effect. Op het kerkveld staat nu bijvoorbeeld het kippenhok met de “*Cosmopolitan Chickens*” van kunstenaar Koen Van Mechelen, pal in de reconstructie van de 11de eeuwse kerk. Op zich zijn dit uiteraard allebei mooie initiatieven. Hun betekenis gaat echter verloren doordat ze niets met elkaar te maken hebben. De kippenkooi zouden bijvoorbeeld beter kunnen onder gebracht worden nabij de hoevegebouwen, waarbij dan meteen een link gelegd kan worden met het bedrijfsgedeelte van de toenmalige abdij en bezoekers bovendien ook naar dat gedeelte van de site worden gelokt; ook het kerkveld komt zo beter tot zijn recht. De kippenkooi belemmert immers gedeeltelijk het zicht op de reconstructie van de omtrek van de grootste abdijskerk.

Uniforme infopanelen, die de bezoekers met bondige maar duidelijke informatie wegwijs maken, en ze over de gehele site leiden, zijn een must. Voor kinderen en scholen kan er bijvoorbeeld een zoektocht worden uitgewerkt, waarbij ze op speelse wijze in contact komen met de geschiedenis van de abdij. Ook een uitgebreidere bezoekersgids met gedetailleerde informatie over de abdij als geheel, haar geschiedenis en over de opgravingen die er hebben plaatsgehad, lijkt geen overbodige luxe. De informatie die de bezoekers nu krijgen aangeboden is erg beperkt. Bovendien wordt er veelal gefocust op de toren, het kerkveld, de Academiezaal (die eigenlijk zelfs geen deel uitmaakt van de abdij), en de abtswingel en wordt er weinig aandacht geschonken aan de andere gebouwen. Enkele jaren geleden waren er wel plannen in die richting, maar die zijn om ons niet bekende redenen niet uitgevoerd.

Ook het huidige toegangssysteem zou kunnen worden verbeterd. Momenteel dienen bezoekers zich eerst aan te melden bij de toeristische dienst en daar een toegangsticket te kopen voor de toren en de crypte vooraleer ze hun bezoek aan de site kunnen aanvangen. Deze tickets openen de deuren van de crypte en de toren. Op die manier loopt men veel bezoekers mis. Geïnteresseerden die toevallig langs de site passeren en een bezoekje willen brengen, stuiten immers enkel op gesloten deuren. Een loket ter plaatse, bijvoorbeeld op het gelijkvloers van de abdijschoren, is veel praktischer en klantvriendelijker.

Voor een leek is het vaak erg moeilijk om zich een beeld te vormen van de omvang en het uitzicht van gebouwen waar vandaag enkel nog de fundamenten zijn overgebleven, of waar zelfs momenteel niets meer van zichtbaar is. In de abdij van Ename heeft men dit probleem bijvoorbeeld mooi opgelost door het plaatsen van zogenaamde “tijdsvensters”⁷⁰ (afb. 30-31).

Afb. 30-31. Tijdsvenster op de abdijsite te Ename, met reconstructie van de abdijskerk. Bron <http://www.ename974.org>

⁷⁰ http://www.ename974.org/Ndl/pagina/archo_overzicht.html

Bij dit systeem worden gebouwen virtueel geconstrueerd en kan de bezoeker de site zelf interactief exploreren. De bezoeker kan, geheel volgens zijn eigen interesses, zelf het verhaal samenstellen en krijgt op die manier niet alleen een optimale presentatie van het monument, de geschiedenis en betekenis ervan, maar bijvoorbeeld ook van de opgravingen die er hebben plaatsgehad en de vondsten die daarbij werden aangetroffen. Een dergelijk tijdsvenster zou op het kerkveld kunnen worden geplaatst of op het dak van de foyer van de Academiezaal, van waaruit men een mooi overzicht heeft over het geheel. Een tweede tijdsvenster in de hoevegebouwen zou meer uitleg kunnen verschaffen over het bedrijfsgedeelte van de abdij, gecombineerd met een virtuele reconstructie van de molen en de andere gebouwen die in de verschillende periodes op deze locatie hebben gestaan. Op die manier wordt het bedrijfsgedeelte, dat er nu verlaten bijligt, terug in het geheel betrokken en wordt vermeden dat de aandacht enkel uitgaat naar het kerkveld en de keizerszaal. In de hoevegebouwen zou ook een kleine tentoonstelling kunnen worden ingericht.

Er zijn dus tal van mogelijkheden om de site nog aantrekkelijker te maken voor het publiek. Dergelijke inspanningen zijn uiteraard niet kosteloos, maar wel de moeite waard om te overwegen, gezien de abdijsite door een optimale ontsluiting een grotere attractiepool zal vormen en nog meer bezoekers zal aantrekken. Sint-Truiden heeft zijn ontstaan te danken aan de abdij. Nu is het de taak van de stad om op haar beurt de abdij laten herleven.

6. Suggesties voor toekomstig archeologisch onderzoek.

De Truiense abdijsite bezit een enorm archeologisch potentieel, zoals al uitgebreid aangetoond werd in deze studie.

In het zuiden van het studiegebied liggen de abdijkerken. Daarrond strekt zich aan oostelijke en zuidelijke zijde een ongetwijfeld erg omvangrijk kerkhof uit, gezien het feit dat hier meer dan 1100 jaar lang mensen werden begraven. De abdijkerken werden grotendeels opgegraven, al werd het gebied vlak ten noorden van de abdijtoren nog nooit onderzocht. Systematisch onderzoek naar de graven of het nog bewaarde botmateriaal werd evenmin verricht. Nochtans biedt dit erg veel perspectieven, bijvoorbeeld naar datering, fysisch-antropologisch onderzoek of naar herkomstbepaling van de materialen die voor de grafkelders en sarcofagen werden gebruikt.

Ten noorden van de kerk bevinden zich de kloostergebouwen, die in de loop van de eeuwen ontelbare malen werden verbouwd en uitgebreid. Ook hier is, met uitzondering van enkele beperkte vaststellingen door Boes bijna 70 jaar geleden, nog nooit enig onderzoek naar verricht. Ongetwijfeld zijn op de erekoer en binnen de carré nog tal restanten van deze kloostergebouwen bewaard.

In het westelijk deel van het studiegebied is het bedrijfsgedeelte van de abdij gelegen, dat eveneens nog zo goed als niet onderzocht is. Nochtans moet ook hier nog erg veel waardevolle informatie over het leven binnen een abdij verscholen liggen in het bodemarchief.

Enkel het noordoostelijk deel van het studiegebied heeft mogelijk minder archeologisch potentieel. In de kroniek wordt het zo goed als niet vermeld en er werd nog nooit eerder onderzoek op deze locatie verricht. Dit wil uiteraard niet zeggen dat er geen archeologische sporen aanwezig kunnen zijn.

Vanuit archeologisch oogpunt dienen ongecontroleerde bouwingrepen op de abdijsite in de toekomst dus ten stelligste vermeden te worden. Indien deze toch noodzakelijk zijn, dienen ze voorafgegaan te worden door een intensief archeologisch onderzoek, dat voldoende op voorhand wordt ingecalculeerd. Indien dit niet gebeurt, zal de site uiteindelijk traag maar zeker verwoest worden en gaat waardevolle informatie voorgoed verloren.

Op de momenteel onbebouwde delen kan geofysisch onderzoek mogelijk een optie zijn. In de abdij van Herkenrode werd dergelijk onderzoek enkele jaren geleden al met succes uitgevoerd door het VIOE in samenwerking met de Archaeological Prospection Services of Southampton (APSS)⁷¹. Bedoeling van dit onderzoek was op een niet-destructieve wijze zicht te krijgen op de bewaringstoestand van het gebouwenbestand en eventueel oudere constructiefasen te lokaliseren, die op geen enkele van de figuratieve bronnen voorkomen. Door middel van elektrische weerstandsmeting en scans met een magnetometer kon het verloop van de in de bodem aanwezige fundamenteën getraceerd worden. Vooral voor de erekoer en het bedrijfsgedeelte lijkt dergelijk onderzoek zeker potentieel te hebben.

Hoewel de stad op vlak van cultuurhistorie en toerisme een goed en coherent plan heeft uitgewerkt, ontbreekt een koppeling met de archeologie nog. Nog al te vaak wordt archeologie gezien als een tijdrovende en geldverslindende bezigheid, terwijl ze, mits een doordachte aanpak, ook veel aan de gemeenschap kan teruggeven en net een extra troef kan zijn voor een stad. Zowel de inwoners als de bezoekers zijn immers geïnteresseerd in het verleden van hun stad of van de stad die ze bezoeken, als het met de nodige creativiteit wordt gebracht. Tal van voorbeelden in ons land en in het buitenland tonen dit aan. Sint-Truiden heeft echter nog altijd geen stadsarcheologische dienst, en kende in het verleden weinig archeologische traditie. De stad hinkt achterop bij de meeste andere Vlaamse steden, waar al een stadsarcheoloog werkzaam is, of waar intergemeentelijke archeologische diensten werden opgericht. Ook in het cultuurbeleidsplan van 2007-2013 komt archeologie zo goed als niet aan bod, hoewel de stad toch een schat aan archeologische informatie moet herbergen. Hopelijk kan deze studie een aanleiding vormen om daar in de toekomst verandering in te brengen. Hoe meer onoordeelkundige ingrepen plaatsvinden, des te meer Sint-Truiden immers van zijn roemrijke verleden, zijn identiteit en zijn eigenheid verliest. Het zou, om het in termen te zeggen die in het kader van deze studie passen, doodzonde zijn dit zomaar te laten gebeuren...

⁷¹ Van Impe, L. en K. Strutt, 2006, 29-34 ; <http://oar.vioe.be/publicaties/VIOR/2/VIOR002-003.pdf>

Besluit

Doel van deze studieopdracht was de abdij van Sint-Truiden in archeologisch opzicht te evalueren, dit in het kader van een eventuele archeologische bescherming.

In een uitgebreide bureaustudie werden gegevens over de bouwhistoriek van de abdij uit geschreven en iconografische bronnen gecombineerd met de vaststellingen die werden gedaan tijdens de verschillende opgravingen op de abdijsite. Vervolgens werd getracht om op basis van deze gegevens, die werden ingepast in een digitaal opmetingsplan, het uitzicht van de abdij tijdens verschillende periodes in haar bestaan te reconstrueren. Uit dit onderzoek kon worden geconcludeerd dat het studiegebied een erg rijke, gevarieerde en complexe bouwgeschiedenis heeft gekend en dat het bodemarchief nog maar een fractie van zijn geheimen heeft prijsgegeven.

De site werd vervolgens getoetst aan de criteria voor de bescherming van archeologische monumenten en zones. Hierbij is gebleken dat meer dan voldoende argumenten kunnen worden aangehaald om een archeologische bescherming van de abdijsite van Sint-Truiden te rechtvaardigen, zowel voor de criteria vorm en inhoud als wat betreft het criterium beleving. De site is uniek voor Vlaanderen. Ze biedt bovendien erg mooie perspectieven naar verder archeologisch onderzoek toe. In het verleden werd het in het studiegebied aanwezige archeologisch bodemarchief al herhaaldelijk verstoord door allerlei infrastructuurwerken; gelukkig is de site daarbij wel grotendeels gespaard gebleven. Het is echter van cruciaal belang dat de site voor verdere verwoestende ingrepen behoed wordt. Enkel een archeologische bescherming kan dit verwezenlijken.

Tot slot werden nog enkele maatregelen naar beheer en behoud van de site geformuleerd. Er dient meer werk gemaakt te worden van de restauratie en ontsluiting van de site en van de bewustmaking van het belang van deze site. Mits een juiste aanpak, kan dit immers voor een extra troef voor de stad Sint-Truiden zorgen.

Bibliografie

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur. Deel 6n2(He-Z). Provincie Limburg. Arrondissement Hasselt. 1981

BERLIERE, U., e.a. 1976: *Province de Limbourg*, Monasticon Belge 6, Luik.

BOES, G., 1941: *De archeologische opgravingen in de voormalige abdij (thans seminarie) te Sint-Truiden*, Verzamelde opstellen, jg. 16, p. 33-54, *sine loco*.

BOES, G., 1970: *L'Abbaye de Saint-Trond, des origines jusqu'à 1155*, Tongres.

BOES, G., 1989: *De Abdij van Sint-Truiden van de stichting tot 1155*, Sint-Truiden. (vertaling uit het Frans door F. Duchateau)

BUNTINX B. (red.) 2003: *Sint Truiden. Steen voor steen gebouwd*, Publicatie in het kader van de Open Monumentendag 2003, Sint Truiden.

BUSSELS, M., 1956: *Verdeling en beheer van de goederen der St-Truidense abdij*, in *Oude Land Van Loon* 11, 331-347.

CHARLES, L.J., 1965: *La ville de Saint-Trond au Moyen Âge. Des origines à la fin du XIVe siècle*, Parijs.

CLAASSEN, A., 1984: *Het Vroege Christendom in onze streken*, Limburg, 63, 49-79.

DE BORMAN, C., 1877: *Chronique de l'Abbaye de Saint-Trond*, Luik.

DREESEN R., M. DUSAR & F. DOPERE, 2001: *Atlas natuurstenen in Limburgse monumenten. Geologie, beschrijving, herkomst en gebruik*, Genk.

DRIESEN, W., 1987: *Zoekleiding bouwgesciedenis. Romaanse kerkarchitectuur in Limburg, sine loco*.

GENICOT, L.F., 1970: *L'oeuvre architecturale d'adélard II de Saint-Trond et ses antécédents*, revue Belge d'Archéologie et d'Histoire de l'Art, 39, 3-91.

GENICOT, L. F., 1972: *Les églises mosanes du XIe siècle. Livre I : architecture et société*, Louvain.

GIERTZ, W., 1996: *Middle Meuse valley ceramics of Huy-type: a preliminary analysis*, *Medieval Ceramics* 20, p. 33-64.

KESTERS, H., 1956: *Het graf van Sint Trudo*, *Oude Land Van Loon*, 11, 305-329.

KONINCKX, A., 1950: *De abdij van Munsterbilzen [en haar heiligen]*, in: *Limburg*, 29, 13-20, 29-32, 47-50, 88-94, 105-112, 127-134.

KUBACH, H.E. en A. VERBEEK, 1976: *Romanische Baukunst an Rhein und Maas. Katalog der vorromanischen und romanischen Denkmäler*, 3 dln, Berlijn.

LAVIGNE, E., 1986: *Kroniek van de abdij van Sint-Truiden, 1ste deel: 628-1138. Vertaling van de Gesta Abbatum Trudoniensium*, Maaslandse Monografieën 43, assen/Maastricht.

LAVIGNE, E., 1988: *Kroniek van de abdij van Sint-Truiden, 2de deel: 1138-1558. Vertaling van de Gesta Abbatum Trudoniensium*, Maaslandse Monografieën 46, Leeuwarden/Maastricht.

LAVIGNE, E., 1993: *Kroniek van de abdij van Sint-Truiden, 3de deel: 1558-1697. Vertaling van de Kroniek van Servais Foullon*, Maaslandse Monografieën 53, Leeuwarden/Mechelen.

LAWRENCE, C.H., 2004: *Kloosterleven in de Middeleeuwen in West-Europa en de Lage Landen*, Amsterdam.

LEMAIRE, R., 1954: *De Romaanse bouwkunst in de Nederlanden*, Leuven.

MARTENS J. (red.) 1986: *Sint Truiden. Een abdijstad. Een globale studie van een samenhangend herwaarderingsvoorstel voor de Sint Trudo abdij*, Studie gemaakt in opdracht van het stadsbestuur van Sint-Truiden, 2dln, Leuven.

PAQUAY, A. *Les ventes de l'abbaye de Saint-Trond*, Bulletin de la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg, XXVIII, Tongeren, 295-310.

ROGGEN, D., 1943: *De grafkapel van de HH. Eucherius en Trudo in de oude abdijkerk te Sint-Truiden*, in: Mededeelingen van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten van België. Klasse der Schoone Kunsten, 5, nr. 1, 5-23

SIMENON, G. en J. PAQUAY, 1907: *Receuil des épitaphes de l'ancienne abbaye bénédictine de Saint-Trond*, Bulletin de la Société d' Art et d' Histoire du diocèse de Liège, XVI.

SIMENON, G. 1913: *L'organisation économique de l' Abbaye de Saint-Trond depuis la fin du XIII-XVIe siècle*, Bruxelles.

THIJS, A., 1979: *Sint-Truiden: een greep uit zijn rijke iconografie*, Hasselt.

VAN BELLINGEN, S., 1993: *De crypte van de voormalige abdijkerk te Sint-Truiden (Limb.)*, Archeologie in Vlaanderen 2, 279-296.

VAN BELLINGEN, S., 1997: *Middeleeuwse begravingen rond de abdijkerk van Sint-Truiden (Limb.)*, Archaeologia Mediaevalis 20, 24.

VAN DE KONIJNENBURG, R., 1984: *Het archeologisch bodemonderzoek van de abdijkerksite te Sint-Truiden (opgravingen 1982)*, (Publicaties van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum, 30), Tongeren.

VAN ERMEN, E., VAN MINGROOT, E, MINNEN, B. en M. VAN DER EYCKEN, 1985: *Limburg in Kaart en Prent. Historisch cartografisch overzicht van Belgisch en Nederlands Limburg*, Tielt-Weesp.

VAN ERMEN, E., 1997: *Het kaartboek van Averbode*, Brussel.

VAN IMPE, L. en K. STRUTT, 2006: *Een abdij onder het gras, geofysische prospectie bij de evaluatie van verdwenen monumenten*, In: COUSSERIER, K., MEYLEMANS, E. en I. IN 'T VEN (eds.), *Centrale Archeologische Inventaris II. Thematische inventarisatie- en evaluatieonderzoek, VIOE Rapporten*, 29-34.

VAN LAERE, R., 1983: *De Heeswijck (+ 1783) over de geschiedenis van de abdij van Sint-Truiden*, OLL 38, 291-301.

VAN MECHELEN, J. en E. WESEMAEL, 2006: *Twee figuratieve kraagstenen uit de Sint-Trudo-abdij*, in: Historische bijdragen over Sint-Truiden en omgeving opgedragen aan Kamiel Stevaux, Sint-Truiden, 349-358.

VLAEMINCK, S., 1990: *Omtrent de Trudo-Abdij in Sint-Truiden*, Brussel.

WESEMAEL E., DRIESEN P. en N. DE WINTER, 2005: *Archeologische begeleiding van de werken in het bedrijfsgebouwe van de St. Trudo abdij te St. Truiden. Rioleringswerken naar aanleiding van de renovatiewerken in de Katholieke Centrumscholen Sint Truiden (KCST) (ARON rapport 8)*, Tongeren.

X. 1950: *Middeleeuwse opgravingen in België*, Archeologie, 188.

Recent archeologisch onderzoek in andere Vlaamse abdijen :

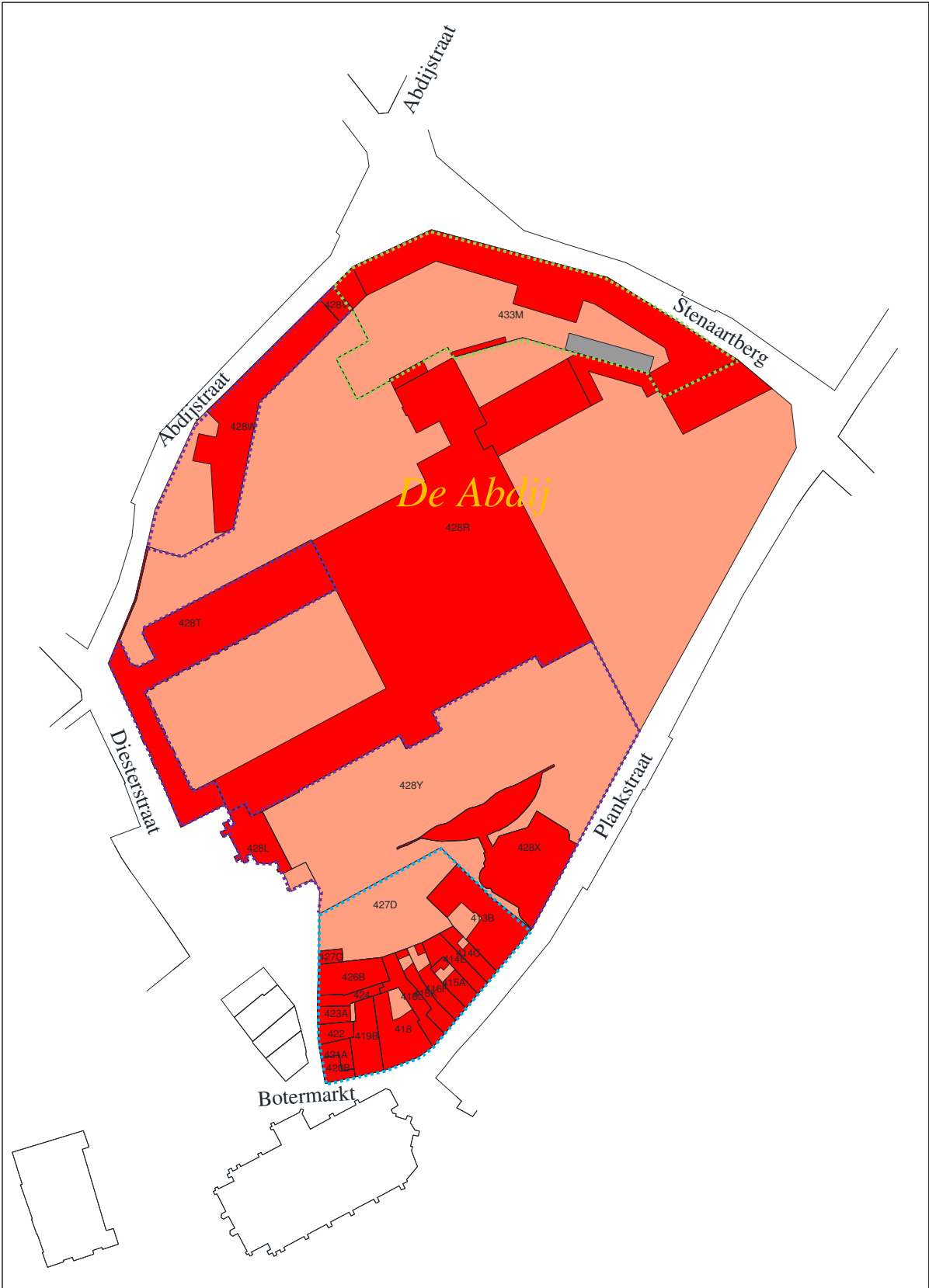
CAES, W., VAN ELDERE, D. EN B. MINNEN, 2001: *Les fouilles sur le site de l'abbaye de "Vrouwenpark" à Rotselaar (B, prov. Vlaams-Brabant) et la découverte d'une abbesse médiévale inconnue* In: LODEWIJCKX, M. (ed.), *Belgian Archaeology in a European Setting I. Album Amicorum Prof. J.R. Mertens (°1921)*, 183-199.

CALLEBAUT, D., 1985: *De portus en de abdij van Ename*, Archaeologia Belgica N.R.I-2, 89-94.

- CALLEBAUT, D., 1987: *De vroeg-middeleeuwse portus en Benedictijnenabdij van Ename (stad Oudenaarde)*, Archaeologia Belgica n.r. III, 213-224.
- CALLEBAUT, D., DE GROOTE, K., VAN DER DONCKT, M. en J. MOENS, 1994: *Het Sint-Salvatorssite te Ename (O.VI.)*, Archaeologia Mediaevalis 17, 34-35.
- DE BELIE, A., 1976: *De Boudeloo-abdij te Klein-Sinaai*, Archaeologia Belgica 186, 111-113.
- DE BELIE, A., 1984: *De Boudeloo-abdij te Klein-Sinaai*, Archaeologia Belgica, conspectus MCMLXXXIII 1984.258, 147-150.
- DE BELIE, A., 1998: *De opgravingen van de Boudelo-abdij te Klein-Sinaai (O.-VI.)*, Archaeologia Mediaevalis 1998, 8-10.
- DE BELIE, A., 1997: *De Boudelo Abdij, archeologisch onderzocht*, Sint-Niklaas.
- DE GROOTE, K., 1993: *Het afval van de Rijke Klaren. Noodonderzoek in de voormalige abdij van Beaulieu te Petegem (gem. Wortegem-Petegem, prov. Oost-Vlaanderen)*, Archeologie in Vlaanderen II, 335-412.
- DE GROOTE, K. en MOENS, J. 2002: *Prospectieopgraving aan de westzijde van de kapelaanswoning van de Rijke Klarenabdij van Beaulieu te Petegem (Wortegem-Petegem) (O.-VI.)*, Archaeologia Mediaevalis 25, 8.
- DE SMEDT, F., 1978: *Archeologisch onderzoek in de abdij van Affligem (Hekelgem) (Brab.)*, Archaeologia Mediaevalis 1, 19.
- DE WILDE, M. en J. DE MEULEMEESTER, 1991: *De opgravingscampagnes van 1987 en 1988 in de Onze-Lieve-Vrouw-Ten Duinenabdij te Koksijde*, Archeologie in Vlaanderen 1, 213-230.
- DE WILDE, M. en F. WYFFELS, 2005: *Archeologische waarnemingen in en rond de Duinenabdij, 1999 - 2003*, Novi Monasterii 3, 75-85.
- DE WILDE, M. en J. DEMEULEMEESTER, 2005: *Archeologie, geschiedenis en bouwhistorie* In: VANCLOOSTER, D. (ed.), *De Duinenabdij van Koksijde. Cisterciënzers in de Lage Landen*, 180-195.
- MINNEN, B., CAES, W. EN P. HOOFT, 2000: *Het archeologisch onderzoek van de kerk en het kerkhof van de Cisterciënzinnenabdij Vrouwenpark (Rotselaar, België) 1997-1999*, Cîteaux: Commentarii cistercienses 51.1-2, 167-184.
- POLET, C. en R. ORBAN, 1996: *Observations anthropologiques sut l'alimentation des moines de l'abbaye des Dunes à Koksijde (W.-VI.)*, Archaeologia Mediaevalis 19, 67-68.
- SMEETS, M., 2005: *een dame ontwaakt. Het archeologisch onderzoek in het cisterciënzinnenklooster van Herkenrode in 2004*, Novi Monasterii 4, 57-75.
- SMEETS, M., 2006: *Herkenrode omgekeerd: Rapport betreffende het archeologisch onderzoek naar de resten van de voormalige cisterciënzinnenabdij* (ongepubliceerd rapport)
- TERMOTE, J. 1984: *Het onderzoek in de Ten Duinenabdij te Koksijde*, Archaeologia Mediaevalis 7, 66 - 67.
- TERMOTE, J., 1988: *Archeologisch/topografisch onderzoek van de site van de Duinenabdij te Koksijde*, Archaeologia Mediaevalis 11, 73.
- VANBRABANT, K. EN M. LODEWIJCKX, 2001: *Noodopgraving van het Bethaniaklooster te Zoutleeuw (VI.-Brab.)*, Archaeologia Mediaevalis 24, 121-123.
- VANDEVELDE, J., 2006: *Onderzoek naar de voormalige Sint-Pietersabdij in Oudenburg (W.-VI.)*, Archaeologia Mediaevalis 29, 102-103.

VANDOORNE, K., 2003: *Het grafveld van de abdij Ter Duinen in Koksijde: nieuw onderzoek*, Anthropologica et Praehistorica 114, 161-163.

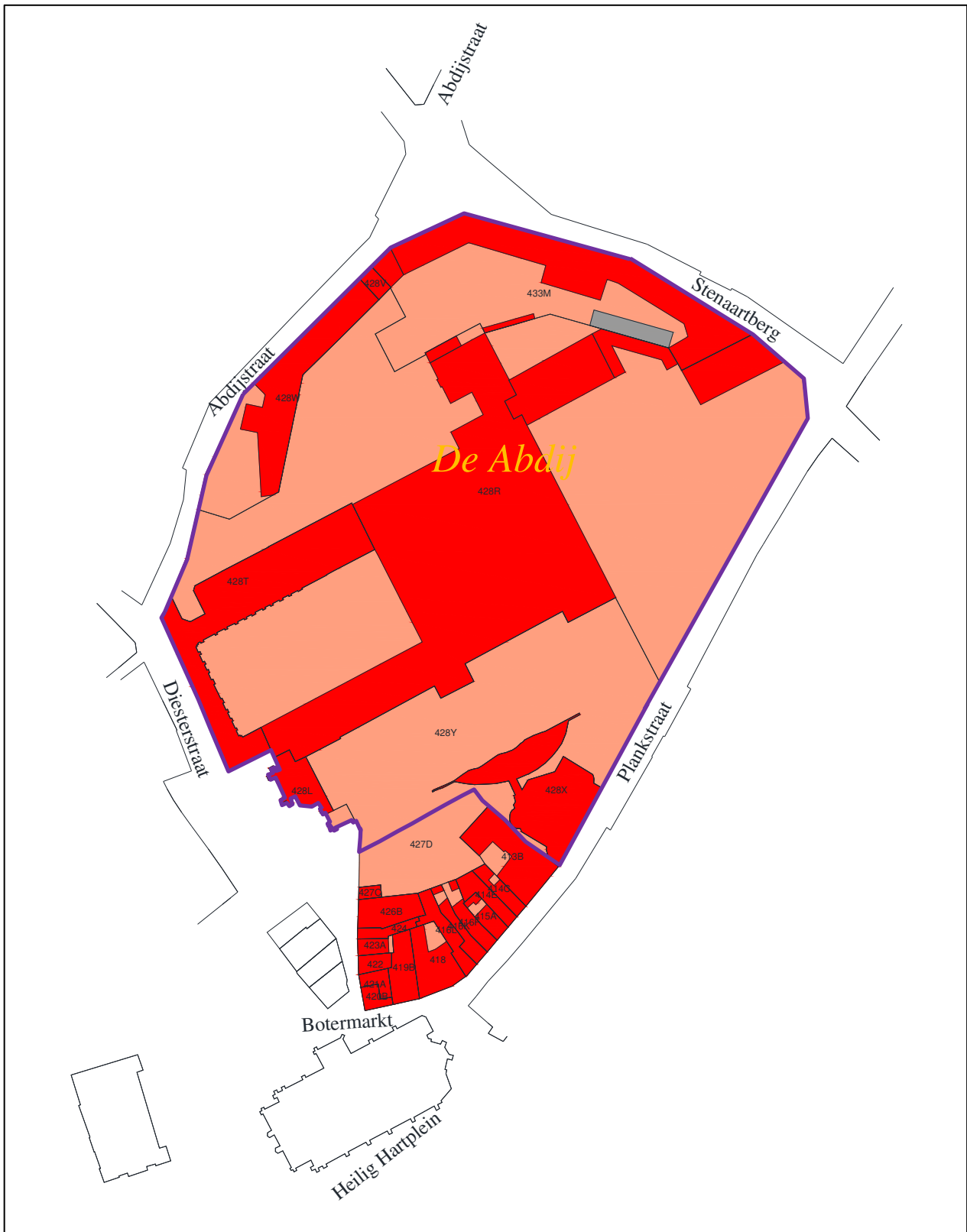
VAN NEER, W., 1985: *Het grafveld van de duinenabdij te Koksijde*, Archaeologia Mediaevalis 8, 22 - 24.

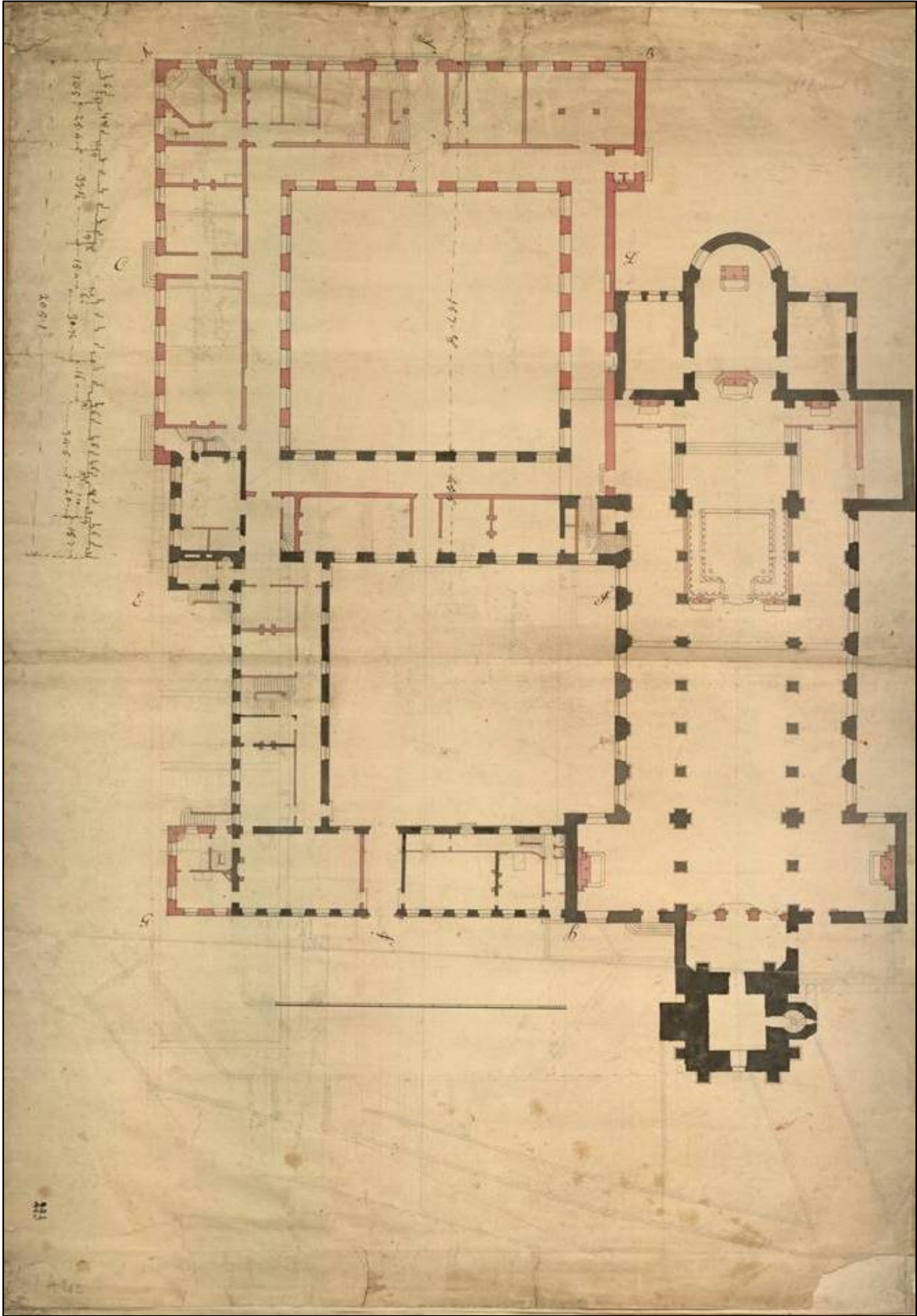
Recent kadastrplan van het onderzoeksgebied met aanduiding van de eigendomstoestand. Sint-Truiden, 1ste afdeling, sectie H. Groen: erfpacht basisschool, paars: erfpacht stad, blauw: privé-bezit, overige: erfpacht KCST.

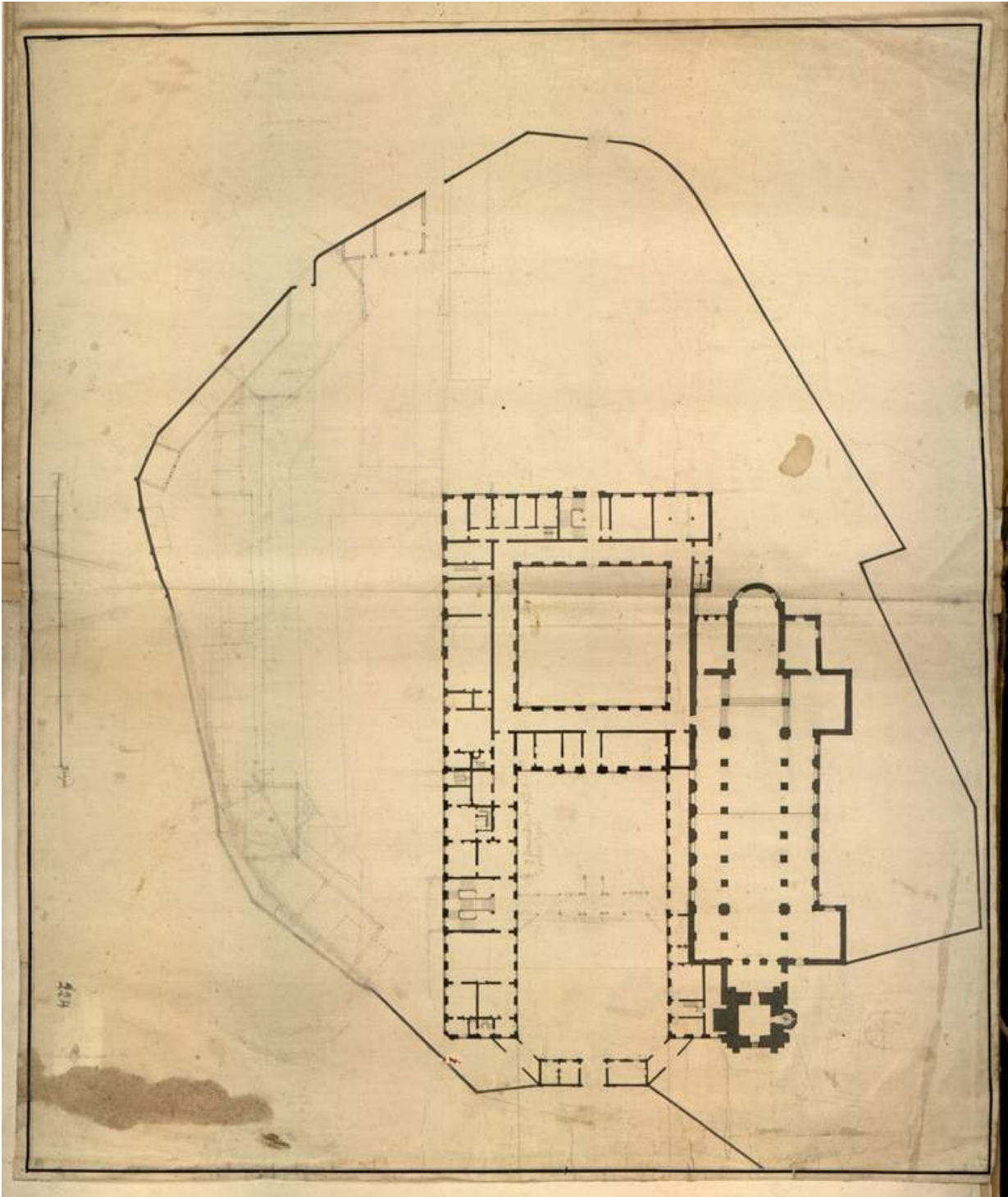
Afbakening van de bescherming als monument (groen).

Afbakening van de bescherming als stadsgezicht (paars).

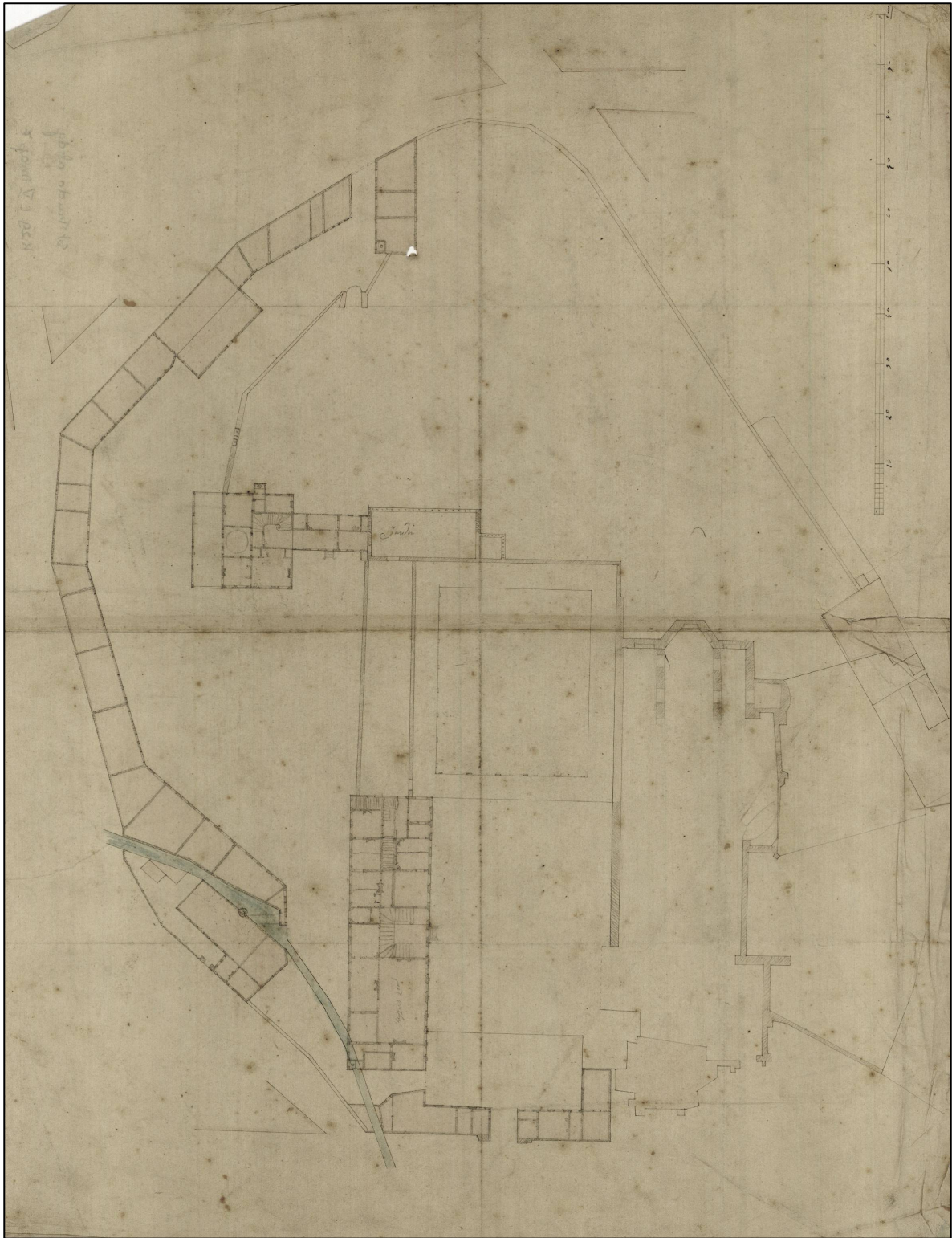
Opmetings- en verbouwingsplan nr. 223 van Laurent Dewez, (Rijksarchief te Brussel, Scan van het origineel).

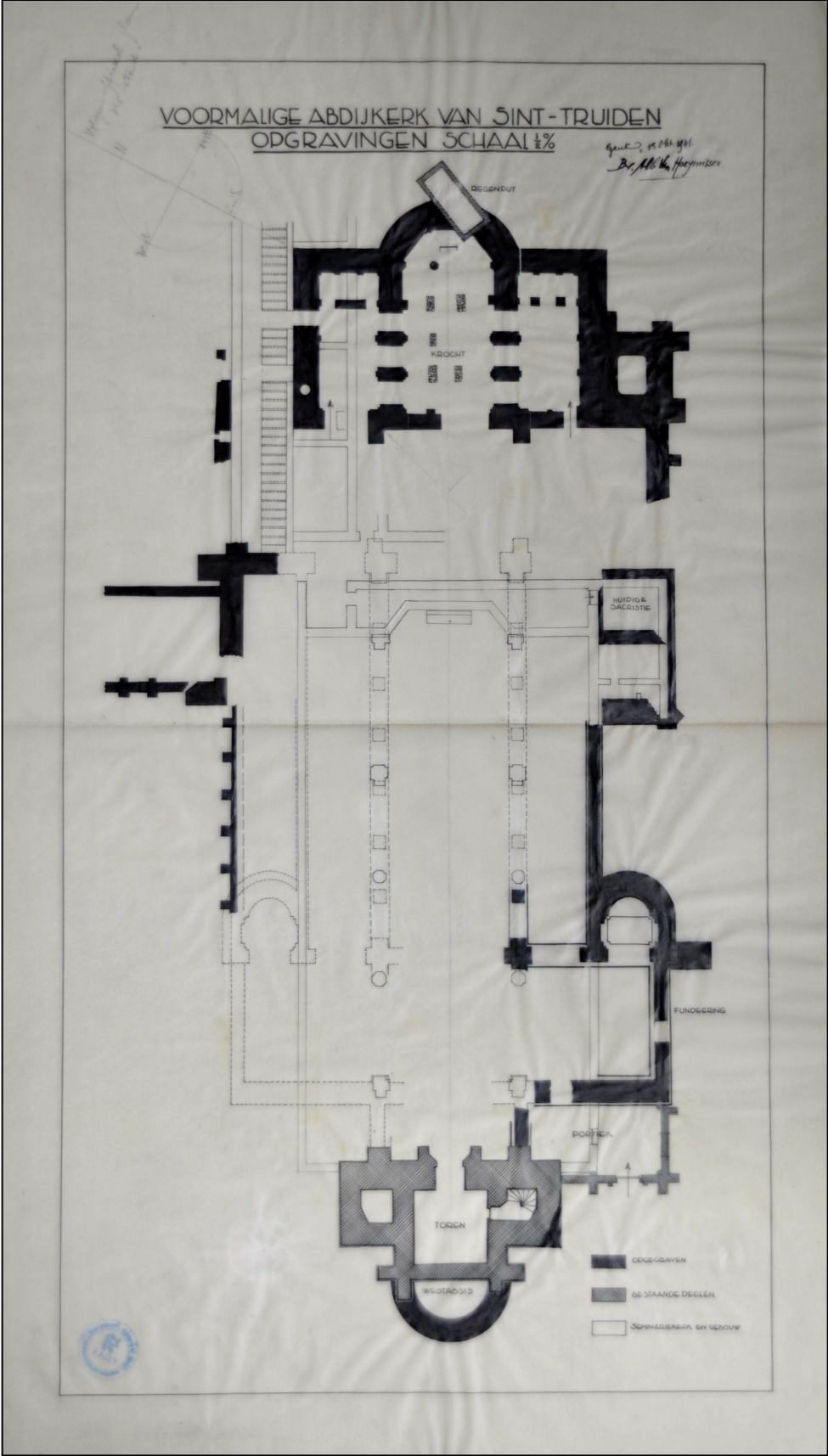
Opmetings- en verbouwingsplan nr. 224 van Laurent Dewez, (Rijksarchief te Brussel. Scan van het origineel).

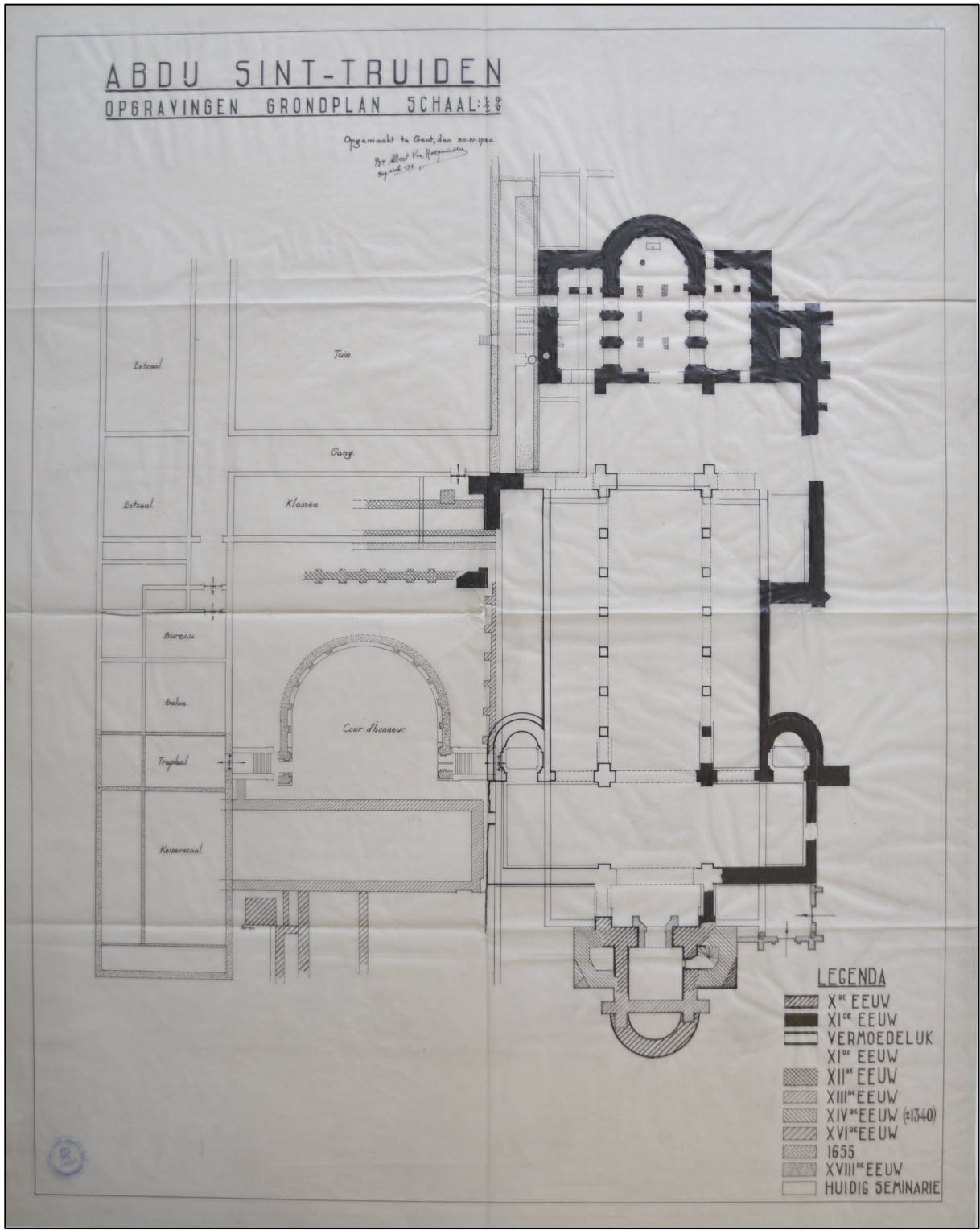
Kadasterplan van de abdijsite uit 1843, (dienst ruimtelijke ordening en stedenbouw van de stad Sint-Truiden. Scan van het origineel).

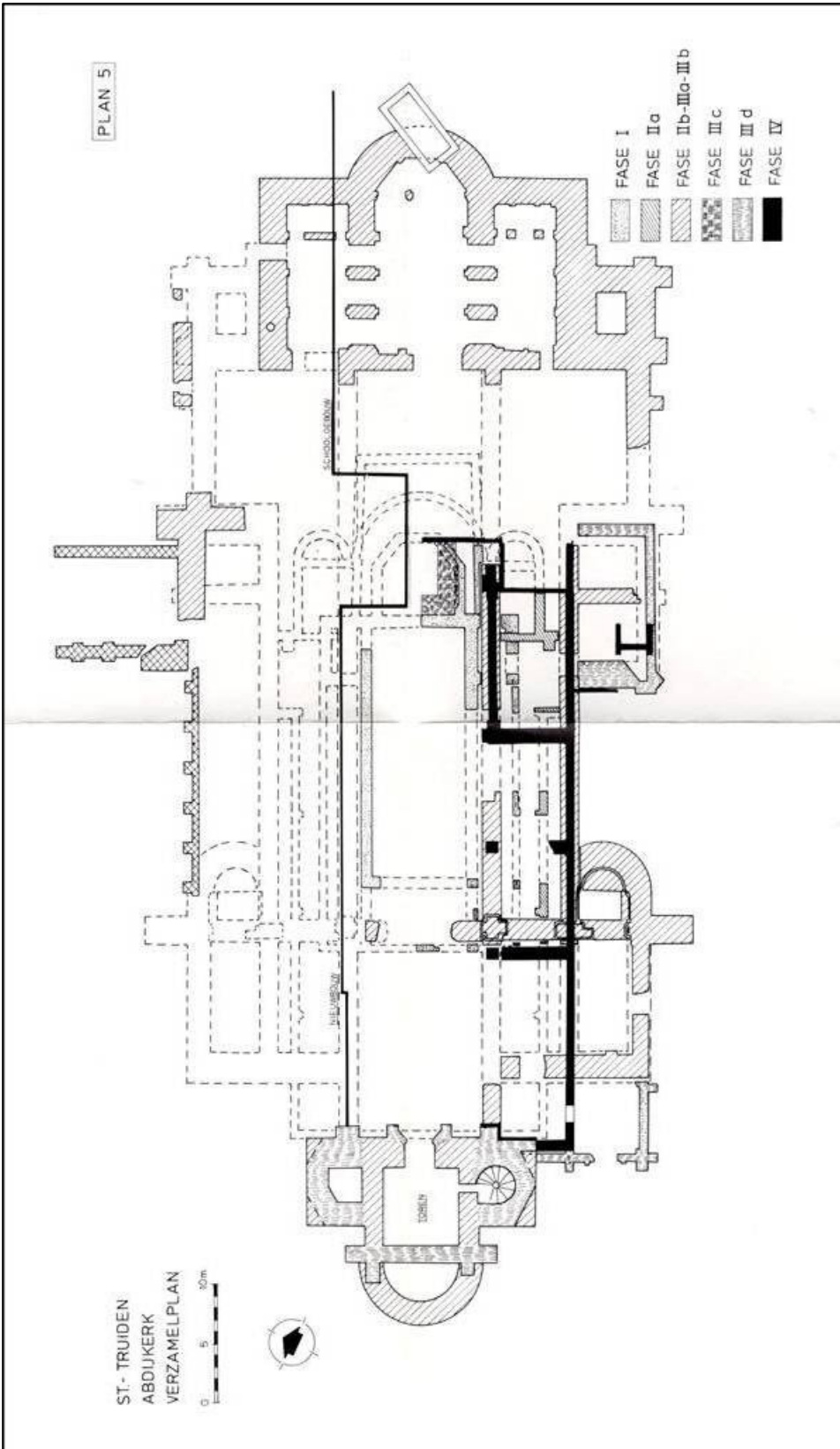
Opmetingsplan van de abdijsite uit 1840 door architect L. Roelandt. (Gentse Universiteitsbibliotheek, scan van het origineel).

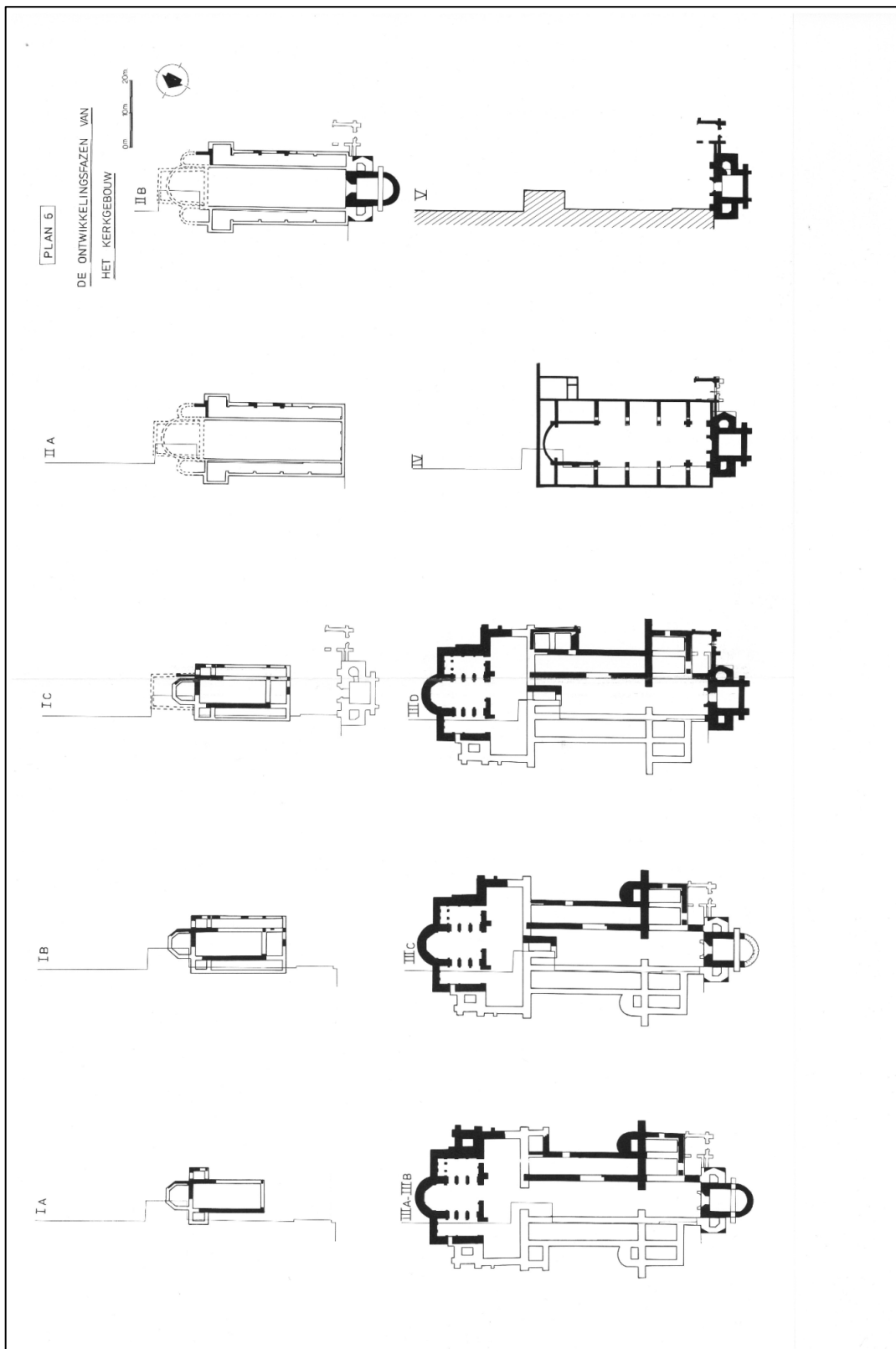
Plan van de opgravingen van 1939 - 1940. (Collectie Limburgensia van de Provinciale Bibliotheek Hasselt. Foto: ARON bvba)

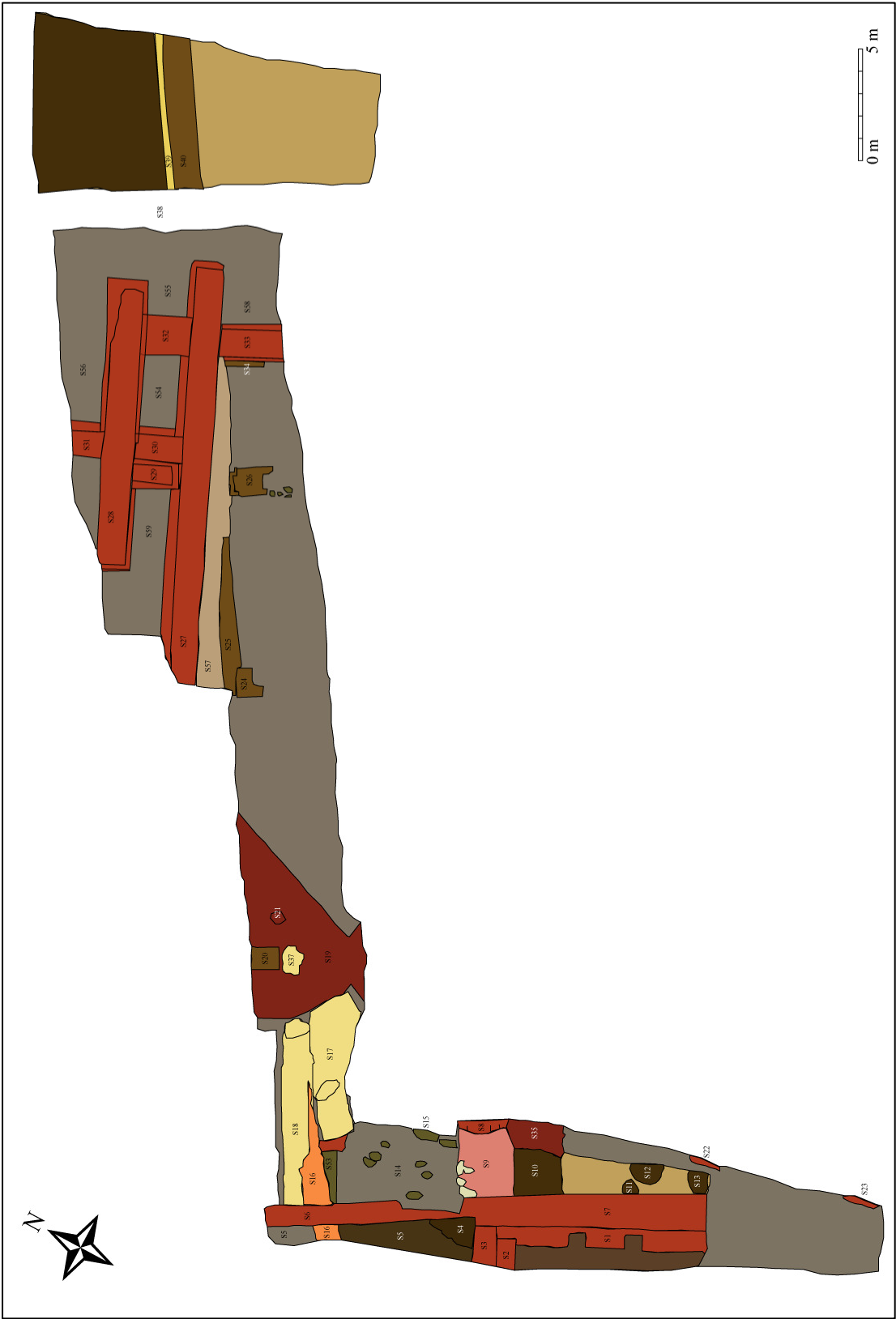
Verzamelplan van de opgravingen van 1939 tot 1943. (Collectie Limburgensia van de Provinciale Bibliotheek Hasselt. Foto: ARON bvba)

Verzamelplan van de sporen die werden aangetroffen in 1939-1940 en 1982. (Plan 5 bij het opgravingsverslag.)

De opeenvolgende fases van het kerkgebouw volgens R. Van De Konijnenburg. (Plan 6 bij het opgravingsverslag).

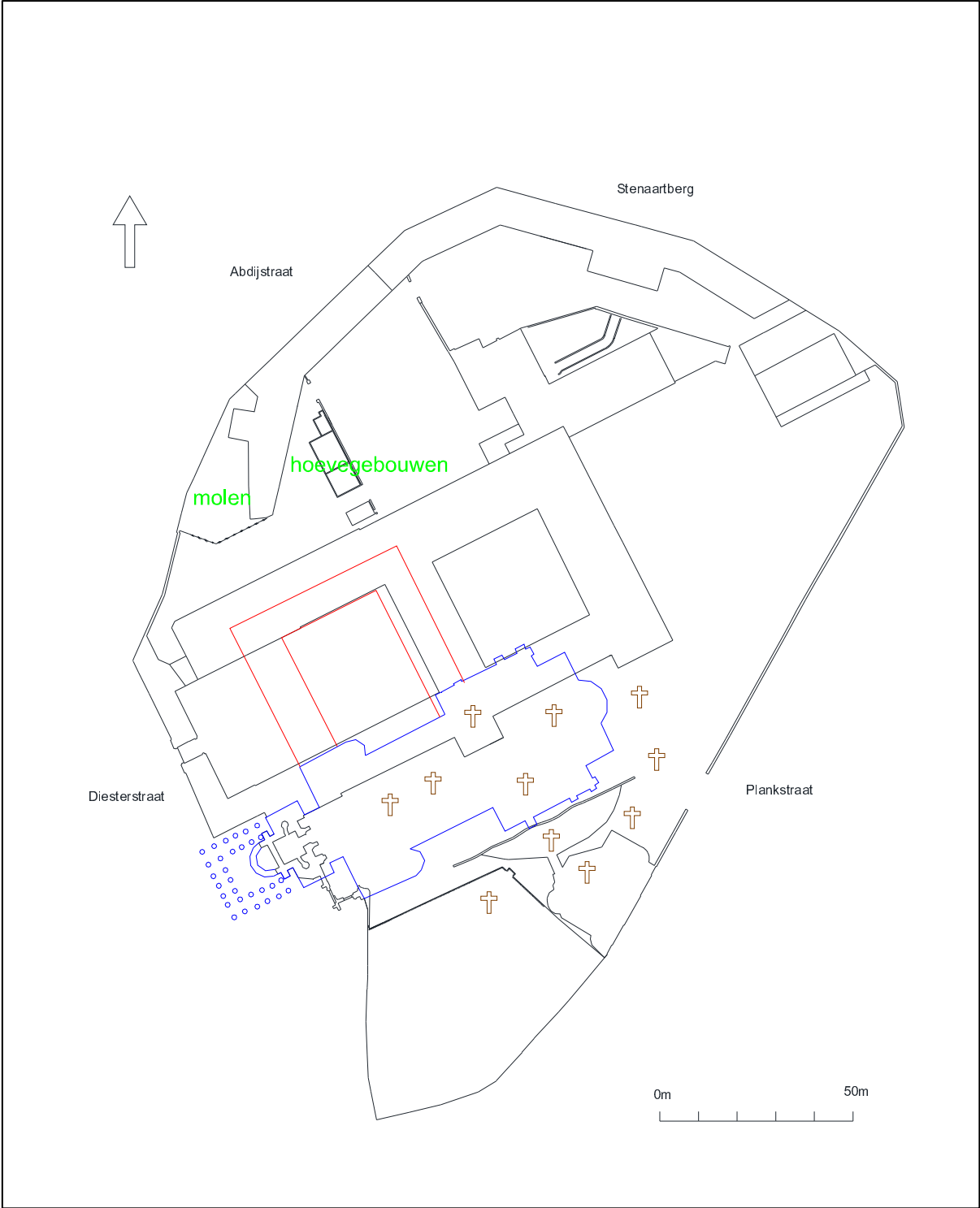
Allesprentplan van de opgraving in 2005 door ARON bvba.

Hypothetische reconstructie van het uitzicht van de abdij in de 7de tot 9de eeuw, geprojecteerd op het digitaal ingemeten plan van de huidige situatie (zwart). Blauw: kerk, rood: klooster, groen: bedrijfsgebouwen, bruin: kerkhof.

Hypothetische reconstructie van het uitzicht van de abdij in de 10de tot midden 11de eeuw, geprojecteerd op het digitaal ingemeten plan van de huidige situatie (zwart). Blauw: kerk en atrium, rood: klooster, groen: bedrijfsgebouwen, bruin: kerkhof.

Hypothetische reconstructie van het uitzicht van de abdij in de 12de eeuw, geprojecteerd op het digitaal ingemeten plan van de huidige situatie (zwart). Blauw: kerk en atrium, rood: klooster, groen: bedrijfsgedeelte, bruin: kerkhof.

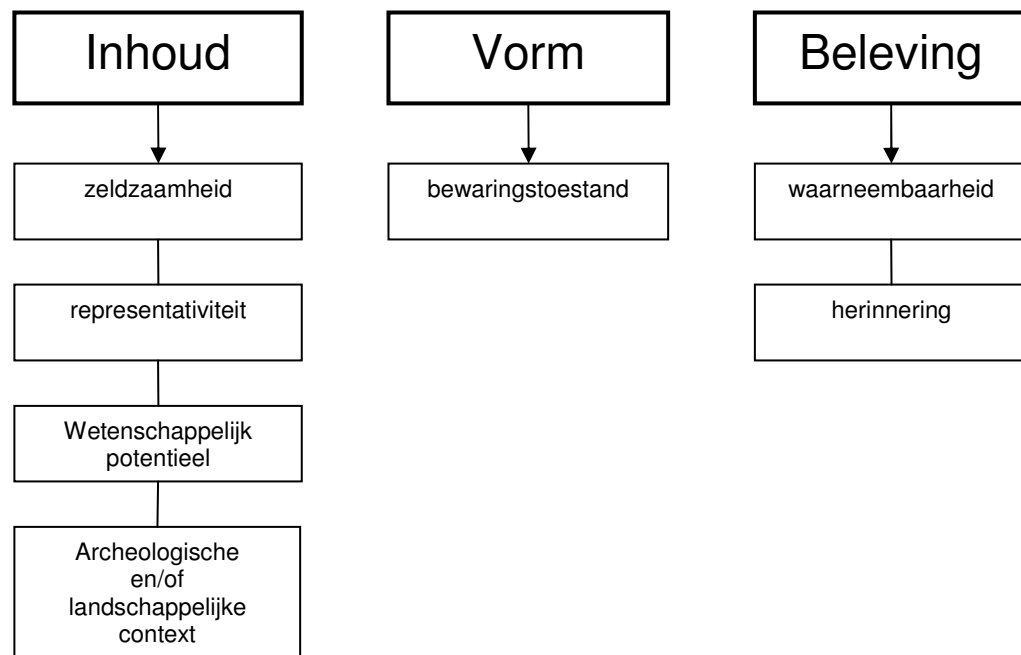

Hypothetische reconstructie van het uitzicht van de abdij in het midden van de 18de eeuw, geprojecteerd op het digitaal ingemeten plan van de huidige situatie (zwart). Blauw: kerk, rood: klooster, groen: bedrijfsgedeelte, bruin: kerkhof, oranje: omheiningmuur.

Reconstructie van de voormalige abdij zoals weergegeven op het primitief kadaster van 1825, geprojecteerd op het digitaal ingemeten plan van de huidige situatie (zwart) . Blauw: kerk, lichtblauw:seminarie, groen: bedrijfsgedeelte, bruin: kerkhof, oranje: omheiningmuur, geel: woningen die afbrandden in 1899, roze: gedeeltes die op kadasterplan in potlood staan ingekleurd.

[Titel bescherming]

INHOUD (INHOUDELIJKE WAARDE)

CRITERIUM: ZELDZAAMHEID

- In welke mate is de archeologische site uniek voor Vlaanderen, voor een bepaalde periode en/of binnen een bepaalde geografische regio?

Antwoord:

CRITERIUM: REPRESENTATIVITEIT

- In hoeverre is de site kenmerkend voor een bepaalde geografische regio en/of periode?

Antwoord:

CRITERIUM: WETENSCHAPPELIJK POTENTIEEL

- Is er recent onderzoek naar vergelijkbare monumenten uit dezelfde periode, al dan niet binnen dezelfde geografische regio?

Antwoord:

CRITERIUM: CONTEXT

- Heeft het archeologische monument een meerwaarde op grond van de archeologische en/of landschappelijke context waarin het zich bevindt?

Antwoord:

VORM (VORMELIJKE WAARDE)

CRITERIUM: BEWARINGSTOESTAND

- In welke mate is de archeologische site nog niet verstoord en in welke mate is het archeologische vondstenmateriaal nog in zijn oorspronkelijke positie aanwezig?

Antwoord:

- In welke mate is het archeologische vondstenmateriaal nog bewaard gebleven?

Antwoord:

- Bevindt de site zich in een voldoende stabiele omgeving?

Antwoord:

BELEVING (BELEVINGSWAARDE)

CRITERIUM: WAARNEEMBAARHEID

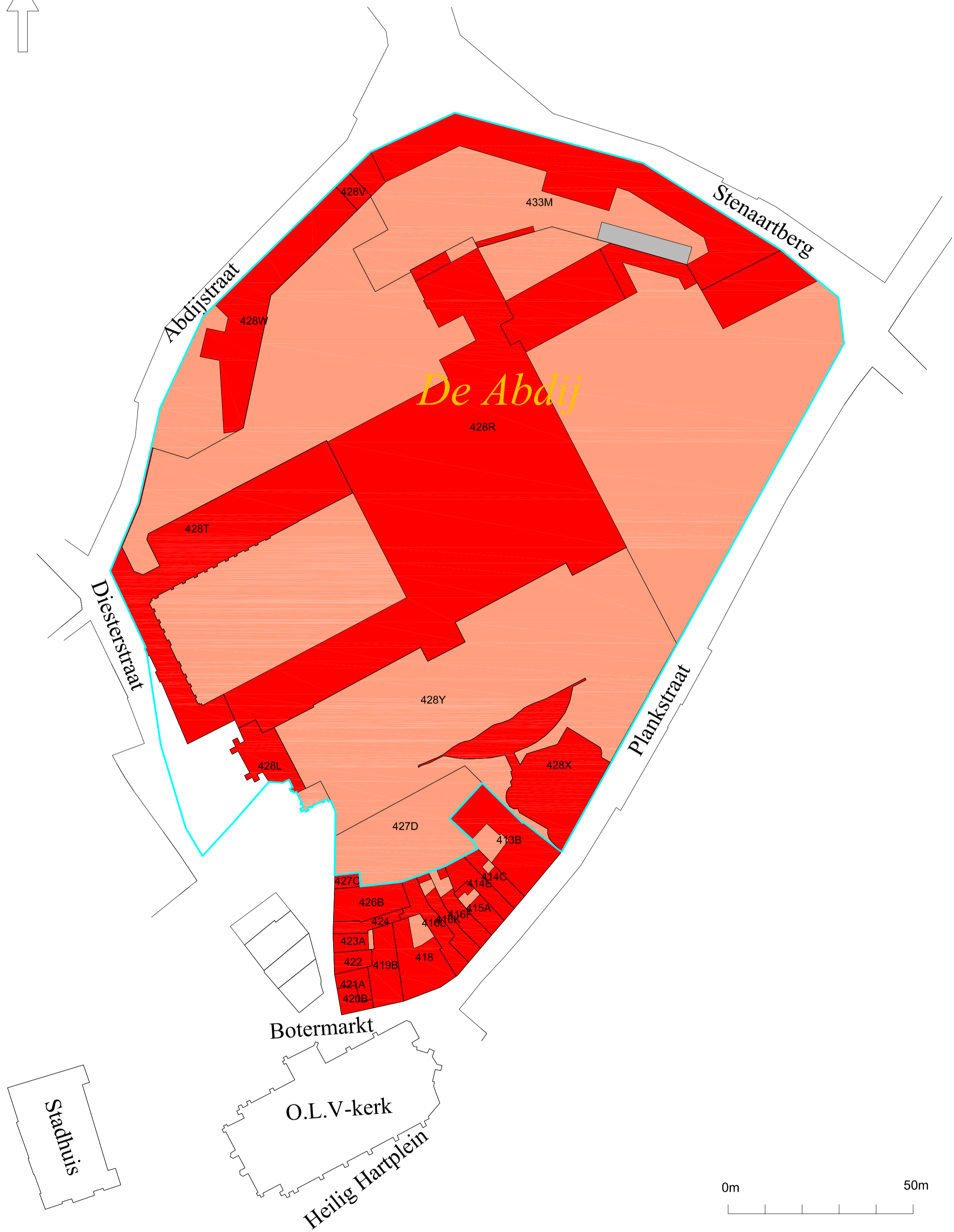
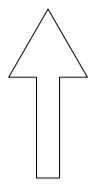
- Is het monument visueel herkenbaar in het landschap en wat is de relatie met de omgeving?

Antwoord:

CRITERIUM: HERINNERING

- Roept het monument voor een gemeenschap een herinnering op aan het verleden?

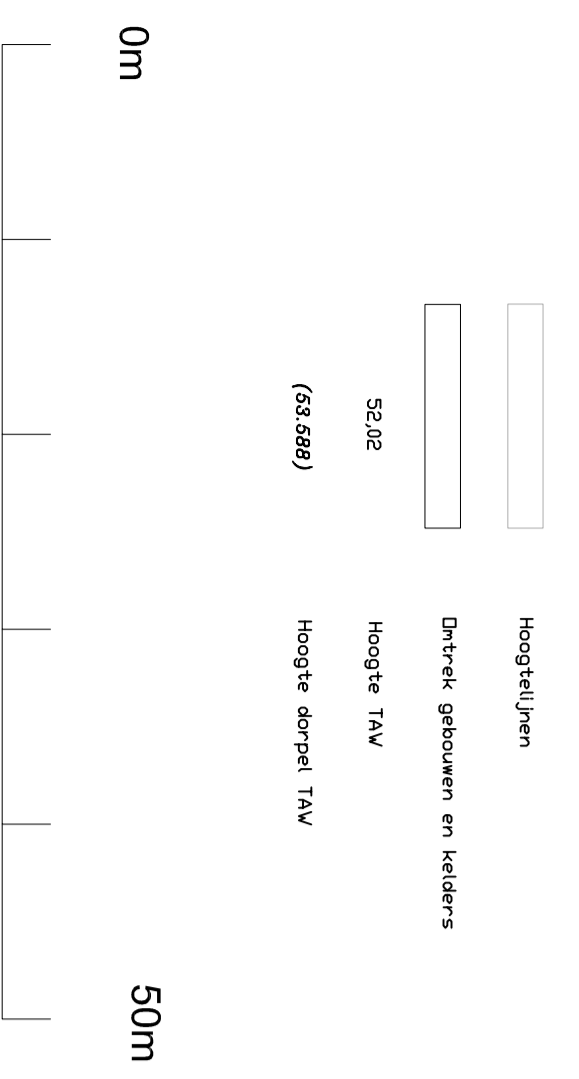
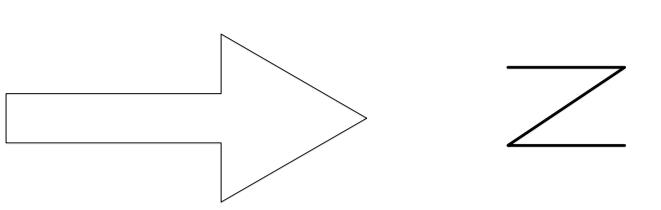
Antwoord:

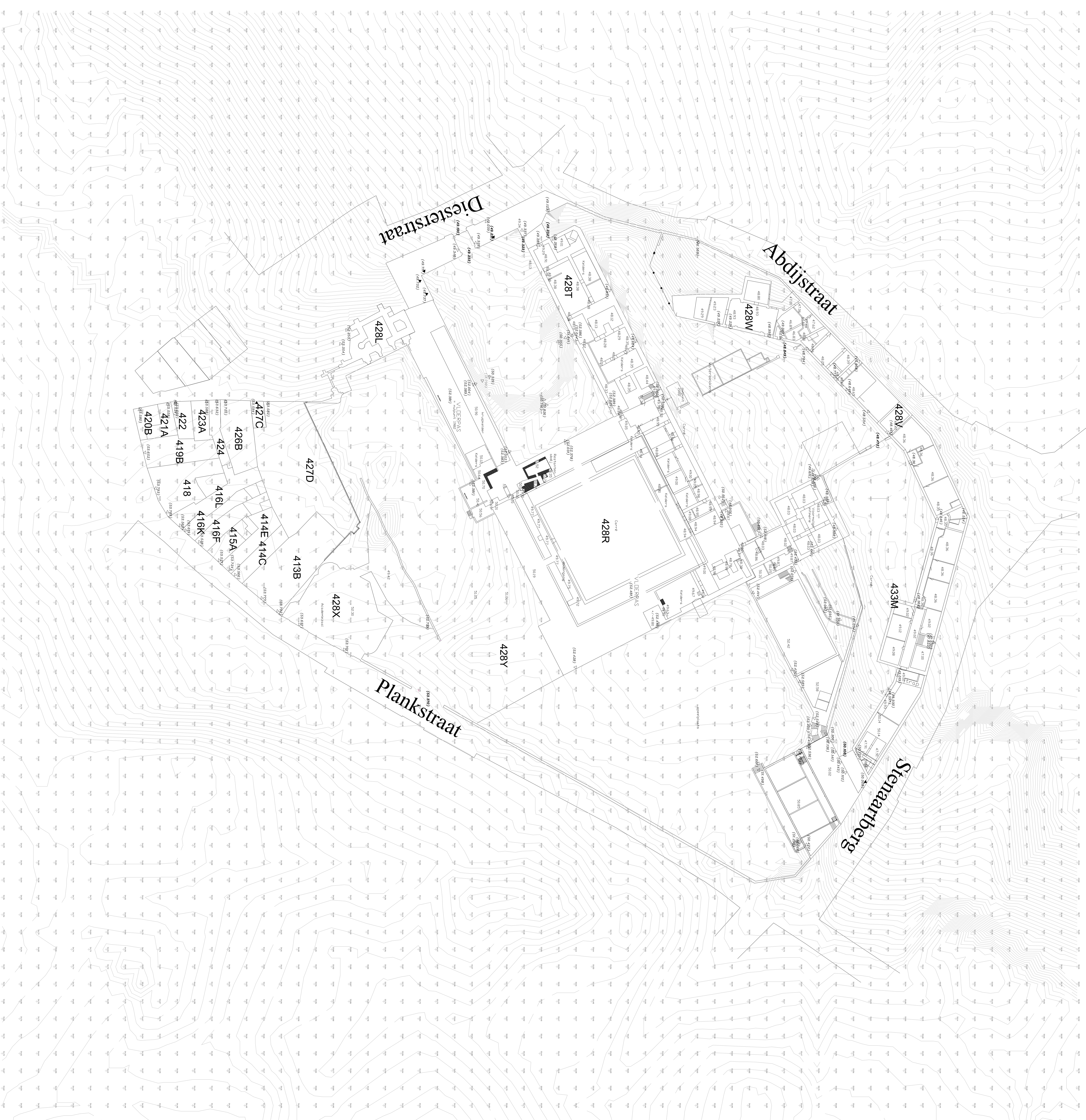
Voorstel voor afbakening van de archeologisch te beschermen zone (blauw)

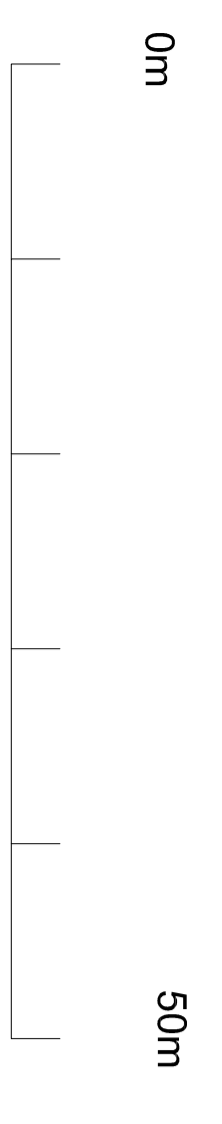
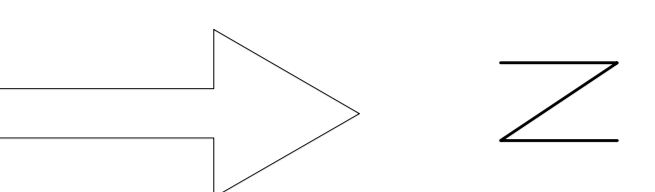

ARON bvba
Archeologisch Projectbureau

Opmetingsplan van het studiegebied, gecombineerd met het DHM

	Wandlijnen
	Directe gebouwen en hellingen
	Bepaalde percelen
	Stroom opgraving 1981/182
	Stroom opgraving 1982
	Stroom opgraving 1983
	Stroom opgraving 1985
	Stroom opgraving 2005
	Directe, stroomloze Directe, stroomloze verpakkingen
	Hogte 150
	Hogte 160
	Hogte 170
	Hogte 180
	Hogte 190
	Hogte 200
	Hogte 210
	Hogte 220
	Hogte 230
	Hogte 240
	Hogte 250
	Hogte 260
	Hogte 270
	Hogte 280
	Hogte 290
	Hogte 300
	Hogte 310
	Hogte 320
	Hogte 330
	Hogte 340
	Hogte 350
	Hogte 360
	Hogte 370
	Hogte 380
	Hogte 390
	Hogte 400
	Hogte 410
	Hogte 420
	Hogte 430
	Hogte 440
	Hogte 450
	Hogte 460
	Hogte 470
	Hogte 480
	Hogte 490
	Hogte 500

Opmettingsplan van het studiegebied, gecombineerd met het DTM en de grondplannen van de opgravingen die er hebben plaatsgehad.

